

T.C.
BAŞBAKANLIK
SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP) ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz

Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi

Hazırlayan
Münir TİRELİ

Tez Danışmanı
Dr. Selim COŞKUN

Ankara
Mayıs 2009

Baskı Tarihi: 31 Ağustos 2010

İçindekiler

Kısaltmalar	6
Tablolar Listesi	7
Şekiller Listesi	8
Ekler	9
Giriş	11

Birinci Bölüm

Küreselleşme.....	15
1.1.GİRİŞ.....	15
1.2.TARİHÇE	16
1.3.KÜRESELLEŞMEYİ TANIMLAMA.....	25
1.4.KÜRESELLEŞMENİN MUHTEMEL ETKİLERİ	28
1.5.KÜRESELLEŞMEYE YÖNELİK TEPKİSEL YAKLAŞIMLAR.....	29

İkinci Bölüm

Yoksulluk	31
2.1.YOKSULLUK OLGUSU.....	31
2.1.1. Yoksulluğun Nedenleri.....	32
2.1.2. Tanımlar	32
2.1.2.1. Mutlak Yoksulluk.....	32
2.1.2.2. Görelî yoksulluk (Yoksulluk Riski).....	34
2.1.2.3. Öznel Yoksulluk Yaklaşımı (Subjective Poverty).....	36
2.1.2.4. İnsanî Yoksulluk Yaklaşımı	37
2.1.2.4.1 İnsanî Gelişme Endeksleri	38
2.1.3. Sonuç.....	39

Üçüncü Bölüm

Küreselleşme Ve Yoksulluk İlişkisi Üzerine Yaklaşımlar	47
--	----

3.1.GİRİŞ.....	47
3.2.YOKSULLUK VE KÜRESELLEŞME İLİŞKİSİNE YÖNELİK METODOLOJİK ÇERÇEVE	51
3.3. KÜRESELLEŞMENİN YOKSULLUĞA ETKİSİ KONUSUNDA OLUMLU VE OLUMSUZ GÖRÜŞLER	52
3.3.1. Olumsuz Görüşler.....	52
3.3.1.1.Küresel Yoksulluğun Boyutları.....	54
3.3.1.1.1.Eşitsizlik Boyutu.....	58
3.3.1.1.2.Refah Devletin Çöküşü.....	68
3.3.1.1.2.1. 1945-1975 Dönemi	72
3.3.1.1.2.2. 1975 Sonras.....	75
3.3.1.1.3.Neo Liberalizm ve Dışlama	82
3.3.1.1.4.Ulus Devletin Aşındırılması.....	84
3.3.1.2.Yoksulluk Göstergelerindeki Ölçüme Yönelik Sıkıntıları.....	87
3.3.2. Olumlu Görüşler	88

Dördüncü Bölüm

Küreselleşme ve Yoksulluk Konusunda Verileri İle

Kamuoyu Oluşturan Kuruluşlar.....	97
4.1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KALKINMA PROGRAMI (UNDP).....	97
4.1.1 Birleşmiş Milletlerin Genel Yapısı	97
4.1.2. Birleşmiş Milletlerin Yoksullukla Mücadele Bağlamında İşlevi	98
4.1.3. Birleşmiş Milletler ve UNDP'nin Yoksullukla Mücadelede Strateji Ortaya Koyan Yayınları	100
4.1.3.1. Milenyum Gelişme Amaçları	100
4.1.3.2. İnsani Gelişme Raporları.....	102
4.2. DÜNYA BANKASI.....	107
4.2.1.Dünya Bankası Yayınları	110
4.2.1.1. Dünya Kalkınma Raporları (World Development Reports-WDR).....	110

4.2.1.2. Küresel Ekonomik Beklentiler (Global Economic Prospects) Raporları.....	117
4.2.1.3. Küreselleşme, Büyüme ve Yoksulluk (Globalization, Growth and Poverty) Adlı 2002 tarihli Dünya Bankası Raporu	121

Beşinci Bölüm

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Dünya Bankasının Yaklaşım Farkları	125
---	-----

5.1. DÜNYA BANKASININ ORTAYA KOYDUĞU ANLAYIŞIN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ.....	125
5.2.BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN ORTAYA KOYDUĞU ANLAYIŞIN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ.....	131
5.2.1. Birleşmiş Milletlerin Kendini Nasıl Konumlandığı.....	131
5.2.2. Birleşmiş Milletlerin Kendi Dışındakilerce Nasıl Konumlandırıldığı.....	134
5.2.2.1. Küreselleşmeye Olumlu Yaklaşanlarca (UNDP Anlayışına Karşı Olanlar)	134
5.2.2.2. Küreselleşmeye Olumsuz Yaklaşanlarca (UNDP Anlayışına Taraftar Olanlar)	136
5.2.2.3. Birleşmiş Milletler Yaklaşımına Yönelik Küreselleşme Karşıtlarının Eleştirileri	141
5.2.2.3.1. Global Compact (Küresel Sözleşme)	141
5.2.2.3.2. Milenyum Gelişme Hedeflerinde Yer Alan Göstergeler	142
5.2.2.4. Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası Anlayışlarının Birbirine Yaklaşması	142

Sonuç	147
--------------------	------------

Kaynakça.....	151
----------------------	------------

Kısaltmalar Listesi

AGÜ: Az Gelişmiş Ülkeler

BM: Birleşmiş Milletler

C: Cilt

CGE: Cinsiyet Temelli Gelişim Endeksi

CGÖ: Cinsiyet Gelişim Ölçeği

GATT: General Agreement on Tariffs and Trade

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

IBRD: The International Bank for Reconstruction and Development

IMF: International Monetary Fund

İYE: İnsani Yoksulluk Endeksi

No.: Numara

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development

S: Sayı

s: Sayfa

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UNCTAD: United Nations Conference on Trade and Development

UNDP: United Nations Development Programme

WDR: World Development Report

WTO: World Trade Organization

Tablolar Listesi

Tablo 1.1. İş Sektöründeki Kâr oranları: Yıllık Ortalamalar	22
Tablo 3.1. Diğer Bölgelerin Kişi Başına Ortalama gelirlerinin Afrika'ya Oranı.....	65
Tablo 3.2. Günde 1 Doların Altında Gelirle Yaşayan Dünya Nüfusu (%) (2003 Yılında Oluşturulan Tablo).....	91
Tablo 3.3. Günde 1 Doların Altında Gelirle Yaşayan Dünya Nüfusu (%) (2006 Yılında Oluşturulan Tablo).....	92
Tablo 4.1. Milenyum Amaç ve Hedefleri	101
Tablo 4.2. UNDP Gelişme Endeksleri.....	106
Tablo 4.3. Yayınlanmış Dünya Kalkınma Raporları	111
Tablo 5.1. GSYİH Artışları ve Beklentiler	130
Tablo 5.2. Günde 1 Doların Altında Gelirle Yaşayan Dünya Nüfusu (%).....	131
Tablo 5.3. Tek-Çok Boyutlu Yoksulluk	137
Tablo 5.4. İnsani Yoksulluk Derecesi-Gelir Yoksulluğu Günde 1 Dolar Altı Gelir.....	139

Şekiller Listesi

Grafik 3.1. Bölgeler Arası Artan Gelir Eşitsizliğindeki Değişim Analizi (Kişi Başına Düşen Ortalama Gelir) (ABD Doları *) (1973 Yılı Baz Yıl Olarak belirlenmiştir)	64
Grafik 3.2. Küresel Gelir Eşitsizliğinde Değişim (Zengin %20'nin Yoksul %20'ye Oranı) (I.Baz Yıl ile II.Baz Yıl Karşılaştırması).....	66
Grafik 3.3. OECD Ülkelerinde Kamu Harcamalarının GSYİH İçerisindeki Payı %(1960-1980)	73
Grafik 3.4. Bazı Ülkelerde GSMH'ye Oranlı Vergi Yükü, 1960-1985	74
Grafik 3.5. OECD Ülkelerinde Kamu Kesimi Vergi ve Vergi Dışı Gelirlerinin GSYİH'ya Oranı, (%)	81
Grafik 4.1. Günde 1 Doların Altında Gelirle Yaşayan Dünya Nüfusu (%).....	118
Grafik 4.2. Günde 2 Doların Altında Gelirle Yaşayan Dünya Nüfusu (%).....	119
Grafik 4.3. Günde 1 Doların Altında Gelirle Yaşayan Dünya Nüfusu (%).....	120
Grafik 4.4. Günde 2 Doların Altında Gelirle Yaşayan Dünya Nüfusu (%).....	121

Ekler

EK:1. Bölgeler Arası Artan Gelir Eşitsizliği (Kişi Başına Düşen Ortalama Gelir)(ABD Doları *)	165
EK:2. Küresel Gelir Eşitsizliğinde Değişim (Zengin-Yoksul Farkı).....	166
EK:3. OECD Ülkelerinde Kamu Harcamalarının GSYİH İçerisindeki Payı % (1960-1980).....	167
EK:4. Bazı Ülkelerde GSMH'ye Oranla Vergi Yükü, 1960-1985.....	168
EK:5. OECD Ülkelerinde Kamu Harcamalarının GSYİH İçerisindeki Payı, (%).....	169
EK:6. OECD Ülkelerinde Kamu Kesimi Vergi ve Vergi Dışı Gelirlerinin GSYİH'ya Oranı, (%).....	170
EK:7. Bölgesel Bazda Gelir Yoksulluğu	171
EK:8. Kişi Başına Düşen GSYİH Artış Beklentileri (2003 Yılında Oluşturulan Tablo)	172
EK:9. Kişi Başına Düşen GSYİH Artış Beklentileri (2006 Yılında Oluşturulan Tablo)	173

GİRİŞ

Küreselleşme kavramı, tanımlanışından etkilerinin ortaya konulmasına kadar farklı yaklaşımlara konu olmuş bir fenomendir. Tanımlamanın niteliğine bağlı olarak mevcut etkilerinin ortaya konulmasında da önemli yaklaşım farklarına rastlamak sıklıkla mümkün olmaktadır.

Küreselleşmenin muhtelif ve muhtemel etkileri konusunda istihdamdan, iletişime, kültürel aynılaşmadan yoksulluğa kadar geniş bir liste oluşturmak mümkündür. Mevcut etki alanları konusunda olumlu, olumsuz ve melez yaklaşımlarla birlikte küreselleşme kavramının kapsamı ve konu ile ilgili yapılan akademik ve diğer çalışmaların hacmini genişletmektedir.

Küreselleşme ile doğrudan ilişkilendirilen kavramlardan biri; belki de en önemlisi yoksulluktur. Küreselleşmenin diğer muhtemel sonuçları gibi Küreselleşme ve Yoksulluk ilintisi konusunda literatürde bir mutabakat doğaldır ki sağlanabilmiş değildir. Yoksulluğun küreselleşme ile bağlantılı olarak daha olumsuz bir boyut kazandığını veya nispeten olumlu bir boyuta ulaştığı yönünde ortaya konulan tezlerin temelde beslendikleri iki veri sağlayıcı ve politika üretici kurum bulunmaktadır: Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası...

Birleşmiş Milletler, özellikle UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) örgütü ile yoksulluk kavramına çok boyutluluk getiren yoksulluk ve buna dayalı İnsani Gelişmişlik Kriterini ortaya koyarken; bir Bretton Woods kurumu olarak IMF ile ortak strateji izleyen Dünya Bankası ise mutlak yoksulluk üzerine vurgu yaparak yoksulluğu gelir düzeyine indirgeyen bir yaklaşım ortaya koymaktadır.

Bu anlamda, küreselleşmenin yoksulluk üzerine olumsuz etkileri olduğunu savunan grup, daha ziyade UNDP rakamlarını kullanmayı tercih ederken; küreselleşmeyi olumlandıran bir başka grup ise Dünya Bankasının verilerini kullanarak argümanlarını temellendirmeyi tercih etmektedirler.

Küreselleşmenin mahiyeti ve fayda-maliyet analizi ile küreselleşmenin yoksulluğu olumlu veya olumsuz yönde etkilemesi hususunda farklılaşan iki ayrı kamuoyunun fenomeni konumlandıkları yere göre Dünya Bankası veya Birleşmiş Milletler verilerini tercih ettikleri bir gerçektir. Öte yandan bu farklı yönlendirme işlevinin birer kutup teşkil edip etmediği, yani bu iki yaklaşımın ortak payda oluşturmadan birbirini mutlak bir biçimde geçersiz kılan bir mantığa mı sahip olduğu da tartışılması gereken bir konudur.

Nitekim bu iki örgütün organizasyonel yapısı ve karar alma mekanizmalarında gözlemlenen benzerlikler ile Dünya Bankası'nın özerk bir yapıda da olsa Birleşmiş Milletler sisteminin bir parçası olmasının yanı sıra ülkeler için bağlayıcı nitelikteki bir politika metninde ortaya konulan gösterge kesişmesi söz konusu iki uluslararası kurumun küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkileri konusunda temelde farklı bir anlayış sergilemediklerini göstermektedir.

Bu tez kapsamında küreselleşme ile yoksulluk bağlantısını göstergeler üzerinden okumaya çalışırken, alışlagelen "Küreselleşme karşıtlarının gösterge referansı Birleşmiş Milletler iken, diğer tarafın Dünya Bankasıdır." yönündeki genellemenin geçerliliği de tartışılacaktır.

Bu bağlamda, Birinci Bölümde Küreselleşme Olgusu ve tarihçesine yer verilirken; İkinci Bölümde Yoksulluk Olgusu, yoksulluğun tarih sahnesindeki yeri ve tanımlama çabalarına yer verilecektir.

Üçüncü Bölümde Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi üzerine olumlu ve olumsuz yaklaşımlar ortaya konulurken, bir yandan da sundukları veri ile kamuoyu oluşturan iki kurum olan Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler (özellikle UNDP) üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda, söz konusu kuruluşların ortaya koydukları temel belgeler konusunda da bilgi verilecektir.

Dördüncü Bölümde Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankasının oluşturdukları yaklaşım farkları değerlendirilirken, Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletlerin

küreselleşmeye yönelik tavırlarının birbirlerinin gerçekten de antitezi olup olmadığı üzerinde durulacak ve bu bağlamda Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan Milenyum Gelişme Amaçları (Millenium Development Goals) belgesinin bu bağlamda bir ortak paydayı temsil edip etmediği tartışılacaktır.

Beşinci Bölümde ise küreselleşme ile yoksulluk bağlantısının verileri üzerinden okunduğu iki kurumun düşünsel çerçevesinin ve örgütsel yapısının alışılakelen “Küreselleşme karşıtlarının gösterge referansı Birleşmiş Milletler iken, diğer tarafın Dünya Bankasıdır.” yönündeki genellemeyi destekleyip desteklemediği hususunda bir sonuca ulaşılabacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME

1.1.GİRİŞ

Ekonomik küreselleşme 1990'lı yıllarda ekonomik büyüme ve sosyal gelişmeye ilişkin tartışmalarda en çok kullanılan deyimlerden biridir. (Erdut, 2002:1) Kazgan'a göre son çeyrek yüzyıldır, dünya ekonomisini artan bir ivme ile şekillendiren etken "küreselleşme" olmuş ve bu şekillendirme, çevre olarak tanımlanan gelişmekte olan ülkelerde jakoben yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Bu sürecin belirleyici etkeni ise Merkez denilen en güçlü ve gelişmiş ülkeler ve onlardan kaynaklanan büyük sermaye olmuştur (Kazgan, 2005:xvii).

Bir başka görüşe göre ise Küreselleşme, 20. yüzyılın son çeyreğine damgasını vuran, her alanda kendini hissettiren, yarı mistik bir organizma kimliği oluşturmuştur (Alada vd., 2002:236).

Küreselleşmenin nedenleri ve mahiyeti muhtelif yorumlarla ortaya konulmaya çalışılmış ve konuyu araştıranların odaklandığı alan doğrultusunda yanıtlar aranmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalarda kullanılan yöntemlerden biri

de bu olgunun tarihsel yerini belirlemek ve 20. ve 21.Yüzyıla özgü bir olgu olup olmadığının ortaya konulmasıdır. Bu çalışmada da benzer bir yöntem izleyerek Küreselleşme Olgusunun tarihsel köklerinin öncelikle incelenmesine gerek görülmüştür.

1.2. TARİHÇE

Küreselleşmenin ne zaman başladığı konusunda spesifik bir zaman belirlenmesi oldukça güçtür. Bu süreçte bazı araştırmacılar küreselleşmenin insanlık tarihi kadar eski olduğunu savunurken, bazı araştırmacılar ise başlangıç tarihi olarak insanoğlunun sivilleşme çabalarına gönderme yapmaktadırlar. Yine bir kısım araştırmacı küreselleşmenin modern çağın bir ürünü olarak kabul edilmesi gerektiğini, söylerken, bir başka grup 1800’lü yıllarda başlayan bir küreselleşme tahayyülüne işaret etmektedirler.

Sermayenin etki alanının artması şeklindeki basit anlamında küreselleşme, Endüstri Devrimi’nin başından itibaren var olan bir olgudur. Örneğin 18. yüzyılda Adam Smith “ekonomide bir işbölümünün olduğunu ve ticaretin sınırlar ötesinde işlemesi gerektiğini” savunmuştur(Aktan,1999:24). Daha çok “merkantilist sistemi” yayılım ateşine tutma amacına yönelik olan Adam Smith’in argümanı, David Hume’un daha önce ulaştığı olduğu analitik olgunluk düzeyine ulaşamamıştır.

David Hume, 1760’larda fiyatların genel düzeyini para miktarına bağlayan bir teori ortaya koyarak merkantilizme saldırmıştır. Hume, para arzı ne kadar çok olursa, fiyatların düzeyinin de o kadar yüksek olacağını ileri sürmüştü; bu durumda ihraç mallarının yabancı piyasalardaki rekabet gücünün düşmesine ve iç piyasalarda ithal mallarının rekabet gücünün düşmesine ve iç piyasalarda ithal mallarının rekabet gücünün artmasına neden olacağını belirtmişti. Hume, ticari sınırlamaların ulusal çıkara zarar vereceğini vurgulamak suretiyle tezini sağlamlaştırmıştır. Yine Hume’a göre, doğrudan müdahalelere başvuran bir ülke, işbölümü ve uluslararası uzmanlaşmadan elde edeceği kazançlardan feragat etmiş ve kendini cezalandırmış olmaktadır (Barber,1999:63-64).

Smith'in bu görüşü, hükümetin koymuş olduğu sınırlamaların, doğal işbölümünü- yani görünmez elin işleyişini- ve dolayısıyla da gelişmeyi kaçınılmaz olarak engellediği şeklinde özetlenebilecektir. Adam Smith, işbölümünün gelişmesinin temelinde insanlar arasındaki serbest mübadelenin; yani ticaretin yattığını belirtmiştir. İnsanların kendine özgü yeteneklerine sınır konmadığında birçok avantaj yaratan işbölümünün gelişmesi nihai olarak ülke ekonomilerinin de gelişmesini sağlayacaktır. Yani bireyden başlayan bu süreç tüm toplumu kapsar hale gelecektir. Kapitalizmin gelişimi de artan bu işbölümüne bağlıdır (Smith, 1985:19).

Adam Smith'e göre kapitalizmin gelişmesinin temelinde artan işbölümü yatar. Özellikle işbölümünün iki farklı aşamada gerçekleşmesi kapitalizme dinamizm kazandırmaktadır:

- İlk biçimde üretim sürecine entegre olan bir parça, kendi başına ayrı bir iş, ayrı bir üretim haline gelmektedir.
- İkinci biçimde ise bir ürün, başlı başına yeni bir iş biçimi haline dönüşmektedir.

Buna göre her iki işbölümünün gelişmesi sonuçta emeğin yaratıcı etkinliğini, verimliliğini artırır. Ama işbölümünün sıralanan bu yararlı sonuçlarına ulaşmak için, insanın doğasına özgü olan değiş-tokuş yeteneğinin açığa çıktığı piyasa mekanizmasının önündeki engellerin kaldırılması gerekmektedir(Ercan, 1998:61).

Küreselleşme anlamında ilk teorik çerçeve Smith ve Hume tarafından ortaya konulurken, dünyada da bazı gelişmeler ilk küreselleşme diye tabir edilen dönemin başlangıcına dikkatlerimizi çekmekteydi. Bunlar, coğrafi keşifler, sömürgecilik ve akabinde gelen sanayi devrimiydi.

Bu anlamda coğrafi keşifler ve sömürgeciliği 1. Küreselleşme, Sanayi Devrimini 2. Küreselleşme ve günümüzde yaşanmakta olan ve Küreselleşme olarak adlandırılan dönemi de 3.Küreselleşme olarak nitelendirme eğilimi bulunmaktadır.

Oran'a göre 1. Küreselleşmenin sonucu olarak ortaya çıkan Sömürgecilik, keşifler, misyonerler ve askeri işgal yöntemi ile gerçekleşmiş; keyfiyeti haklı olarak göstermek için kullanılan argüman ise 'Tanrının Dinini Yaymak'tır. Emperyalizm ile sonuçlanan 2.Küreselleşme ise önce misyonerler, sonra keşifler, sonra ticaret şirketleri ve en son askeri işgal ile biten bir süreç sonucunda ortaya çıkmıştır. Emperyalizme meşruiyet kazandırmak için kullanılan araçlar ise "Beyaz adamın yükü" ve "uygarlaştırıcı görev" gibi ırkçı teorilerdi.

Oran, 1.Küreselleşmenin itici gücü olarak Merkantalizm ve onun sonucunda oluşan denizcilik gelişmeleri iken; 2. Küreselleşmede Sanayi Devrimi ve onun sonucunda oluşan hammadde ihtiyacının etkili olduğunu da ifade etmektedir.

Üçüncü Küreselleşme ise Oran'a göre birtakım öncüllerin oluşturduğu itici güç sonucunda başlamıştır. Bu öncüller;

- 1970'lerde çokuluslu şirketler
- 1980'lerde iletişim devrimi
- Sovyetler Birliğinin Yıkılmasıyla 1990'larda batı bloğunun rakipsiz kalmasıdır.

Kullanılan yöntem ise kültürel ideolojik etki sonucunda ulus devletlerin her yönden (ekonomik, siyasal ve sosyal yönden) etkilenmesidir. Bu kez ortaya konulan süreci haklı çıkarmaya yönelik argümanlar arasında "En yüksek uygarlık düzeyi", "uluslararası topluluğun iradesi", "piyasaların gizli eli" gibi kavramlar bulunmaktadır (Oran, 2001).

Şenkal'a göre benzer bir öncül küreselleşme dönemlerinden bahsetmek mümkün olmakla birlikte-yani 17. yüzyıl sonu ve 18. yüzyıl başında yaşanan gelişmelerin modern dünyanın oluşumuna neden olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir. Birlikte-söz konusu gelişmeler başka bir dönemin ürünleri oldukları için günümüz için birebir bir simülasyon yapmak mümkün gözükmemektedir. (Şenkal, 2005:181)

Gorz'a göre küreselleşme denilen süreç, yani Oran'ın 3.Küreselleşme olarak ifade ettiği süreç 1. Sanayi Devrimi denilen olaydan (Oran'a göre 2.Küreselleşme) farklıdır. Bunun nedeni de günümüzde yaşanan süreçte bu olguyu 1. Sanayi Devriminden farklı olarak nelerin meydana geldiğini tespit edememizdir. Yine Gorz'a göre 1980'ler ile birlikte başlamış olan süreçte teknoloji değişmiş, istihdam değişmiş, ürünler ve hizmetler değişmiş; ancak bir davranış değişikliği yaşanmadığı için köklü bir değişiklik olmamaktadır (Little, 2003:2; Şenkal, 2005:182).

1980'ler ile başlayan yeni dönemin en önemli olayı olarak 1990'ların başından itibaren Doğu Bloku'nun çökmesi ve yerine ikame edilen neo-liberal anlayışa dayanan ekonomik politikaların yaygınlık kazanmasıdır(Krugman ve Venables, 1995: 858; Şenkal, 2005:182).Bu dönemin belirleyici hususiyeti ise belirsizliktir. Bu belirsizliğin teorisyenlerinden biri de Francis Fukuyama'dır. Fukuyama, "Tarihin Sonu ve Son İnsan" başlıklı makalesi ile bu konuda tartışmayı başlatmıştır. Fukuyama'ya göre reel kapitalizm, reel sosyalizmi yenmiş ve böylelikle ideolojiler ve ideolojilerden kaynaklanan çatışmalar sona ermiştir (Aydın, 2000: 17). Oysa, Fukuyama'nun bu teorisine benzer yaklaşımlar öteden beri batı kaynaklı sosyal bilimciler tarafından dile getirilmiş hususlardır. Örneğin Hegel, Amerikan ve Fransız devrimleri sonunda tarihin sona erdiğini ifade etmiştir. Öte yandan yaşanan hal tarihin sonu olmasa da ekonomik olarak 3, askeri bakımdan ise tek kutuplu bir dünyaya ulaşıldığı kesindir (Koçdemir, 1998:58; Şenkal, 2005:182).

Kazgan'ın ise günümüzde yaşana gelen küreselleşme konusunda başlangıç olarak Washington Konsensüsünü aldığı görülmektedir. Nitekim, Kazgan'a göre Küreselleşmenin getirdiği ekonomi politikalarının savunması neo-klasik iktisat kuramının yeni biçimi neo-liberalizm ya da Washington Konsensüsünden kaynaklanmaktadır. Buna göre, durağan tam rekabet şartları altında piyasa her türlü devlet müdahalesinden arındırıldığında, üretim kaynaklarının dağılımı en etkin biçimde olacaktır; bu yoldan toplam refah artacaktır. Yani, konsensüsün mantığına göre:

-Bütün dünya piyasası açık ve tek bir bütün olmalıdır ki, tam rekabet şartları gerçekleşsin, ulus devlet ve sendikaların piyasaya müdahaleleri kalksın;

-Bütün devlet işlemleri özelleşsin ki etkinlik sağlansın; mali piyasalar tümüyle serbest olsun ki sermayenin küre çapındaki dağılımında etkinlik gerçekleşsin,

-Sosyal devletin üstlendiği piyasa müdahaleleri yok edilsin ki işsizlik azalsın vb. (Kazgan, 2005:xviii)

Kazgan, 3. Sanayi Devrimi olarak da takdim ettiği Küreselleşme olgusunun en önemli mimarı olarak da ABD'yi ortaya koymaktadır:

“ABD, askeri ve ekonomik gücüyle, teknolojideki önderliğiyle, Dünya Bankası’ndan Dünya Ticaret Örgütü’ne, IMF’den OECD’ye uluslararası kurumlardaki etkinliğiyle küresel boyutta etki yapabilen bir dünya gücünü temsil etmekte ve önce Doğu Bloku’nun (1989) ardından da SSCB’nin dağılması (1991) ve iki kutuplu eski dünyanın tek kutuplu yeni dünyaya dönüşmesinden sonra “tek kutup”un zirvesine oturma olanağına kavuşmaktadır (Kazgan,2005: 5)”.

Kazgan bu süreci şöyle özetlemektedir:

“1980’li yılların başından itibaren ABD’den kaynaklanan yeni bir ekonomik düzen anlayışı adım adım dünyaya yayıldı. Berlin Duvarı’nın yıkılmasını ve SSCB’nin dağılmasını izleyerek neredeyse küresel kapsama ulaştı. Başlangıçta ekonomide serbestleşme, ihracata dönük büyüme yaftasıyla sunulan yeni dönüşüm, aslında bu tanımı çok aşan bir değişimi ateşledi. Ulus-devlet olarak son üç yüzyılı aşan bir sürede dünyaya yayılan ulusların oluşması ve örgütlenme biçimi, giderek aşındırılma ve aşılma sürecine sokuldu. Bununla da kalmadı; 1930’u izleyen yarım yüzyılda kapitalizmin aşırılıklarını törpülemeye katkı yapan ve çok ülkede ulus-devletin işlevleri arasına giren sosyalleşme askıya alınma baskısına girdi. Bu sürecin ateşleyicisi “Washing-

ton Consensus” diye bilinen ABD Hazinesi, çok uluslu şirketler ve Wal Street Üçlüsünün temsil ettiği ABD kaynaklı finans kapitaldi. (Wade 1999: 33-44; Kazgan, 2005: 5)”

Washington Konsensüsüne nasıl ulaşıldığı konusunda Kazgan, kronolojik seyri 1970’li yıllara kadar götürmektedir:

“Yeni ekonomik düzenin 1970’li yıllarda patlak veren bir dizi ekonomik ve siyasal olayın sonucunda stratejik bir planla ABD tarafından gündeme getirildiğini ifade eden Kazgan, Çevre’de Merkez’e karşı bir nevi başkaldırının yaşandığı o dönemde, Birleşmiş Milletler çerçevesinde (başta UNCTAD) dile getirilen taleplerin giderek arttırması, Vietnam Savaşı’nda önce Fransa’nın, onu izleyerek ABD’nin yenilgiye uğraması, Merkez’in kalkınma yardımlarının GSMH’lerinin en az % 1’ine çıkarılması, gümrük tavizlerinin tek taraflı olarak verilmesi (genel preferans sistemi olarak yürürlüğe girdi) ve en önemlisi petrol fiyatlarının OPEC tarafından arttırılması bu süreci hızlandırdığına da temas etmektedir(Kazgan, 2005: 23).”

Kazgan, ABD’yi rahatsız eden bir başka konu olarak merkez içi çatışmaları görmektedir. Kazgan, bu bağlamda Japonya’nın yükselişi ve Asya kaplanlarının güçlendirilmesi, dönemin Avrupa Ekonomik Topluluğunun hem genişliğine hem de derinliğine büyümesi ve serbest piyasa ekonomisi kurallarına aykırı uygulamalarına temas etmektedir. Söz konusu gelişmeler nedeniyle de; 1960’lı yılların sonundan itibaren (Euro-dolar piyasası olarak başlayan süreçte) giderek ulus-devlet sınırları ve kuralları dışında büyüyen fonlara plasman alanı yaratma gereği ve nihayet en önemlisi, sermayenin kâr haddinin en düşük seviyeye ulaşması ve ABD dolarının altın paritesinden ayrılmasından (Ağustos 1971) sonra ABD’nin doruktan aşağıya düşme olasılığı ortaya çıktığından bahsetmektedir(Kazgan, 2005: 23).

Bahis konusu dönemin sonunda ise ABD-1980’lerden başlayarak- söz konusu eğilimi tersine çevirmeye başlamış ve 1990’lı yıllara gelindiğinde sermayenin Çevre’de ulus-devleti zayıflatma girişimine bir de ABD’nin bir dünya imparatorluğu kurmak için yola çıkması eklenmişti (Kazgan, 2005: 24) .

Böylelikle sermayenin kâr haddinde 1970'li yıllar ve 1980'li yılların ilk yarısına oranla 1990'lı yıllarda en büyük yükselmelerden biri (%14'den % 17,6'ya) ABD'de yaşanmıştır. Buna karşılık Japonya, 1970'li yıllarda sermaye kâr haddinde doruktayken (%17,9) giderek %14,6'ya kadar düşmüştür. İngiltere durumunu değiştirmeden %10 civarında gezinirken; Avrupa Birliği'nin üç önde gelen ülkesi (Almanya, Fransa, İtalya) zaman içinde sermayenin kâr haddinde artışı yaşamış (son ikisinde %11,5 civarından %14,5'a artış olmuştur); fakat Kuzey Amerika'nın çizdiği tavanın yine de epey gerisinde kalmışlardır. Yani İngiltere ile Japonya dışında, G7'nin bütün ülkeleri, küreselleşme sürecinde sermayenin kâr haddinde artışa tanık olmuşlardır (Sawyer, 1998:23) (Kazgan, 2005: 24).

Aşağıda Sawyer'ın OECD rakamlarından özetlediği iş hayatındaki kâr haddlerine G7 ülkeleri bazında yer verilmiştir.

Tablo1.1: İş Sektöründeki Kâr oranları:Yıllık Ortalamalar

	ABD	Japonya	Almanya	Fransa	İtalya	İngiltere	Kanada
1970-79	14,0	17,9	11,8	12,6	11,4	10,1	15,0
1980-84	14,0	13,6	10,5	10,5	11,9	9,1	17,9
1985-89	16,3	15,0	11,9	13,2	14,0	10,0	19,4
1990-95	17,6	14,6	12,8	14,6	14,5	10,6	17,9

Kaynak: Sawyer, M., "The Kaleckian Analysis and the New Millenium", Working Paper, No:223, The University of Leeds and the Jerome Levy Economics Institute, January 1998 Ek Sayfasından alınmıştır. Söz konusu tablo Sawyer tarafından 1996 OECD verilerinden türetilmiştir.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere Merkez içerisindeki dengelerin özellikle 1980'lerde görünür bir biçimde değiştiği görülmektedir. 1980'lerin ilk yarısında Japonya'nın sert bir biçimde sermaye kâr haddinde bir düşüş yaşandığı görülmektedir. Buna karşılık 1985-1989 döneminde Japonya kısmi bir toparlanma yaşarken 1970'lerdeki ulaştığı orana yine de uzak oldu-

ğu görülmektedir. Öte yandan Kuzey Amerika ülkelerinden ABD 1980'lerin ilk yarısında bu oranda bir değişiklik kaydedemese de Kanada'nın %15'ten %17,9'a ulaştığı; 1980'lerin ikinci yarısında ise her iki Kuzey Amerika ülkesinin de söz konusu oranın arttığı görülmektedir. Bu artış Kanada için ri-jit bir biçimde olurken; 1990'ların ilk yarısında ABD'nin artışı sürdürürken Kanada'nın gerilediği ve benzer bir düzeyde buluştukları görülmektedir. Kıta Avrupa'sında ise Almanya'da nispeten düşük düzeyde olsa da sermaye kâr oranındaki artışın sürdüğü; Fransa ve özellikle de İtalya'da 1970'lerdeki seviyeye oranla ciddi bir artış olduğu gözlemlenebilmektedir (Sawyer, 1998).

Kazgan'ın da ifade ettiği üzere ABD'nin sermaye kar haddinin arttırmak üzere ortaya koyduğu Washington Konsensüsü, günümüz Küreselleşmesinin temelini oluşturan neo-liberal politikaların ve "yeni dünya düzeni"nin de şekillenmesine yol açan en önemli etkendi.

Washington Uzlaşması olarak bilinen liberal kalkınma programlarının önerdiği başlıca değişiklikler şu şekildedir:

- 1) Ülke ekonomisini dış rekabetten koruyan ticari engellerin kaldırılması
- 2) Çeşitli mal ve hizmetlerde yurtiçi fiyatlarının arz-talep dengesine göre kurulmasını engelleyen teşviklerin ve destekleme fiyatlarının azaltılması ya da kaldırılması,
- 3) Mali sistemin sermayenin hareketini kolaylaştırmak için yeniden yapılandırılması,
- 4) KİT'lerin özelleştirilmesi,
- 5) Dış yatırımcıların üzerinde denetimlerin kaldırılması,
- 6) Devletin rolünün yalnızca ekonomide değil, toplumsal hizmetlerin sunulmasında da azaltılması (Lee vd., 1998)

Uygulandıkları toplumlardaki mikro yapısal unsurlar (aile, toplumsal ağlar, kültür vb.) üzerinde çok fazla araştırma yapılmadan daha çok makro ekonomik sonuçlar düşünülerek uygulanan bu programlarda birçok Üçüncü Dünya ülkesinde devletin kalkınmadaki öncülüğünün özel sektöre devredilmesi hedeflendi (Evans, 1996:1119-1132).

Bu programlar Üçüncü Dünya ülkelerinde yeterince var olmayan özel sektörü güçlendirmek için kendi kendine yeten her koşulda çıkarını maksimize etmeye çalışan, rekabetçi, risk alan, başarıyı hedefleyen cesaretli ve kendi yaşamının sorumluluğunu alan girişimci bireylerin ortaya çıkacağını öngörmekteydi (Rose, 1992:72-90). Böylece neoliberal felsefenin mantığına uygun bir biçimde hem ekonomik kalkınma pazar mekanizmalarına bırakılmış, hem de devlet vatandaşların sorumluluğunu alma yükümlülüğünden kurtulmuş olacaktı (Akdoğan, 2002: 74) .

Bu mantık üzerine şekillendirilen politikalar sonucunda Batılı ülkelerde olduğu kadar Üçüncü Dünya ülkelerinde de insanların toplum hayatındaki başarıları maddi refaha sahip olmaları ve kâr elde edebilmeleri ile ölçülmeye başlanmıştır. Başkalarına öncelik tanıma, ölçülülük gibi hasletler de insanın gelişmesini engelleyen faktörler olarak ele alınmaya başlamıştır (Akdoğan, 2002: 75).

1980'li yıllardan sonra ekonomik ilişkiler yaygınlaşmış, ideolojik farklılıkları temel alan kutuplaşmalar çözülmüş, dünya ekonomisi hızla liberalleşme sürecine girmiş, kültürler, inançlar ve idealler sınırları aşarak daha benzer bir hale dönüşmeye başlamıştır (Erbay, 1996: 3; Aktaş, 2007:10).

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde, üretim ve emek süreçlerinden çok ulaşım maliyetlerinin düşüşü ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler beraberinde yeni bir süreç başlatmıştır. Bu yeni süreç kapitalizmin küreselleşmesi şeklinde ifade edilmektedir (Akkaya, 2003: 1; Aktaş, 2007:10).

Bu dönemde dünya ticaretinin hızla büyümesi, çokuluslu şirketler kanalıyla doğrudan yabancı yatırımların büyük hacimlere ulaşması ve sermaye hareketlerinin sınır tanımayan bir özellik kazanması küresel iletişim ve medya ağlarının varlığı ile yaygın bilgi akışı (nüfus hareketleri ve göç gibi faktörlerle birlikte), çok kültürlü değerlerin Batı kültürü ya da başka bir ifadeyle ulus-devlet olarak tanımlanan yerel toplumların küresel toplum içinde erimesi gibi sonuçlar doğurmuştur (Newman, 2001: 81; Demiral vd., 2007).

Özetle, 1. Küreselleşme, 2. Küreselleşmenin akabinde Washington Konsensüsü ve takiben Tek Bloklü Dünyanın oluşumu ile birlikte üçüncü bir küreselleşme dalgası dünyamızı etkilemeye başlamışlardır. Öte yandan, var olan durumun tanımlanması ve etkilerinin tam olarak tespit edilmesinde bir konsensüs sağlanmış değildir. Bu nedenle konu ile ilgili sarahate ulaşmak için “küreselleşme” olgusunun ne şekilde tanımlandığına odaklanmak gerekmektedir.

1.3. KÜRESELLEŞMEYİ TANIMLAMA

Küreselleşme, son yıllarda üzerinde en çok tartışılan, insanların ilgi alanlarına göre farklı anlam ve değerler yüklenen bir kavram olup, yeryüzünde hemen her alanda yaşanan değişimi ifade etmek için kullanılmaktadır. Küreselleşme, ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültüre, hemen hemen yeryüzünün her alanındaki değişimi ifade etmek için kullanılan “sihirli” bir sözcük haline gelmiştir. Bu olgu, her alanda mesafenin daha az önemli hale gelerek, çevresel, siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve hukuksal alanlarda dünyanın bütünleşmesini ifade etmektedir. Artık, zaman ve mekan kavramları anlamını kaybetmiş, sınırlar kaybolmaya başlamış ve ülkelerin karşılıklı bağımlılığı artmıştır (Bozkurt, 2000: 17-30) (Demiral vd., 2007:2-3). Bu anlamda olmak üzere Giddens’a göre küreselleşme, gerçekte zamanın ve mekânın dönüştürülmesiyle ilgilidir ve onu uzaktan etki olarak tanımlamaktadır (Giddens, 2002: 12).

Küreselleşmenin en yaygın kullanımında, mal ve hizmetlerin, üretim faktörlerinin, teknolojik birikimin ve finansal kaynakların ülkeler arasında serbestçe dolaşabildiği, faktör, mal, hizmet ve finans piyasalarının giderek bütünleştiği bir süreçtir. Ulus devletlerin etkisinin azalarak, çok uluslu şirketlerin giderek baskın bir rol üstlenmeleri, küreselleşme sürecinin en belirgin özelliklerindedir. İktisat dışında sosyal bilimciler de küreselleşmeyi “sosyal ilişkilerde ve karşılıklı bağımlılıkta dünya çapında artış” şeklinde tanımlamaktadırlar (Şenses, 2004: 1; Aktaş, 2007:10).

Küreselleşme süreci; bir yandan teknolojik gelişmeler uluslar arası ticareti özendirdiğinden, diğer yandan dünya ticareti teknolojik gelişmelerin en iyi biçimde yayılmasına olanak tanıdığından unsurları etkileşim içindedir. Bu etkileşime koşut olarak kuralsızlaştırma, yeni teknolojilerin gelişimini özendirmekte ve ticaret engellerinin kaldırılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu anlamda, küreselleşme süreci karşılıklı olarak birbirine bağlı unsurlardan oluşmakta ve bu unsurlarla güçlendirilmektedir (Erdut, 2002:2).

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde, üretim ve emek süreçlerinden çok ulaşım maliyetlerinin düşüşü ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler beraberinde yeni bir süreç başlatmıştır. Bu yeni süreç kapitalizmin küreselleşmesi şeklinde ifade edilmektedir (Akkaya, 2003: 1; Aktaş, 2007:10).

Teknoloji ve iletişimdeki gelişmelerin etkileyip, yönlendirdiği süreçler küreselleşme kavramı ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Bilginin, hammaddenin, mal ve hizmetlerin artan bir şekilde uluslararası dolaşım ve paylaşımına girmesi 20.yüzyılda meydana gelen bir gelişmedir. Özellikle 1980'li yıllardan sonra ekonomik ilişkiler yaygınlaşmış, ideolojik farklılıkları temel alan kutuplaşmalar çözülmüş, dünya ekonomisi hızla liberalleşme sürecine girmiş, kültürler, inançlar ve idealler sınırları aşarak daha benzer bir hale dönüşmeye başlamıştır (Erbay, 1996: 3; Aktaş, 2007:10).

Küreselleşme konusunda sosyal bilimlerin farklı dallarında, farklı tanımlamalar yapılmasına karşın, tanımların birçoğunda ekonomik ve siyasi boyut öne çıkmaktadır. Öncelikle küreselleşme birçok yazar tarafından küresel bir ekonominin var olmasıyla eşanlamlı kullanılmaktadır (Erdoğan, 2003: 8).

Ekonomik boyutun öne çıkarıldığı tanımlamalarda küreselleşme, ekonomik faaliyetlerin dünya çapında birbirine bağlanması, bağımlı hale gelmesi olarak algılanmaktadır. Buna göre küreselleşme, sermaye, yönetim, istihdam, bilgi, doğal kaynaklar ve organizasyonun uluslararasılaştığı ve tam anlamıyla karşılıklı bağımlılaştığı bir ekonomik ve siyasal yapıdır. Bu yeni yapılanma içinde ekonomik rekabetin zemini milli ekonomiler olmaktan çıkma-

rak dünya gezegeninin (globus) tamamı haline gelmektedir (Koçdemir, 2000: 154; Demiral vd., 2007).

Son yirmi yıl içerisinde dünya ticaretinin hızla büyümesi, çokuluslu şirketler kanalıyla doğrudan yabancı yatırımların büyük hacimlere ulaşması ve sermaye hareketlerinin sınır tanımayan bir özellik kazanması küresel iletişim ve medya ağlarının varlığı ile yaygın bilgi akışı (nüfus hareketleri ve göç gibi faktörlerle birlikte), çok kültürlü değerlerin Batı kültürü ya da başka bir ifadeyle ulus-devlet olarak tanımlanan yerel toplumların küresel toplum içinde erimesi küreselleşme olarak da ifade edilmektedir (Newman, 2001: 81; Demiral vd., 2007).

Küreselleşme, dünya genelinde homojenleşmeyi ifade eden bir kavram olarak; dünya toplumlarının kültürel açıdan birbirine benzeme sürecini ve buna bağlı olarak tek bir global kültürün ortaya çıkışını anlatmaktadır. Diğer taraftan bazı durumlarda toplumların, toplulukların ve kimliklerin sahip olduğu farklılıkları ifade etme ve tanımlama sürecini anlatmak için de kullanılmaktadır. Başka bir ifadeyle küreselleşme, bazen toplumların birbirine benzediği ve böylece homojen bir kültürün ortaya çıktığı süreci tanımlarken, bazen de toplumların, toplulukların ve fertlerin kendi farklılıklarını ve kimliklerini belirleme ve ifade etme sürecini tanımlamaktadır.

Küreselleşmenin, yerel kültürlerin ve geleneksel toplumsal bağların çözüldüğü, milli devletlerin belirleyiciliğinin azaldığı, gruplar ve kişiler arasındaki her türlü ilişkinin kolaylaşıp yaygınlaştığı, üretimin ve bölüşümün yeni bir dönüşüm içine girdiği, gerek toplumlar arasında gerekse aynı toplum içindeki sürtüşmelerin yayılma tehlikesinin her zamankinden daha çok olduğu, sınırların ve geleneksel aktörlerin öneminin azaldığı, farklı bir bireyselciğin geçerli olduğu, değerler sistemi henüz ortaya konulamamış bir süreç olduğu ifade edilebilir (Koçdemir, 2000: 154-155; Demiral vd., 2007). Ancak bu süreç tek bir süreç olmayıp, karmaşık süreçlerin birlikteliğinden oluşan bir olgular kümesi, çelişkili ya da birbirine zıt etkenlerin devreye girdiği bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

Küreselleşme sürecini ortaya çıkaran dinamikleri ele aldığımızda bunlardan ilkinin, iletişim teknolojisinde meydana gelen etkinlik ve hızlilik kavramı ile; ikincisini, ulaştırma teknolojisinde meydana gelen hız kavramı ve bunun yarattığı sonuçlarla ilgilendirebiliriz. Üçüncüsü ise, üretim teknolojilerinde meydana gelen bilgi ve sermaye yoğun yeni üretim biçimleriyle ilgilidir (Bilgin, 2003;Demiral vd., 2007).

İletişim teknolojisindeki etkinlik ve kazanılan hız, ulaşımın hızlanması ve bilgi ile sermaye yoğun yeni üretim biçimlerinin ortaya çıkması sonucunda Küreselleşme, ticarete, dolaysız yatırımlarda, para/finans sermaye girişlerinde, üretim ve talepte, rekabette, makro ekonomik politikaların liberalleşmesinde, değer ve kültürlerin standartlaşmasında, ulus-devletlerin özerkliğinin zayıflamasında ve refah devletlerinin zayıflamasında kendini gösterdi (Üşür,2002: 46).

1.4. KÜRESELLEŞMENİN MUHTEMEL ETKİLERİ

Küreselleşmenin muhtemel etkileri ise şu şekilde özetlenebilmektedir:

- Küreselleşme bir ekonominin döviz kuru krizleri gibi uluslararası şoklara karşı kırılabilirliğini arttırır. Eğer bir ülke tamamen dışa kapalı olsa idi, Güneydoğu Asya'da yaşanan kur ve döviz krizinden etkilenmemiş olacaktı.
- Küreselleşme, sabit kur sistemi uygulansa bile uluslararası mübadeleye dâhil malların yerel ekonominin kontrolünden çıkmak suretiyle bir fiyat kırılabilirliğine maruz kalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle küçük bir ekonomi ithalat ve ihracatının dünya fiyatları konusunda hiçbir kontrole sahip değildir.
- Küreselleşme farklı tür mallara erişim sağlamaktadır. Bu mallar halihazırda piyasada bulunan malların farklı bir sürümü olabileceği gibi (örneğin yeni tip bir pirinç) , tamamen yeni ürünler de olabilmektedir (örneğin kişisel bilgisayarlar).
- Küreselleşme, üretim sürecinin bölünmesi ve dışarıdan tedarik gibi

yeni fırsatları ortaya koyabilmektedir. Bu durum, nispeten yoksul ülkelerin perspektifinden bakıldığında şirketlerin merkezlerinin başka ülkelerde olup, üretimlerinin bir bölümünü nispeten yoksul ülkelerde karar verebilmeleri anlamına geldiği; öte yandan yoksul olan ülkelerin tüm üretim süreçlerini kendi ülkeleri içerisinde tamamlama zorunda olmalarına neden olmaktadır (Levinsohn, 2000:3-4; Hocaoğlu, 2003:238).

1.5. KÜRESELLEŞMEYE YÖNELİK TEPKİSEL YAKLAŞIMLAR

Küreselleşmenin yukarıda ifade edilen etkilerine yönelik olarak küreselleşmeye yönelik tepkiler muhtelif üç ana başlık altında toplanabilmektedir:

- Aşırı (Radikal) Küreselleşmecilik (hyperglobalism)
- Şüphencilik (Skepticism) veya Küreselleşme Karşıtlığı (Counter Globalism veya Anti Globalism)
- Dönüşümcülük (Transformationalism) (Hocaoğlu, 2003:238)

Radikal Küreselleşmecilik, sanayi medeniyetinin bir ürünü olan ulus devletin sonunun geldiğini ve şirket egemen bir dünya yönetiminin zamanının geldiğini savunmaktadırlar. Küreselleşme karşıtlığı ise küreselleşmenin yeni bir süreç olmayıp kapitalizmin savaştığı olmayan yeni işleyişi olarak nitelendirmektedir ve bu duruma jeo-ekonomik emperyalizm ismi de verilmektedir. (Hocaoğlu, 2003:238)

Dönüşümcüler ise küreselleşmeyi, modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı sosyal, siyasi ve ekonomik değişmelerin arkasındaki ana siyasi güç olarak tanımlamaktadırlar. (Hocaoğlu, 2003:238)

Hocaoğlu ise dördüncü bir duruşun olması gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşımın adını da seçmecilik (selectivism) olarak koymaktadır. Bu durumu şu şekilde özetlemektedir:

“Küreselleşme, insanların iradesinden bağımsız olarak ortaya çıkan ve öy-

lece gelişen bir tabii (doğal-fiziki) süreç ve/veya buna bağlı bir insanlık hali değildir. Çünkü bunların ilki bir mekaniksel varlık anlayışına ve ikincisi de kökenleri Zerdüştlük'ten beslenen Katolisizme yaslanan "tarihin sonu" idesine dayanır. Birincisinin reddi mekanik zaruret ve determinizmi, ikincisi de insan iradesini sıfıra müncer kılan tarihi determinizmi ortadan kaldırır.

Küreselleşmenin iyi ve kötü, zararlı ve faydalı yanları vardır. Seçmecilik iyi olanı azamiye yükseltmek, kötülükleri asgariye indirmektir" (Hocaoğlu, 2003:238).

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK

2.1. YOKSULLUK OLGUSU

Yoksulluk da küreselleşme gibi tanımlanması ve mahiyeti üzerinde tam bir mutabakat sağlanmış bir kavram değildir. Yoksulluğa ilişkin birçok değişik kavram ve bu kavramlara bağlı olarak da birçok değişik tanım bulunmaktadır. Yoksulluk tanımıyla ilgili olarak öncelikle karar verilmesi gereken yoksulluğun sırf ekonomik bir sorun mu, yoksa buna ek olarak sosyal hatta siyasal, son zamanlardaki tartışmalar göz önüne alındığında yönetsel bir sorun olarak mı ele alınacağına ilişkindir (Şenses, 2006:62).

Son dönemdeki eğilimler göz önüne alındığında yoksulluğun yalnızca ekonomik olarak ele alınamayacak kadar karmaşık bir olgu olduğu, insan hayatının tüm boyutlarını (ekonomi, siyasi ve sosyal katılım, eğitim, sağlık, insan hakları, çevre vb.) kapsadığını söylemek mümkündür (Coşkun ve Tireli, 2008:23).

2.1.1. Yoksulluğun Nedenleri

Yoksulluğun nedenleri ülkeler ve ülkelerin içinde buldukları bölgelerin gelişmişlik düzeylerine (sahip oldukları demografik, sosyal, ekonomik, politik ve kültürel nitelikler) göre farklılıklar göstermektedir. Bununla birlikte yoksulluğun genel nedeni olarak; üretim yetersizliği ve bu yetersiz üretim sonucu elde edilen artı değer/ değerlerin bölgeler, sektörler ve bireyler arasında adil bir şekilde paylaşılabilmesi gösterilebilir (Demiral vd., 2007).

Yetersiz üretimin ve bunun doğal sonucu olan yoksulluğun nedenleri olarak; adaletsiz vergi sistemi, yüksek faiz ve rant ekonomisi, doğal afetler, çalışmayacak durumda olan özürlü sayısının fazla olması, bireyler arasındaki yetenek farklılıkları, miras yoluyla elde edilen gelirler, devlet teşvikleri, enflasyon, piyasada tekelleşme ve işsizlik gibi faktörleri sayabiliriz (Demiral vd., 2007).

2.1.2. Tanımlar

Tarihsel anlamda yoksulluk tanımlaması basitten karmaşığa doğru bir seyir izlemiş olsa da, yoksulluk ile ilgili tanımlar, o tanımları ortaya koyan ve o tanımlar üzerinden istatistikî veri üreten kurumların ortaya koymak istedikleri vurgu ile bağlantılı olarak tanım değiştirmektedir. Temelde ortaya konulan tanımlar; mutlak yoksulluk, göreceli yoksulluk, öznel yoksulluk ve yeterlilikler yaklaşımından yola çıkılarak oluşturulan insanî yoksulluktur.

2.1.2.1. Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, bireyin ve hanehalkının geliri veya tüketim harcamalarını esas almaktadır. Öngörülmesi bir gelir veya tüketim seviyesinin altında kalan bireyler yoksul olarak nitelendirilmektedir. Mutlak yoksulluk, hanehalkı veya bireyin yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyini yakalayamaması durumudur. Bu nedenle, mutlak yoksulluğun ortaya çıkarılması, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan minimum tüketim ihtiyaçları-

nın belirlenmesini gerektirir. Mutlak yoksul oranı, bu asgari refah düzeyini yakalayamayanların sayısının toplam nüfusa oranıdır (TÜİK, 2004)(Coşkun ve Tireli, 2008:23-24).

Mutlak yoksulluk, gıda veya diğer bazı bileşenleri içerebilmektedir. Gıda Yoksulluğu ile ilgili olarak TÜİK; üçüncü ve dördüncü gelir düzeyindeki hane halklarında en az 2100 kalori grubunu oluşturan ve en yüksek bütçe payına sahip 80 maddeyi seçip, miktarlarını Hanehalkı Tüketim Anketlerinde yer alan ortalama piyasa fiyatlarıyla çarparak gıda yoksulluk sınırını hesaplamaktadır (JIM, 2006). Dünya Bankasının 1990 yılında gerçekleştirdiği bir çalışmada ise insanın yaşayabilmesi için gerekli asgari kalori miktarı olan 2400 kalorilik bir gıda sepetinin fiyatı, mutlak yoksulluk sınırı olarak tespit edilmiştir (DPT, 2001a: 104) (Coşkun ve Tireli, 2008:23-24).

UNDP'nin 1990 yılında yaptığı bir araştırmaya göre kişi başına gereken kalori ihtiyacının ülkelerin sosyo-ekonomik gelişmişlikleri ve konumlarına göre değiştiği ortaya konulmaktadır. Söz konusu araştırmaya göre gelişmiş ülkelerde kişi başına günlük kalori ihtiyacı 3390 iken aynı oran gelişmekte olan ülkelerde 2480, gelişmemiş ülkelerde ise 2070'dir (UNDP, 1990) (Coşkun ve Tireli, 2008:23-24).

Mutlak yoksulluk sınırı ise az gelişmiş ülkeler için kişi başına 1 ABD doları olarak kabul edilirken, Latin Amerika ve Karayipler için aynı oran 2 ABD doları, Türkiye'nin dâhil olduğu ve Doğu Avrupa ülkelerinin de içinde bulunduğu grup için 4 ABD doları ve gelişmiş sanayi ülkeleri için 14, 40 ABD doları olarak tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra FAO (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü) ve WHO (Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Örgütü), mutlak yoksulluğa yeni bir boyut da getirmiştir: Ultra Yoksulluk. Ultra yoksulluk, mutlak yoksullukta belirtilen gerekli asgari kalori miktarının yalnızca % 80'inin karşılanmasını ifade etmektedir (DPT, 2001a: 104)(Coşkun ve Tireli, 2008:23-24).

2.1.2.2. Göreli yoksulluk (Yoksulluk Riski)

Görelî Yoksulluk, bireylerin, toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olması durumudur (TÜSİAD, 2000: 97). Görelî yoksulluk, bir ferdin ya da hanehalkının, içinde bulunduğu sosyal grubun diğer üyeleri ile farklılıklarını incelediği gibi, söz konusu sosyal grubun diğer gruplarla karşılaştırılmasını da konu edinebilmektedir. Buna göre toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir ve harcamaya sahip olan birey veya hanehalkı göreli anlamda yoksul olarak tanımlanır. Refah ölçüsü olarak amaca göre tüketim veya gelir düzeyi seçilebilmektedir (TÜİK, 2004). Bu bağlamda, göreli yoksulluğun iki alt türüne “Harcama Esaslı Görelî Yoksulluk” ve “Gelir Esaslı Görelî Yoksulluk” denilmektedir. Örneğin, Gelir Esaslı Görelî Yoksulluk hesaplanmak istendiğinde, önce gruba ilişkin ortalama gelir düzeyi bulunmaktadır. Ortalama gelir düzeyinin belli bir oranı ise yoksulluk çizgisi olarak kabul edilmektedir. Bu oran, gelişmekte olan ülkelerde genellikle % 50 olarak kabul edilmektedir. (TÜSİAD, 2000) Bu oran, Avrupa Birliğinde medyan kişi başı gelirin yüzde % 60’ı olarak hesaplanmaktadır (Coşkun ve Tireli:2008:25).

Görelî ve mutlak yoksulluk tanımları arasındaki en önemli fark, mutlak yoksulluk sınırının sabit olmasıdır. Görelî yoksulluk sınırları ise ülke içindeki ortalama gelir veya harcama seviyelerine göre değişmektedir. Ortalama harcama seviyesi ne kadar yüksekse, göreli yoksulluk oranı da o denli yüksek olacaktır. Görelî bir yoksulluk sınırının alınması ile yaşam standartlarında genelde bir yükselme olması durumunda mutlaka yoksul tabakanın payının düşmesi gerekmemektedir (Coşkun ve Tireli, 2008:25).

Gelir eşişsizliği, yoksulluğun göreli olarak tanımlanmasında kullanılan önemli bir göstergedir.

Gelir eşişsizliği iki boyutlu olarak ele alınmaktadır. Birincisi, ülkelerin gelir düzeyleri arasındaki farklılığa işaret eden ülkeler arası eşişsizlik, diğeri ise bir ülkede gelir dağılımının bozukluğunun ifadesi olan, ülke içerisindeki farklı

bölgeler arasındaki gelir eşitsizliğidir. Son kırk yıllık süreç incelendiğinde ülkeler arasındaki gelir dağılımının giderek bozulmakta olduğu gerçeğinin yanı sıra gelişmiş ülkelerde düşük bir büyüme trendi gelişmekte olan ülkelerde ise yüksek bir büyüme trendi göze çarpmaktadır. IMF raporuna göre sanayileşmiş ülkelerde 2004’de büyüme oranı %3,3 olarak gerçekleşirken, gelişmekte olan ülkeler için bu oran %7,3’tür (IMF, 2005; Demiral vd., 2007).

Dünyada, toplam gelirin dağılımının eşitsiz olduğunu belirten Milanovic (2002)’e göre özellikle 1988’den sonra bu eşitsizlik daha da artarak dengeyi bozulmuştur. Gini katsayısı 1988’de 0,63 iken, 1993’de 0,66’ya yükselmiştir. 1993’de en varlıklı %5’lik grup dünya gelirinin 1/3’üne, en varlıklı %10’luk grup ise yarısından fazlasına sahip olmuştur. Alt %50’lik grup toplam gelirin %8,5’ini, en alt %10 ise %0,8’ini paylaşmaktadır. Ayrıca son otuz yıl değerlendirildiğinde, dünya gelirinden en yüksek payı alan %20’lik kesimin payının %70’ten %85’e çıktığı görülürken, en düşük payı alan %20’lik nüfusun payı %2,3’ten %1,4’e düşmüştür (Çelikel ve Danışoğlu, 2004: 225) (Demiral ve diğerleri, 2007).

Yine Milanovic (2002)’e göre kişi başına GSMH’lara dayalı Gini katsayısı hesaplamalarına göre gelir eşitsizliği, 1960–80 arası nispeten düz bir seyir izlerken, 1980’lerden sonra artış trendine girmiştir. Dünya gelir eşitsizliği 1988’deki Gini katsayısı 62,5’den 1993’de 66’ya çıkmıştır. Bu artış hem ülkeler arasında, hem de ülke içinde oluşmuştur (Demiral vd., 2007).

Ülkemizde ise “mutlak yoksul” olarak sınıflandıracağımız kesim sayı olarak nispeten az olmakla birlikte, gelir dağılımı son derece bozuktur. Bu nedenle “görelî yoksulluk” çözülmesi gereken önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Demiral vd., 2007).

TÜİK’in ülke nüfusunu %20’lik dilimlere ayırarak yaptığı bir araştırmada birinci dilimin (en yoksul kesim) milli gelirden aldığı pay, 1994–2005 döneminde %4,9’dan %6,1’e, ikinci dilimin (az yoksul kesim) %8,6’dan %11,1’e, üçüncü dilimin (orta gelir grubu) %12,6’dan %15,8’e, dördüncü dilimin (az

zenginler) %19'dan %22,6'a yükselmiş, buna karşılık beşinci dilimin (çok zenginler) ise %54,9'dan % 44,4'e gerilediği sonucuna ulaşılmıştır. 1994 yılında hane halkı gelir dağılımı araştırmasında Türkiye geneli için 1994 yılında 0,49 olan Gini katsayısının, 2005 yılında 0,38'e düşmesi yoksullar lehine gelir eşitsizliğinde bir düzelleme eğiliminin olduğu sonucunu ortaya koymaktadır (TÜİK, 2006). Ancak bu, yoksullukla mücadelede, ülkemizin daha çok çaba göstermesi gerektiğini göstermektedir (Demiral vd., 2007).

AB İstatistik Ofisi (EUROSTAT) tarafından AB üyesi 25 ülke ve AB'ye aday olan üç ülkede 2001 yılındaki gelir seviyeleri temel alınarak yapılan "Yeni Üyeler ve Aday Ülkelerdeki Fakirlik" başlıklı araştırmanın sonuçlarına göre (kişi başına düşen milli gelirin %60'ından daha düşük gelir seviyeleri, fakirlik sınırının altında kabul edilmiştir) Türkiye nüfusunun %23'ü yoksulluk sınırında yaşamaktadır. AB üyesi ülkelerdeki yoksulluk sınırında yaşayan kişi ortalaması ise %14'tür. Fakirlik sınırı, satın alma gücü standartlarına göre incelendiğinde ise Türkiye, Bulgaristan ve Romanya'nın üstünde yer almaktadır (Türkiye Avrupa'nın En Yoksulu, Milliyet, 31.07.2004) (Demiral ve diğerleri, 2007).

2.1.2.3. Öznel Yoksulluk Yaklaşımı (Subjective Poverty)

Asgari temel gereksinimlerin karşılanıp karşılanmadığı sorusunun cevaplandırılmasında yoksulların kendi algılarının esas alınmasını ifade eden yaklaşımlar "Öznel Yoksulluk Yaklaşımları" olarak ifade edilmektedir (TÜSİAD, 2000; Coşkun, Tireli, 2008: 25).

Goedhard, Halberstadt, Kapteyn ve Van Prag'ın 1977 yılında geliştirdikleri Leyden Yoksulluk Sınırı bu yaklaşımı esas almaktadır. Leyden Yoksulluk Sınırı hesaplanırken kişilere ne kadar gelir elde ederlerse geçinme düzeylerinin; çok kötü, kötü, yetersiz, yeterli, iyi ve çok iyi olacağı gibi sorular yöneltilmektedir. Bu sorulara verilen yanıtlar değerlendirilerek, kişilerin kendi yaşam düzeylerine ilişkin belirledikleri sınırlar ortaya konulmaktadır (Erdoğan, 2002: 8; Coşkun ve Tireli, 2008: 25).

2.1.2.4. İnsanî Yoksulluk Yaklaşımı

Yoksulluk ölçümlerinde son zamanlarda yaygın olarak kabul gören bir eğilim yoksulluğun tek bir kıstasla ölçülemeyeceği bu nedenle gelir ve tüketim harcamalarına ilişkin verilerin yanı sıra sağlık, eğitim ve diğer sosyoekonomik göstergelerin birlikte-bileşik göstergeler halinde kullanılması uygulamadır. Esasında, gelir ve tüketim göstergelerinin yoksulluğun tanımlanmasında ve yoksulluğa karşı strateji geliştirmede yeterli olmaması nedeniyle daha kapsamlı yoksulluk göstergeleri bulma çabaları uzunca bir geçmişe sahiptir. Yaşam beklentisi, ölüm oranı, bebek ölüm oranı, kötü beslenme, kişi başına düşen toprak alanı, okuryazarlık oranı gibi göstergeler, refah/yoksulluk göstergesi olarak kullanılmaya başlanmıştır (Şenses, 2006: 97). Bileşik ölçütler arasında en ilgi çekici olan ve genel kabul gören Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilen ve 1990'dan bu yana kullanılan İnsanî Gelişme Endeksidir (İGE). Endeks, iyi ve uzun yaşam, bilgiye erişim ve yüksek hayat standardı esasına dayalı olarak insanî gelişim tanımından yola çıkarak eğitim, gelir ve göstergelerinden oluşmaktadır. İGE sosyoekonomik göstergeleri ekonomik büyüme ile ilişkilendirmekte ve gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerin birlikte izlenmesi ve kıyaslanabilmesine imkân vermektedir (Şenses, 2006: 100; Coşkun ve Tireli, 2008:28).

İnsanî Gelişme Endeksi'nin (İGE) kuramsal temelini A.K. Sen'in dilimize "yeterlilikler" olarak çevirebileceğimiz "capabilities" kavramı oluşturmaktadır. Yeterlilik, var olan refah düzeyi ve kalkınma sürecinde seçeneklerini genişletebilme seçenekleri ve bu seçenekleri artırmak için hayatlarında olabildikleri ve yapabildikleri şeyler toplamı olarak tanımlanmaktadır. Bu kapasiteler arasında insanî gelişme için ve uzun ve sağlıklı yaşama, bilgili olma, iyi bir hayat standardına ulaşmak için gerekli kaynaklara erişim ve toplumun yaşamına katılma en önemlileri olarak öne çıkmaktadır (Şenses, 2003: 101; UNDP, 2001: 9; Coşkun ve Tireli, 2008:28).

2.1.2.4.1 İnsanı Gelişme Endeksleri

UNDP tarafından kullanılan başlıca endeksler İnsanı Gelişme Endeksi (İGE), İki farklı versiyonu ile İnsanı Yoksulluk Endeksleri (İYE1 ve İYE2) ve Cinsiyet Temelli Gelişme Endeksidir (CGE). İnsanı Gelişme Endeksi (İGE) bir ülkenin üç temel gösterge olan uzun yaşam süresi, bilgi düzeyi ve iyi hayat standardında genel düzeyini vermektedir. İGE doğumda yaşam beklentisi, okullaşma oranı (yetişkin okuryazarlık oranı ve ilk, orta ve yüksek öğrenim okullaşma oranı), satın alma gücü paritesi temelinde düzeltilmiş kişi başı gelir olmak üzere üç gösterge ile ölçülmektedir (UNDP, 2001: 14) (Coşkun ve Tireli, 2008:28).

İGE sadece bir özet olup kapsamlı bir gelişme endeksi değildir. İGE bir ülkenin insanî gelişimde genel düzeyini gösterirken İnsanı Yoksulluk Endeksleri (İYE1 ve İYE2) bu gelişmenin dağılımını ve hâlâ mevcut olan yoksunluğun (deprivations) ana kaynaklarını (backlog) ölçmektedir (UNDP, 2001: 14) (Coşkun ve Tireli, 2008:28).

İnsanı Yoksulluk Endeksi-1 (İYE-1) gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu ölçmektedir. İYE-1 dört boyutta yoksunluğu değerlendirmektedir:

- Doğumda 40 yaşına kadar yaşamama ihtimali ile ölçülen uzun yaşam beklentisi
- Okuryazar olmayan yetişkin oranı ile ölçülen bilgi düzeyi
- Kaliteli su kaynakları kullanmayan insanların oranı
- Beş yaşından küçüklerde düşük kiloluların oranı ile ölçülen ekonomik yoksulluk durumu (UNDP, 2001: 14) (Coşkun ve Tireli, 2008:28).

İYE-2 görece daha fazla verilerin temin edilebildiği bazı OECD ülkelerindeki insanî yoksulluğu ölçmek için dizayn edilmiş bir endekstir. İnsanı Yoksulluk Endeksi-2 (İYE-2), İYE-1 ile aynı boyutları ölçmekte ve buna dışlanma boyutunu eklemektedir. Göstergeler doğumda 60 yaşına kadar yaşamama ihtimali, yetişkin işlevsel okuryazarlık oranı, gelir yoksulluk oranının altın-

daki nüfus oranı (harcanabilir hanehalkı gelirinin yüzde 50'sinden azı diğer bir deyişle yoksulluk riski) ve uzun dönemli işsizlik (12 ay veya daha fazla) oranıdır (UNDP, 2001: 14; Coşkun, Tireli, 2008:28).

Cinsiyet Temelli Gelişme Endeksi (CGE), İnsanî Gelişme Endeksi (İGE) ile aynı boyutları ve göstergeleri kullanmakta fakat erkek ile kadın arasındaki eşitsizlikleri değerlendirmektedir. Bu anlamda, İnsanî Gelişme Endeksinin (İGE) kadın eşitsizliğini ölçen versiyonu demek de mümkündür. Temel insanî göstergeler bakımından cinsiyet arası farklılık (disparity) ne kadar büyükse o ülkenin CGE endeksinin İGE'ye göre o derece düşük olduğu söylenebilir. Son olarak Cinsiyet Güçlendirme Ölçeğinden (Gender Empowerment Measure) (CGÖ) bahsetmekte yarar vardır. CGÖ, kadınların politik ve ekonomik hayatta aktif bir rol alıp almadığını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ekonomik ve politik hayat, karar alma sürecine katılım gibi kilit alanlarda cinsiyet eşitliğine yoğunlaşmaktadır. Bu gösterge parlamento, yasama organları, üst düzey kamu görevlileri, yöneticiler, profesyonel ve teknik işçiler gibi alanlarda kadınların yüzdesine bakmakta, kazanılmış gelir farklılığı gibi ekonomik bağımsızlığı yansıtan göstergeleri irdelemektedir. İGE'den farklı olarak seçilmiş bazı alanlardaki fırsat eşitsizliğini analiz etmektedir (UNDP, 2001: 14) (Coşkun ve Tireli, 2008:28).

2.1.3. Sonuç

Tarihsel anlamda yoksulluk gelir ile ilişkilendirile gelmiş bir olgudur. Ne var ki, "gelir" konusu yoksulluk kavramına kıyasla daha az sorunsal oluşturmaktadır (Coşkun ve Tireli, 2008).

Yoksulluk algısı yüzyıllar boyunca temel bir insan uğraşını teşkil etmiştir. 1880'lerden bu yana yoksulluğa ilişkin 3 alternatif kavram uluslararası ve karşılaştırmalı çalışmalarda ön planda olmuştur. Bunlar temelse, ikame, temel ihtiyaçlar ve görelî yoksulluk düşüncelerine dayanıyorlardı (Coşkun ve Tireli, 2008).

İkame düşüncesi Viktorya Dönemi İngiltere'sinin beslenme uzmanlarınca yapılan çalışmalar sonucunda ortaya atılan bir kavramdır. Fiziksel etkinliği sağlamak için gerekli asgari besini almaya geliri yetmeyen ailelerin fakru zaruret içerisinde oldukları kabul ediliyordu. Bu yöntemle göre bir ailenin gelirinden kira çıktığı zaman yoksulluk sınırının altına düştüğünde bu aile yoksul olarak kabul ediliyordu. Her ne kadar hesaplamada yakıt, giyim ve bazı diğer ihtiyaçlar için bir tahsisat ayrılıyor olsa da bu tahsisat gayet cüzi bir düzeyde kalmaktaydı (Coşkun ve Tireli, 2008).

Bu düşünceler bilimsel pratik ile ulusal ve uluslararası politikaları 100 yıldan fazla etkilemişlerdir. Bu şekilde önce ülke bazında istatistikler oluşturulmuş; daha sonra da uluslar arası kurumlarca daha geniş çaplı uygulamalarla bu çalışmalar sürdürülmüştür. İkame düşüncesi, eski İngiliz sömürgelerine kısa sürede ihraç edildi. Bu düşünce, Güney Afrika'da siyahların maaşlarının tespiti ve Hindistan ve Malezya için kalkınma planları hazırlanmasında esas alındı. Birleşik Devletler'de ise ikame, yoksulluğun resmi ölçüm bazıdır (Coşkun ve Tireli, 2008).

İkamenin yoksulluğu tanımlamak için kullanılması insan ihtiyaçlarının tamamen fiziki olarak görülmesi, sosyal ihtiyaçların ihmal edilmiş olmasından dolayı eleştirilmiştir. İnsanların sadece fiziki enerji için gerekli kaynakları talep eden organizmalar olmadığı, bu kişilerin aynı zamanda sosyal hayattan işçi, vatandaş, ebeveyn, paydaş, komşu ve arkadaş olmak gibi bekledikleri roller bulunmaktadır. Bunun da ötesinde, sadece fiziki malların tüketicisi olmayıp, aynı zamanda bu malların üreticisi olup, farklı sosyal ilişkilerde farklı roller oynamaları da beklenmektedir (Coşkun ve Tireli, 2008).

Kolektif bir biçimde sağlanan işlev ve olanaklara dayanmaktadırlar. Bu gereksinimler sadece zengin endüstriyel toplumlar için geçerli olmayıp, evrensel bir gereklilik teşkil etmektedirler (Coşkun ve Tireli, 2008).

Düşük gelir seviyeli ülkelerdeki ayrıntılı sosyal kurum ve hizmetlerin bulunmamasından ve yetersiz kaynaklarından dolayı bütün dikkatler doğal olarak

öncelikli olarak o ülkelerde fiziki yoksunluklarla nasıl mücadele edilebileceği noktasına takılmıştır (Coşkun ve Tireli, 2008).

Açlık sorununun çözülmesi için bu tarz gereksinimler öncelikli olarak ele alınmıştır. Bu tarz gereksinimler, mutlak yoksulluk kategorisi içerisinde ele alınmıştır. Fiziki ihtiyaçlar o dönemki toplumsal faaliyet ve talep biçimlerine göre değişimler göstermektedir. Malların kendisi bile o günkü toplumdaki öncelikli konumlarına göre gayet değişken bir ihtiyaç düzeyine tekabül etmektedir. Söz konusu gıdanın miktarı, türü ve maliyeti çalışmaya, iklime ve hatta sosyal geleneklere bağlıdır (Coşkun ve Tireli, 2008).

1970'lerle birlikte "temel ihtiyaçlar" düşüncesi ortaya çıkmaya başladı ve başta ILO olmak üzere yaygın bir biçimde savunuldu ve kabul gördü. İki element diğer düşünceden farklı olarak bu yaklaşıma ilave edilmiştir. Birincisi; bir ailenin asgari tüketim ihtiyaçları ki bunun içinde giyim, gıda ve barınmanın yanı sıra ev mobilyası ve eşyalarının da yer aldığı görülmektedir. İkincisi; toplum tarafından ve toplum için sağlanan gerekli hizmetlerdir. Bu hizmetlerin içerisinde de temiz su, hijyensi hava, toplu taşıma, sağlık hizmetleri, eğitim ve kültürel imkânlar da bulunmaktadır (Coşkun ve Tireli, 2008).

Kırsal alanlarda temel ihtiyaçlara tarım ekipmanları ve ekip biçebilecek toprak da dâhil olmaktadır. Bu anlamda temel ihtiyaçlar kavramı ikame anlayışının genişletilmiş bir halidir. Temel ihtiyaçlar yaklaşımı özellikle Birleşmiş Milletler tarafından üzerinde durulacak sonraki yaklaşımlara da temel oluşturmuştur (Coşkun ve Tireli, 2008).

20.yüzyılın sonlarına doğru üçüncü bir sosyal formülasyon oluşturularak yoksulluğun anlamı göreceli yoksunlukla ifade edilmeye başlandı. Görecelik, hem gelir ve diğer kaynakları, hem de maddi ve sosyal koşulları hesaba katmaktadır. 21. yüzyılda toplumlar hızlı değişim süreçlerinden geçmekte olup, geçmiş bir zamanda üretilmiş bir yoksulluk tanımının mevcut koşullara uyumlandırılmasında büyük sıkıntılar yaşanmaktadır (Coşkun ve Tireli, 2008).

Günümüz insanı, önceki dönemlerde uygulanandan farklı yasalar, müeyyideler ve geleneklerle muhatap olarak yaşamaktadırlar. Küreselleşme, insanları ve yaşam stillerini birbirleri ile ilintilendirirken bir yandan da ülkeler arası eşitsizliği büyütülmektedir. Bu nedenle, bazı fiyat endekslerine dayalı yoksulluk ile ilgili tarihsel göstergelerin güncellenmesine de şiddetle ihtiyaç vardır. Aslında, görelilik kavramı yıllar öncesinde de fazla geniş kapsamlı olmasa da değinilen bir husustur. Örneğin iktisat biliminin kurucusu olarak nitelendirilen Adam Smith, gerekliliklerin gelenek tarafından tanımlandığını daha 19. yüzyılın başlarında ifade etmiştir (Townsend, 2006).

Öte yandan, Smith'in yaşadığı dönemdeki görelilik yaklaşımı temelde bireyselci bir mantığa dayandığı için (Coşkun ve Tireli, 2008: 48) bu konudaki yaklaşımı 20.yüzyıldaki versiyonundan ayırmak gerekmektedir. Smith, İngiltere'de, Yoksul Yasası'ndan itibaren oluşan yoksulluk gündeminin Hume ile birlikte önemli bir temsilcisi olarak yoksulluğu ulusal kalkınma için gerekli gören merkantilist düşünceye tepki göstermiş ve ekonomik büyümeyi yoksulluk için bir çare olarak görmüştür. Öte yandan, dönemin bireyselci düşünce yapısı gereği, piyasayı gönüllü sözleşmelerle işlem yapan özgür bireylerden kurulu olarak görüyor ve bu nedenle yoksulluğu bireysel bir sorun olarak ele alıyordu.

Benzer bir biçimde Rowntree'nin bu dönemde yaptığı bir çalışmada temel ihtiyaçlar bir asgari tüketim sepeti içerisinde tanımlanmaktaydı. Bu sepetin içerisinde su ve sağlık hizmetleri de dâhildi ve yoksul tanımı bunları finanse edemeyenler için kullanılıyordu (Coşkun ve Tireli, 2008).

Öte yandan Smith, Hume ve Rowntree'nin yaklaşımlarında görelilik yaklaşımına yönelik atıflar bulmak mümkün olsa da temelde bu isimleri "temel ihtiyaçlar" yaklaşımı içerisinde değerlendirmek daha uygun olmaktadır (Coşkun ve Tireli, 2008).

Göreceli yoksulluk kavramı ile İngiltere dışından çıkmış bir kavram olan sosyal dışlamayı bir arada düşünmek daha uygundur. Sosyal dışlama, toplum

odaklı olan ve bireyi içinde bulunduğu toplumla ilişkilendiren bir Fransız yaklaşımdır (Coşkun ve Tireli, 2008).

Görelilik yaklaşımı, temel ihtiyaçlar yaklaşımında sorunu sosyal dışlamaya neden olan süreçlere odaklanılmamış olunmamasında görmekte olduğu için sosyal dışlama nosyonuna yaklaştırmaktadır. Sosyal dışlama, bu anlamda göreliliğin bir devamı olarak günümüzdeki yoksulluk analizlerini de etkilemiştir. Bu şekilde, sadece yoksul dikkate alınmamakta, yoksulun yanı sıra yoksulluğu eğitim, istihdam piyasası, cinsiyet ve yerleşik olunan yer ile ilişkilendirilmesine de odaklanmaktadır (Haan,2000; Coşkun ve Tireli, 2008).

Görelilik yaklaşımı, günümüzde Avrupa Birliği'ndeki yoksulluk tartışmaları bağlamında farklı bir boyut da kazanmıştır. AB ülkelerindeki güncel tartışmaya kaynaklık eden Townsend, görelilik yaklaşımına vurgu yaparak, yoksulluk sınırını bir mutlak bir asgari tutarda değil, ülkenin refahı ile değişen bir miktarda belirlemenin uygun olacağını belirtmektedir. Bu anlamda AB pratiğinde yoksulluk sınırı kişi başına milli gelirin belli bir oranına indirilerek belirlenebilmektedir (Haan,2000; Coşkun ve Tireli, 2008).

Benzer bir biçimde Dünya Bankasının yoksulluk yaklaşımının temelini oluşturan mağduriyet (vulnerability) ve UNDP'nin İnsanî Gelişim (Human Development) nosyonları da sosyal dışlama kavramına yakın durmaktadır. Chambers'a göre mağduriyet, yoksulluğun eşanlamlısı değildir. Yoksulluk denildiğinde gelir ve harcama anlaşılırken; mağduriyette güvenlik dışında olma, savunmasızlık, risk ve şoklara açık olma anlamı bulunmaktadır (Chambers, 1989; Coşkun ve Tireli, 2008).

Sosyal dışlanma ile ilgili çalışanlar bu kavramın yoksulluk kavramından farklı olduğunu iddia etmektedir. Onlara göre sosyal dışlanma yoksulluktan iki önemli konuda farklılık göstermektedir.

- “Yoksulluk” tek boyutlu bir kavram olmasına karşın yoksulluğun (deprivation) pek çok boyutunu kapsadığı için sosyal dışlanma kavramının çok boyutlu olduğu iddia edilmekteydi.

- Birincisinin statik, ikincisinin ise dinamik bir kavram olduğu söylenmekteydi.

Sosyal dışlama kavramına getirilen en son yorum ise Amartya Sen'in "yeterlilikler" kavramı olmuştur. Sen'in yeterlilikler yaklaşımında yoksul insanların neye sahip olduklarına değil, sahip oldukları ile neler yapabildiklerine vurgu yapılmaktadır. Yeterlilikler, Sen'e göre bir toplumun tam bir ferdi olabilmek için gerekli mutlak gereksinimlerdir. Sen, belli mallara sahip olma konusundaki odaklanmayı, mallar üzerinde hak ve kumanda sahibi olmaya doğru kaydırmaktadır.

Bunu yaparken de yasal sistem içerisindeki çeşitli ekonomik, politik ve sosyal fırsatların kullanımından bahsetmektedir. Sen, sosyal dışlanmayı bu yönden ele almaktadır (Coşkun ve Tireli, 2008).

Sen, sosyal dışlamanın yoksunluğa nasıl yol açtığı konusunda iki önemli gözlem daha yapmaktadır. Birincisi, sosyal dışlanma, kendi başına, sonucu ne olursa olsun kurucu öneme (constitutive relevance) sahiptir. Ayrıca, sosyal dışlama araçsal bir öneme de sahiptir (instrumental importance). Bu durumlarda ilişkisel dışlanma veya olumsuz içirme kendi başına kötü olmamakta, ancak bunların sonuçları çok olumsuz yoksunluk biçimlerine yol açabilmektedir. Sonuç olarak, sosyal dışlanma hem bir durum, hem de sosyal dışlanmaya neden olan bir süreç olarak kabul edilebilmektedir. Diğer taraftan, diğer yoksunluk biçimleri de sosyal dışlanma durumlarını pekiştirebilmektedir. İkinci olarak, aktif ve pasif dışlama arasında bir ayrım yapmak gerekmektedir. Bu durumda uygulanması gereken kriter politika yapıcının bir grup bireyi bilinçli olarak toplumdan dışlama çabasında olup olmadığıdır.

Bu ayrım, politika analizi düzeyinde daha da önem arz etmektedir. Sen'e göre doğrudan bir dışlama çabası olmaması durumunda bile politika yapıcılar dışlanmaya neden olan olası nedenlere önlem alma konusunda doğrudan sorumludurlar (Papadopoulos ve Tsakoglou, 2005: 6).

Sonuç olarak; yoksulluk günümüzde sadece gelir ve tüketime dayalı bir kavram olarak değil çok boyutlu ve dinamik bir olgu olarak ele alınmaktadır. Birleşmiş Milletler (UNDP), Dünya Bankası ve Avrupa Birliği yaklaşımları yoksulluğu bir durum değil dinamik süreç olarak ele almaktadır. Bu da doğrudan yoksullukla ilgili politikaları etkilemektedir. Diğer bir deyişle yoksullukla mücadele politikaları yoksulluk olgusunu çok boyutlu ve ilişkisel bir durum olarak ele almak zorundadır (Coşkun ve Tireli, 2008).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE YOKSULLUK İLİŞKİSİ ÜZERİNE YAKLAŞIMLAR

3.1. GİRİŞ

Küreselleşmenin en çok eleştirilen toplumsal sonucu, dünya ölçeğinde ve ülkelerin kendi içinde yarattığı toplumsal adaletsizlik veya eşitsizliktir. Aslında, eşitsizlik insanlığın tarihsel/toplumsal gelişiminin sonucu ortaya çıkmış bir olgu olup; bu bağlamda eşitsizlik, kapitalist üretim biçiminin doğasında var olan bir özellik ve sadece küreselleşme ile ortaya çıkmış yeni bir olgu değildir. Ancak, küreselleşme sürecinin getirdiği serbest rekabet, zaten var olan eşitsizliğin, rekabet gücü olanlarla olmayanlar arasındaki mesafenin çok daha fazla açılmasına yol açmıştır (Özerkmen, 2004: 559; Demiral vd., 2007).

Küreselleşme, kendiliğinden gelişen bir süreç olmayıp, dışarıdan ve içeriden müdahaleler ve zorlamalarla uygulamaya konulan ve yönlendirilen bir süreçtir. 1980'lerden itibaren küreselleşme, kurallarına uygun olarak uygulandığında etkin kaynak dağılımını gerçekleştirecek ve ülkelerin gelirlerini birbirine yakınlaştıracak bir olgu olarak dünyaya sunulmuştur. Washington uzlaşmasında koşulları belirlenen küreselleşme ile zenginleşmenin sağlana-

çağı, demokrasinin gelişip yerleşeceği ve böylece gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasını gerçekleştireceği ifade edilmiştir (Demiral vd., 2007).

Doğu Bloğunun dağılması ile birlikte serbest piyasa ekonomisi küreselleşme ile daha da güçlenerek dünyaya yayılmış, dünya üzerinde hâkim ekonomi politikası haline gelmiştir. Bu süreç içinde gelişmekte olan ülkelerin birçoğu mevcut politikalarında değişikliklere giderek ekonomi politikalarını küresel piyasalara uyarlamışlardır. Yeni Dünya düzeninde uluslararası rekabetin artışı ve kaynakların daha etkin dağılımı yoluyla dünya ülkelerinin daha yüksek bir refah düzeyine ulaşmaları amaçlanmıştır (Demiral vd., 2007).

Bu bağlamda, 1980'li ve 1990'lı yıllarda gelişmekte olan ülkelerin sınırları kaldırarak daha etkin yatırım, üretim ve ticaret hedefini benimsemeleri sonucu uluslararası ekonomik bütünleşme giderek hızlanmış ve dünya küreselleşme sürecini hızlı bir şekilde yaşamaya başlamıştır. Birçok gelişmekte olan ülke, belirlenen reformları gerçekleştirerek gelir artışı sağlamış, ancak bu ülkeler ekonomik reformları siyasi, sosyal ve kültürel reformlarla desteklemedikleri için küreselleşme bu ekonomiler üzerinde krizlere neden olmuştur. Özellikle 1980 ve 1990'lı yıllarda Meksika, Asya, Türkiye, Rusya ve Brezilya'da yaşanan mali krizler bu ülkelerin piyasalarını uluslararası sermaye hareketlerine tamamen açmalarından kaynaklanan krizlerdir. Örneğin 1997 yılında Endonezya'da yaşanan mali krizden sonra ülkedeki yoksulluk oranı yaklaşık %50 artmıştır (Harrison, 2006: 6). Gelişmekte olan ülkelerin yabancı sermayeyi çekebilmek için yüksek faiz politikası izlemeleri sanayileşmiş ülkelerdeki yatırımcıları gelişmekte olan pazarlara yönlendirmiştir. Ancak uluslararası sermayenin gelişmekte olan ülkelere giden miktarı toplam sermayenin çok küçük bir miktarını teşkil etmektedir ve istikamet daha çok gelişmiş ülkelerdir. Cohen'e (2000: 51) göre, Büyük Britanya'nın tasarruflarının yaklaşık yarısını yabancı ülkelere yatırdığı dönemlerin çok uzağındayız. Günümüzde zengin ülkelerin sermayesinin %1 ile 2'si Güney ülkelere yatırılmaktadır. Bu rakamlar, yoksul ülkelerin kendi sermaye birikimlerinin %10'undan daha azını temsil etmektedir. Yabancı Sermaye Derneği'nin (YASED) 1997-2002 dönemini "doğrudan yabancı sermaye yatırımları" açısından inceleyen ça-

lışmasında da vurgulandığı gibi, 1997'de dünyadaki 473 milyar dolarlık yatırımın %43'ü gelişmekte olan ülkelere giderken, yaşanan Asya ve Rusya krizinin ardından bu oran %19'a düşmüştür. Yine, 1998'de gelişmiş ülkelere doğru %68 olan toplam sermaye hareketi 2002 yılında %71 oranına ulaşmıştır (YASED, 2007; Demiral vd., 2007).

Küreselleşme ile birlikte gelişmekte olan devletler, ticaretin ve sermayenin önündeki engelleri kaldırma politikalarına uygun olarak ekonomide devletin ağırlığının azaltılmasına giderek özelleştirmeye yönelmişlerdir. Özelleştirme politikaları ile birlikte devletin sosyal yönü zayıflatılmış, daha pasif para ve maliye politikaları izlenmiş, vergiler ve kamu harcamaları giderek azaltılarak devletin öncü rolü serbest piyasa koşullarına bırakılmıştır. Burada temel amaç, mali disiplini sağlayıp kamu borçlarını azaltarak ekonomiyi canlandırmaktır (Demiral vd., 2007).

Devletlerin sosyal devlet anlayışını terk ederek temel hizmetleri özel sektöre devretmesi ve bu alana ayırdığı bütçe payında azaltmaya giderek harcamalarda önceliği başka alanlara kaydırması özellikle toplumdaki düşük ve orta gelir grupları üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Enflasyonu düşürmek ve bütçe açıklarını kapatmak için uygulanan sıkı para ve maliye politikaları ile IMF'in uyum programları gelişmekte olan ülke ekonomilerine daralma, işsizlik oranında artış ve yoksulluk getirmiştir. Küreselleşme sürecinin örnek ülkesi olarak gösterilen Güney Kore'de (ILO verilerine göre) 1990 yılında %2,5 olan işsizlik oranı, 1998'de %7,1 olmuştur (Sertlek, 2002: 329). TÜİK verilerine göre ülkemizde 1999 yılında işsizlik oranı eksik istihdamla birlikte %21,9 iken, 2001 Şubatında yaşanan kriz sonrası bu oranın %30'u geçtiği söylenebilir (Demiral vd., 2007).

Dünya genelinde özellikle de az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin büyük bir bölümünde ticaretin serbestleşmesi ile birlikte, 1990'larda yaşanan krizler de göstermiştir ki, ülkelerin ekonomik duyarlılık ve mali kırılganlıkları artmış, krizler ciddi yoksullaşmaya neden olmuştur. Dünyada yoksulluğun mutlak anlamda artması ve gerekse ülkeler arasında ve gerekse ülke

içindeki gelir dağılımının düzeltilememesi küreselleşmeye yönelik endişe ve eleştirilerin düzeyini artırmıştır (Demiral vd., 2007).

Son yıllarda küreselleşme tartışmalarında küreselleşme sürecine yön veren merkezler tarafından da dile getirildiği gibi yoksulluk büyüme ve zenginlikle birlikte küresel boyutta artmıştır. Uluslararası Para Fonu (IMF) eski başkanı Michael Camdessus, uluslararası topluluğa hitaben 2000 yılında Bangkok'ta yaptığı konuşmasında küreselleşmenin zamanımızın en ciddi endişesi olan yoksulluk ve yoksulluğun azaltılmasına karşı yeterince duyarlı ve donanımlı olmadığını ifade etmiştir (Oruç, 2001: 73; Demiral vd., 2007).

Ekonomik küreselleşme sürecinin en temel sorunu "ekonomik eşitsizliktir". Artan ekonomik küreselleşmenin dünya ekonomisinde adaletli bir büyüme yaratmadığı çok açıktır. Buna göre 1980-1996 yılları arasında sadece 33 ülke toplam ulusal üretimdeki büyümeyi yıllık %3 oranında tutabilmiştir. Buna karşın 80 ülke büyüme oranlarında on yıl veya daha uzun bir zaman dilimine göre gerilemeler kaydetmiştir. 1980-1997 yılları arasında ise sadece 20 ülke ortalama olarak %4'ün üzerinde bir ekonomik büyüme gerçekleştirirken, 79 ülke %3'ün altında kalmış ve 59 ülke negatif büyüme gerçekleştirmiş, yani ekonomik olarak küçülmüştür (Ülsever, 1999; Demiral vd., 2007).

Yine ülkeler arasındaki karşılaştırmalı olarak yapılan çalışmalar bize göstermektedir ki, ekonomik küreselleşme süreci, zengin ve yoksul ülkeler arasındaki farklılığı derinleştirerek artırmaktadır. BM'nin İnsanı Gelişme Raporuna (HDR) göre, en yoksul ülkeye kıyasla en zengin ülkede kişi başına düşen ortalama gelir 1985 yılında 76 kat iken, bu oran, 1997 yılında 228 kata yükselmiştir (Ferkiss, 2000; Demiral vd., 2007).

Wade, ülkeler arası ve ülke içi gelir eşitsizliği üzerine yaptığı bir çalışmasında, eşitsizliğin göstergesi olarak, dünyada en zengin %20'lik grubun ortalama geliri ile her ülkenin en yoksul %20'lik grubunun ortalama gelirinin oranının 5:1, Çin ve Hindistan'ın nüfusunun en yüksek gelir düzeyindeki %20'lik grubu ile dünyanın en yoksul %20'lik grubunun gelir oranının ise

25-30:1 olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca mali varlıklara bakıldığında, en zengin 200 kişinin gelirinin dđnya nđfusunun %41'inin toplam gelirinden fazla olduğunu belirtmiştir (Demiral vd., 2007; Wade, 2001).

Diğer taraftan, zengin Őlkelerle yoksul Őlkeler kıyaslamalarını yaparken zengin Őlkelerdeki milyonlarca yoksulun varlığı unutulmamalıdır. BM Kalkınma Programı 1990 verilerine gđre, ABD'de nđfusun %19,1'i, İngiltere'de %13,5'i, Japonya'da %11,8'i, Kanada'da %11,7'si, İsveç'te %6,4'si ve Almanya'da %5,9'u yoksulluk sınırları içerisinde yaşamaktadır. AB Őlkelerinde en zengin %10, en fakir %10'un 10 kat fazlası gelir elde etmektedir (Sertlek, 2002: 326; Demiral vd., 2007).

Gelişmiş Őlkelerdeki yoksulların olağanlaşmış varlığı yoksulluğu marjinal bir olgu olmaktan çıkararak kũresel bir olgu dđzeyine taşımıştır. Bu anlamda kũreselleřmenin olumsuz bir sonucu olarak eşişsizlik ve yoksulluğun kũreselleřiđi sđylenebilecektir (Demiral vd., 2007).

3.2. YOKSULLUK VE KũRESELLEŐME İLİŞKİSİNE YĐNELİK METODOLOJİK ÇERÇEVE

Bu konudaki ortaya konulan metodolojik yaklaşımlardan biri yoksulluğun ortaya çıkış nedenlerinin ne şekilde tanımlandığına odaklanmaktadır. Yoksulluğun ne şekilde ortaya çıktığı konusu aynı zamanda yoksullukla mũcadelenin nasıl olması gerektiğini de ortaya koymaktadır (Erken, 2003:311).

Yoksulluğun ortaya çıkış nedenleri konusunda ikili bir ayrışma bulunmaktadır.

- Yapısal nedenlere dayandıranlar
- Kđtũ yđnetiřimden kaynaklandığını ileri sũrenler

Yapısal nedenlere dayandıranlara gđre (bundan sonra yapısalcılar olarak adlandırılacaktır) ekonomik gũ eşişsizliklerini dũzeltmeden yđnetiřimdeki iyileştirmelerin fazla bir anlamı olmayacağı gđrũřũndedir (Erken, 2003:310).

Yönetişimciler ise iyi bir yönetim sistemi oluşturmadan yapılacak ekonomik düzenlemelerin ancak kısa vadeli etkisinin olacağını ileri sürmektedir. Yönetişim yaklaşımının patenti ise daha sonra vurgulanacağı üzere Dünya Bankası'ndadır (Erken, 2003:310).

Bu görüşlerden yapısalıcılar olarak özetlenebilecek olan grup, yoksulluğun çok boyutlu olarak görüldüğü bir anlayışla eşitsizlik kavramına da odaklanarak bu sorunun yönetim ve piyasa güçleri ile çözülebilecek bir konu olmadığını vurgularken; UNDP göstergelerini kullanmakta; diğer grup ise Dünya Bankası'nın göstergelerini ve yoksullukla mücadele konusunda ortaya koyduğu yönetim stratejisini kullanmaktadır (Erken, 2003:310).

Yapısalıcı denilen grup, yoksulluğun ulusal olduğu kadar küresel boyutlarının da bulunduğunu, günümüzün "küreselleşen" dünyasında artık yoksulluk kavramının yalnız ulusal sınırlar içinde değerlendirilemeyeceğini vurgulayarak açıklamaktadırlar. IMF gibi uluslararası örgütlerin yoksulluğun ortadan kaldırılması için yeterince çaba göstermediği, hatta sürmekte olan yoksulluğun nedeni olduğu görüşündedirler. Ayrıca, küreselleşme sürecinin ve buna paralel olarak refah devleti kavramındaki aşınmanın gelişmiş ülkelerde de "yoksul adaları" oluşturduğunu vurgulamaktadır (Erken, 2003:311).

3.3. KÜRESELLEŞMENİN YOKSULLUĞA ETKİSİ KONUSUNDA OLUMLU VE OLUMSUZ GÖRÜŞLER

3.3.1. Olumsuz Görüşler

Küreselleşmenin yoksulluğu arttırıcı etki yaptığını savunan görüşler, küreselleşmenin bir dizi yapısal olumsuzluğu beraberinde getirdiği düşüncesindedirler. Özetle;

- Küreselleşme sürecinde ekonomik alanda yaşanan ulusal düzeydeki iyileşmeler merkez ülkelerde karşılaştırıldığında dünya kaynaklarının adil bir biçimde paylaşılmadığı

- Küreselleşme sürecinde dünya ölçeğinde yaşanan ekonomik büyümenin piyasa mekanizması işletilerek sağlanmadığı (Morisima, 1982:96; Mutioğlu, 2003:302)
- Zenginler lehine işleyen süreçte küresel firmaların önlere çıkan her türlü rakibi ortadan kaldırma eğiliminde olduğu ve sözde bütünleşme sürecinde ortaya çıkan çatışmaların ardında piyasada tek el oluşturma mücadelesinin bulunduğu (Mutioğlu, 2003:302)
- Dünya piyasasında küresel güçlerin ortaya çıkması ve devletin ekonomiden elinin çekmesinin gerekli olduğu görüntüsüyle lanse edilen küreselleşmenin, zorunlu bir biçimde dâhil olunması gereken bir süreç olarak sunulduğu (Mutioğlu, 2003:302)
- Küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkisine ilişkin göstergelerde saptırma olduğu ve yoksulluk tüm boyutları ile aktarılmadığı ve gelir bazlı yoksulluk yaklaşımları kullanıldığı için marjinal bir sorun gibi yansıtıldığı;
- Küreselleşmenin gelir yoksulluğunun da ötesinde bir göreceli yoksulluk anlayışı ile ele alınması durumunda eşitsizliği körüklediği

gibi hususlar üzerinde durulmaktadır.

Bu anlamda, küreselleşme ile birlikte aşağıdaki süreçlerin gerçekleşmesine vurgu yapılmaktadır.

- Finansal küreselleşme, devletin yerli ve yabancı sermayeye olan yapısal bağımlılığını arttırmaktadır.
- Küreselleşen finansal ve üretici sermaye algılanan riski veya sermayenin başka alanlara kayma tehdidini arttırmaktadır.
- Finansal bütünleşme ulus devletlerin işsizliği engellemek için yayılmacı ekonomik politikaları izleme ihtimalini azaltmakta ve onları mali sertlik izlemeye zorlamaktadır.
- Küresel ekonomi, gelişmiş ülkelerdeki ekonomik büyüme ile tam istihdam arasındaki bağlantıyı şiddetlendirmiş, kârın ulusal ekonomi ve istihdamı dikkate almadığı görülmüştür.

- Küreselleşmenin ideolojisi olarak neo-liberalizm yayılmıştır. Bu nedenle, ulusal çapta uygulanan ekonomik ve sosyal politikalarda belirgin bir daralma meydana getirmiştir. Bundan dolayı ulus devletler mevcut işlev ve faaliyetleri konusunda kısıntıya gitme baskısını üzerlerinde hissetmekte; bu da uluslar arası rekabetin kurallarına uyumu zorunlu kılmaktadır. Bu uyum kapsamında ticaret engellerini azaltmak veya tamamen kaldırmak, devleti küçültmek, vergi artırımına gitmek sayılabilir (Stryker, 1998;2-4; Şenkal, 2005:314-315).

3.3.1.1. Küresel Yoksulluğun Boyutları

Yoksulluk, temelde bir az gelişmişlik sorunu olmakla birlikte, gelişmiş ülkelerde de önemli bir sorun olarak gündemi işgal etmektedir. Batı Avrupa ülkeleri, İkinci Dünya Savaşı sonrasında uzun süren bir refah dönemi yaşamış ve İtalya'nın güney bölgeleri gibi bazı geri kalmış bölgeler bir yana bırakılacak olursa, mutlak anlamda yoksulluk bu ülkeler için önemli bir sorun oluşturmamıştır. Bunda, hızlı büyümenin yanında, refah devleti kapsamında düşük gelirli kesimler için devletin sağladığı gelir desteği, yaygın sağlık hizmetleri ve işsizlik sigortası gibi uygulamalar etkili oldu (Devos ve Garner, 1991:267; Şenses, 2006:18). Ancak, yoksulluk, artan işsizliğin de etkisiyle bu ülkelerde 1970'li yılların ortalarından itibaren, yeniden gündemin üst sıralarına tırmanmaya başladı. Avrupa Topluluğu'na üye ülkelerde, işsizliğin, 1970'li yıllarda, büyümeye karşın çok yüksek oranlara ulaşması, nüfusun yaklaşık üçte birinin yoksulluk sınırı veya ona yakın bir düzeye gerilemesine ve "üçte ikilik toplum" kavramının yaygınlaşmasına yol açtı. Yoksulluk, 1980'li ve 1990'lı yıllarda önemli artış göstererek Avrupa'nın sosyal birliğini tehdit eder boyutlara ulaştı (Şenses, 2006:18).

Örneğin, 1980'li yıllarda Birleşik Krallık'ta nüfusun en zengin %20'lik kesiminin ortalama geliri % 40, en zengin %1'lik kesimin geliri %75 oranında artarken en yoksul %20'lik kesimin geliri sabit kaldı. Avrupa Tek Pazarı'na geçişin önemli bir kesimin "marjinalleşme" sürecini daha da hızlandırma olasılığı, yoksulluğa ilişkin kaygıların giderek artmasına neden oldu. Avru-

pa Komisyonu, 1980 yılında toplam yoksul insan sayısını 30 milyon, 1987 yılında 44 milyon ve 1990 yılında 52 milyon olarak belirledi (Room, 1995:110; Şenses, 2006:18).

Yayımlanmış en son toplu veriler, OECD ülkelerinde, 130 milyon insanın gelir bazında yoksul, 34 milyon insanın işsiz, yetişkinlerin %15'inin de işlevsel anlamda okuryazar olmadığını göstermektedir (UNDP, 2001:10; Şenses, 2006:19).

Yoksulluk, ABD'de de en çetrefilli sosyal konulardan biri olarak, Avrupa'dan daha da önce, 1960'lı yılların ortalarında kapsamlı bir biçimde ele alınmaya başlandı. Gelir eşitsizliklerinin ve yoksulluğun ekonominin sadece durgunluk dönemlerinde değil, canlanma dönemlerinde de arttığı ve gelir bazında ölçülen yoksullukla bazı temel refah göstergeleri arasında yakın ilişki bulunduğu gözlemlendi. Örneğin, yoksulluğun görece yüksek olduğu eyaletlerde bebek ölüm oranının diğer eyaletlerinkinden %50 fazla olduğu görüldü (O'hare, 1996:18, 42; Şenses, 2006:19).

Küreselleşme ve yoksulluk ilişkisi içinde "sermaye birikimi" anahtar bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğer küreselleşmeyi ulusal ekonomilerin dünya piyasalarına eklenmesi ve ekonomik karar süreçlerinin sermaye birikimine yönelik dinamiklerle belirlenmesi olarak tanımlarsak, sefaletin küreselleşmesini anlamak için kapitalizmin temel mekanizmalarını göz önünde bulundurmanız gerekmektedir (Mutioğlu, 2003:305).

Sermaye birikimi, her şeyin metalaştırılmasına dünya üretiminin mutlak artışına ve çapraşık bir işbölümüne neden olmaktadır. Diğer yandan kapitalist toplumu harekete geçiren, ekonomik yaşamı devindiren şey rekabettir. Kapitalist üretimde temel dürtü artı değer üretimidir. Sermaye birikimi ise artı değerın sermayeye dönüştürülmesidir. Sermayenin yoğunlaşması kapitalist toplumun temel yasasıdır ve tekelleşmelere neden olur (Mutioğlu, 2003:305).

Bu anlamda, sefaletin küreselleşmesi dünya ölçeğinde ucuz emeğe dayalı bir ihracat ekonomisinin gelişimine destek olmaktadır. Bu anlamda arz kendi

talebini yaratmamakta aksine yoksulluk düşük üretim maliyetleri anlamına gelmekte ve ucuz emek ekonomisinin bir girdisi olmaktadır. Bu durum küreselleşme sürecinin yarattığı zenginliğin giderek daha az sayıdaki varlıklı kesimde yoğunlaşması ve geri kalanların sistemin yararlarından dışlanması anlamına gelmektedir (Mutioğlu, 2003:305).

1998 yılında; 5.820.000.000 insanın 1.214.000.000'u, Dünya Bankasının 1993'teki aylık 32,74 dolarlık Satın Alma Gücü Paritesini veya günlük 1,09 dolarlık SGP'yi temel alarak belirlediği yoksulluk sınırının altında yaşıyordu. Bu satın alma gücü 1993 için yıllık 393 dolara, 2001 için ise 483 dolara denktir (www.bls.gov/cpi/home.htm; Pogge, 2006).

Bu yoksulluk sınırının altında yaşayan insanlar, ortalama bu sınırın %30 altına düşmektedir. Küresel yoksulların hemen hemen tamamı böyle yoksul ülkelerde yaşadığı için, onların 2001'deki SGP üzerinden belirlenen kişi başına düşen yıllık 338 dolarlık gelirlerinin, piyasa değişim oranlarındaki gerçek gelirlerinin en az ortalama 4 katıdır. Böylece, Dünya Bankası Hindistan'ın 460 dolarlık kişi başına düşen brüt ulusal gelirini 2.390 dolar SGP'ye, Etiyopya'nın 100 dolarlık kişi başına düşen brüt ulusal gelirini 660 dolar SGP'ye eşitlemektedir. (Dünya Bankası, Report 2002) Küresel yoksulların hemen hemen tamamı böyle yoksul ülkelerde yaşadığı için , onların 2001'deki SGP üzerinden belirlenen kişi başına 338 dolarlık gelirlerinin, piyasa değişim oranlarında 85 dolara denk geldiğini söyleyebiliriz (www.bls.gov/cpi/home.htm).

Bunlar yoksullar içinde en yoksul olanlardır. Dünya Bankası, az önceki yoksulluk sınırının iki katına denk gelen ve daha az bir yetersizliği gösteren bir sınır daha belirlemiştir. Bu ikinci yoksulluk sınırı, 1993 yılı temelinde kişi başına yıllık 786 dolarlık SGP'dir. (Bu değer, 2001 yılı için 965 dolarlık SGP ya da kabaca 241 dolardır). Dünya üzerinde iki milyar sekiz yüz bir milyon insan, bu daha yüksek yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır ve bu insanların sınırın %44,4 altına düşmektedir (Neredeyse insanoğlunun yarısını oluşturan bu grup, zengin bir ülkede yılda 537 dolarla ya da yoksul bir ülkede 134 dolarla satın alınabilecek kadarını alabilmektedir.) (Pogge, 2006).

Dünya nüfusunun % 14'ü (826 milyon insan) yeterli ve iyi beslenememektedir, %16'sı (968 milyon insan) temiz içme suyuna erişememektedir, % 40'ı (iki milyar dört yüz milyon insan) sağlıklı yaşam koşullarından yoksundur ve 854 milyon yetişkin okuma-yazma bilmemektedir (UNDP, 2001: 22, 9; Pogge, 2006).

Uluslararası düzeyde gelir dağılımındaki eşitsizlik 1970-1989 döneminde önemli ölçüde artış göstermiştir. Dünya nüfusunun en zengin %20'sine sahip olan ülkelerin küresel GSMH içindeki payı %73,9'dan %80,7'ye yükselmiştir. Dünya nüfusunun en yoksul %20'sine sahip olan ülkelerin, küresel GSMH içindeki payı ise %2,3'ten, %1,4'e düşmüştür. Zengin ülkelerin lehine gelir dağılımının yeniden düzenlenmesi bu ülkelerdeki gelir dağılımının bozulmasını, hatta birçok ülkede yoksulluk oranının yükselmesini önleyememiştir (Ghai, 1995:56; Mutioğlu, 2003).

Şirketler açısından duruma baktığımızda ise; küreselleşme sürecinde günümüzde dünyanın en büyük 200 ekonomisinin yarısından çoğunu ülkeler değil, şirketlerin oluşturduğunu görmekteyiz. Bu 2000 şirketin global cirosu, bütün dünya dahil, ekonomik faaliyetin dörtte birinden fazladır (Mutioğlu, 2003:304).

Top 200; The Rise of Corporate Global Power adlı raporda, dünyanın en büyük 100 ekonomisinin 51'inin şirketlerden oluştuğunu, sadece 49'unun ülkelerden oluştuğunu ve en büyük 200 şirketin toplam satışının yoksulluk içindeki 1,2 milyar insanın yıllık gelirinin 18 katı olduğu, yine bu 200 şirketin satışlarının dünya ekonomik faaliyetlerinin dünya işgücünün sadece 0,78'ini istihdam ettiğini görüyoruz (Mutioğlu, 2003:304; Anderson ve Cavanagh, 2000).

Birçok insan hakları bildirgesi ve sözleşmesine, yeni inisiyatiflere ve zirvelere sahne olan ve yoksulluğun boyutları, nedenleri ve sonuçları hakkında detaylı araştırmaların yapıldığı son 50 yıl, hızlı bir ilerleme olduğu izlenimi vermektedir. Bu tür adımlar önemsiz değildir. Ancak, bu adımlar, yoksulla-

rın kendi durumlarında çok az bir ilerleme olduğu gerçeğini gizlemektedir. Elbette, daha iyi hastalık kontrolü sayesinde pek çok ülkede ortalama yaşam süresinin önemli ölçüde arttırıldığı ve bebek ölümlerinin bir hayli azaldığı yadsınamaz. Ancak, 1987'den beri büyük bir teknolojik ve ekonomik ilerleme ve savunma harcamalarında önemli bir düşüş yaşanmasına rağmen, yoksulluk içindeki insan sayısında hiçbir azalma olmamıştır. İkili uluslararası yoksulluk sınırının altına düşen insan sayısı %9,9 artmıştır. İstisnai Çin örneği dışarıda bırakılınca söz konusu oran %20,7'ye çıkmaktadır (Dünya Bankası, 2000/2001: 23). Aynı dönemde (1987-1998 arasında) küresel nüfus artışı yaklaşık olarak %18'dir (<http://www.census.gov/ipc/www/idb/>; Pogge, 2006).

186 hükümetin yeterli beslenemeyen insan sayısını 19 yıl içerisinde yarıya indirmek gibi son derece mütevazı bir söz verdikleri 1996 yılından beri, temel gıdaların reel perakende fiyatlarında %22'lik bir düşme olmasına rağmen, yeterli beslenemeyen insan sayısı değişmemiştir. 1996 Roma Dünya Gıda Güvenliği Bildirgesinde 826 insanın yeterli beslenemediği ifade edilmektedir (UNDP, 2001:22).Yoksul ve yetersiz beslenen insan sayısının, yoksulluğa bağlı sebeplerden günde 50.000 erken ölüm nedeniyle giderek azalıyor olması, bu dışıta daha da rahatsız edici kılmaktadır (Pogge, 2006).

Yoksulluk ve yetersiz beslenme yerinde sayarken, küresel eşitsizlik dolayısıyla da, yoksulluğun önlenebilirlik düzeyi hızla yükselmektedir. "En zengin ülkelerde yaşayan beşte birlik dilim ile en yoksul ülkelerde yaşayan beşte birlik dilim arasındaki gelir uçurumu, 1960'da 30'a 1 iken, 1990'da 60'a 1 ve 1997 yılında 74'e 1 olmuştur. En üst düzey gelir grubu ülkeler ile en alttaki ülkeler arasındaki uçurum, 1820 yılında üçte birken, 1870'de yedide bir ve 1913'de onda bire yükselmiştir" (UNDP, 1999:3;Pogge, 2006).

3.3.1.1.1. Eşitsizlik Boyutu

Küreselleşmenin yoksulluğu görüşünü savunanların önemli argümanlarından biri küreselleşmenin mutlak anlamda yoksulluk konusunda olumsuz bir

görünür etkisi olmasa da yoksulluğun özellikle göreceli yoksulluğun en önemli ögesi olan eşitsizliği arttırdığıdır.

Bütün dünyayı saran neoliberal ekonomi politikaları ile bağlantılı olduğu ileri sürülen gelişmelerle birlikte gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ve bu ülkelerin kendi içindeki gelir farklılıklarının şimdiye kadar görülmemiş ölçüde açıldığı ifade edilmektedir. Öyle ki, Paris'te yaşayan bir orta sınıf ailenin geliri, Güney Doğu Asya'da kırsal kesimde yaşayan bir ailenin gelirinin yüz katını aşmakta, New Yorklu bir avukatın bir saatlik geliri Filipinli bir köylünün iki yıllık gelirine denk düşmekte ve ABD'nin bir yıllık Pepsi Cola ve Coca Cola tüketim harcaması nüfusu 100 milyonu aşkın Bangladeş'in GSMH'sının neredeyse 2 katına ulaşmaktadır (Chossudovsky, 1991:2527; Şenses, 2006:20).

Ülkeler arasındaki refah farklılıklarının AGÜ içinde de, Doğu ve Güneydoğu Asya ülkeleri ile Güney Sahra ülkeleri iki farklı ucu oluşturmaktadır. Okuryazarlık oranı, örneğin Güney Asya ve Güney Sahra Ülkelerinde AGÜ ortalamasının (%73) çok altında kalarak, sırasıyla ancak %55 ve %60'a ulaşabilmektedir (UNDP, 2001; Şenses, 2006:20).

20. yüzyılın ikinci yarısında, dünya geliri yedi kat artarken, kişi başına düşen gelir ortalama olarak üçe katlandığı görülmektedir. Ancak, 1960 ve 1995 yılları arasında dünya nüfusunun % 20'sini oluşturan en zengin kesimin, hemen hemen tamamı kuzey ülkelerinde yaşarken, bu kesimin dünya gelirinden aldıkları pay % 70'den % 86'ya çıkmış; en yoksul % 20'lik kesimin payı ise % 2,3'ten % 1,3'e düşmüştür. Küresel olarak dünya toplumu, 21.yüzyılın başında 1960'lara kıyasla iki kez daha eşitsiz hale gelmiştir. Nitekim 1960'da dünya nüfusunun % 20 oranındaki en zengin insanların elde ettikleri gelir, en yoksul 1 milyar kişinin gelirinden yaklaşık 30 kat fazlayken 1990'lı yılların sonunda oran 1'e 60 olmuş ve zengin ülkeler dünya gelirinin beşte dördünü elde etmişlerdir (Bessis, 2001). En zengin % 20 ile en yoksul % 10 arasındaki fark, 1997'de 1'e 74 olurken, en zengin üç kişinin toplam servetleri 600 milyon insanın yaşadığı en yoksul ülkelerin toplam GSMH'sının üstünde gerçekleşmiştir (Yıldızoğlu, 21.01.1999; Aktel vd., 2007).

1999'a gelindiğinde dünyanın en zengin 200 insanının toplam serveti 1 trilyon dolara ulaşmış ve bu rakam en fakir 43 ülkede yaşayan 582 milyon insanın, toplam 146 milyar dolar olan servetinden neredeyse 5 misli fazla olmuştur (Ülsever, 03.07.2000; Özdemir, 1998: 181; Tutar, 2000: 43-48). Daha çarpıcı bir ifadeyle dünyada hala 1,2 milyar insanın günde 1 dolardan daha az gelire sahip olduğu ve yaklaşık 850 milyon insanın her gece aç yattığı bir durum gözlemlenmektedir. Bu sebeple fakirliğin azaltılması kalkınma çabalarının odağında yer almaktadır (www.undp.org/poverty/propoor.htm, 06.11.2008). Bu durum, yoksullukla küresel savaşta mutlak yoksulluk sınırında bulunan insanların 2015 yılına kadar kötü yaşam koşullarından kurtarılmasını öngörmektedir. Ulus üstü örgütlenmelerin 2015 öngörülerine baktığımızda 1990 yılında %30 düzeyinde olan yoksulluk yoğunlaşması, 1999'da %20'ler düzeyine inmekte, 2015 hedefi ise %15'in altı olarak hesaplanmaktadır. Bu öngörülere göre, yoksul sayısı 1990'da 1,2 milyarın biraz üzerinde, 1999'da 1,2 milyarın biraz altında, 2015 rakamı ise 800 milyon olarak tahmin edilmektedir (www.worldbank.org, 03.07.2007; Aktel vd., 2007).

Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) 2006 Dünya Ticaret Raporu'nda 2005 yılı bölgelere göre ticari mal ve hizmetlerin dünyadaki dağılımında; ticari malların ihracat kompozisyonundan %44 Avrupa, %27 Asya, %15 Kuzey Amerika, %5 Orta Doğu, %3 Güney ve Merkezi Amerika, %3 İngiliz Milletler Topluluğu, %3 Afrika'nın pay aldığı gözükmektedir. Ticari malların ithalat kompozisyonunda ise %43 Avrupa, %25 Asya, %22 Kuzey Amerika, %3 Güney ve Merkezi Amerika, %3 Orta Doğu, %2 İngiliz Milletler Topluluğu ve %2 Afrika dağılımı görülmektedir (Aktel vd., 2007).

Aynı Rapora göre; ticari hizmetlerin ihracat dağılımı %52 Avrupa, %22 Asya, %17 Kuzey Amerika, %3'ü Güney ve Merkezi Amerika, %2'si İngiliz Milletler Topluluğu, %2'si Orta Doğu, %2'si Afrika tarafından paylaşılırken; ithalat dağılımı %48 Avrupa, %25 Asya, %16 Kuzey Amerika, %3 Güney ve Merkezi Amerika, %3 Orta Doğu, %3 Afrika ve %2 İngiliz Milletler Topluluğu biçiminde sıralanmaktadır (WTO, 2006). Yukarıdaki rakamlar ticari mal ve hizmetlerin ihracat ve ithalatında gelişmiş kapitalist ülkelerin büyük oranda

etkin olduğunu göstermektedir. Özellikle Avrupa, Kuzey Amerika ve son dönem gelişmeleriyle Asya bu ticari pastanın en büyük paydaşlarıdır (Aktel vd., 2007).

Bu oranlar bağlamında 2015 yılı yoksulluğunun bölgesel dağılımına baktığımızda; yoksulluğun en çok Aşağı Sahra Afrikası'nda yoğunlaştığı ve sırasıyla %15'i aşan oranda Güney Asya, %10'un altında Latin Amerika, %5'in üzerinde Doğu Asya, %2 civarında Avrupa ve Orta Doğu'da yoğunlaştığı görülmektedir. Bölgelere göre yoksulların sayısına baktığımızda, 400 milyon kişi Aşağı Sahra Afrikası'nda, 300 milyonun altında yoksulun Güney Asya'da, 100 milyonun altında Doğu Asya ve Latin Amerika'da, en düşük yoksul kişi sayısı ise Avrupa ve Orta Doğu'da bulunmaktadır (www.worldbank.org, 03.07.2007; Aktel ve diğerleri, 2007).¹

2006 Dünya Ticaret Raporu'ndaki ticari mal ve hizmetlerin paylaşımına ilişkin veriler ile 2015 yılı yoksulluğun bölgesel dağılımını gösteren veriler arasında ters orantılı bir ilişki vardır. Diğer bir ifadeyle, mal ve hizmet ticaretinin yoğun olduğu bölgeler, 2015 öngörülerine göre yoksulluğun yoğunluğunun az olduğu, buna karşın mal ve hizmet ticaretinin düşük olduğu bölgeler ise yoksulluğun yoğunlaştığı alanlar olarak ortaya çıkmaktadır. Sürecin böylesi devamlılığı, yoksulluk sorununun hem ülkeler düzleminde hem de bölgesel düzlemde yeniden kurgulanmasını ve her türlü değerlerin eşitsiz dağılımının önlenmesini gerekli kılmaktadır (Aktel vd., 2007).

Küreselleşme ve yoksulluk arasında kurmaya çalıştığımız ve bir anlamda da paradoksal bir ilişki olan durum, aynı zamanda yoksulluğun anlam farklılaşmasını da beraberinde getirmektedir. Anlam farklılaşması, günümüz yoksulluğunun 20. yüzyıl yoksulluğuna göre kapsamını, niteliğini, mücadele yöntemlerini önemli ölçüde etkileyecek gözükmektedir (Aktel vd., 2007).

1 Yoksulların sayısını söylemek zor gözükmektedir. Uluslararası yoksulluk oranı karşılaştırmasını yapmak daha da zordur. Üstelik yoksulluk fikri, her topluma özgü yoksulluk tasarımıyla anlam kazanmaktadır (Lautier, 1998: 115).

Dünyadaki yoksul insan sayısının belli başlı bütün ölçütlere göre artış eğilimi içinde olduğu ve önlem alınmadığı takdirde daha da artacağı konusunda görüş birliği bulunmaktadır (Ravollion ve Datt, 1996:2479). Dünya Bankası, bu sayının 1990 yılında, 1980 yılına kıyasla 200 milyon artarak bir milyara (World Bank, 1990), 2000 yılında ise bu artış eğilimini sürdürerek 1.2 milyara ulaştığını ve dünya nüfusunun beşte birini oluşturan yoksulların yarısına yakın bir kısmının (%43,5) Güney Asya'da, %24,3'ünün Güney Sahra'da, %23,2'sinin Doğu Asya ve Pasifik, %6,5'inin ise Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde yaşadığını tahmin etmektedir. AGÜ'de yaşayan 4.6 milyar insanın 850 milyondan fazlasının okur yazar olmadığı, 826 milyonun yeterince beslenemediği, bir milyara yakınının kaliteli su ve 2,4 milyarının ise temel halk sağlığı olanaklarından yoksun olduğu tahmin edilmektedir (UNDP, 2001:9; Şenses, 2006).

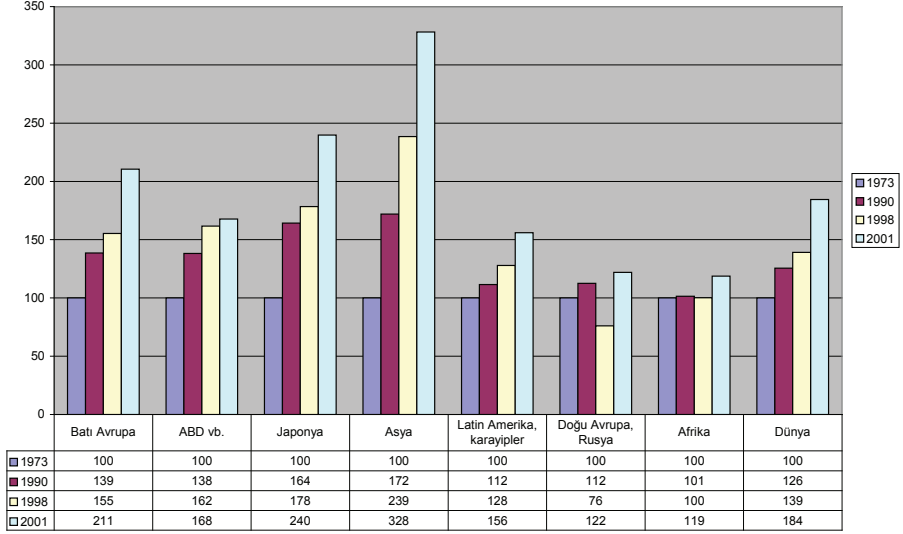
Pogge da şiddetli yoksulluğun yeni bir olgu olmadığı; yeni olanın küresel eşitsizliğin boyutları olduğunun üzerinde durmaktadır: Reel servet artık küçük bir seçkin sınıfın elinde olmadığı için; milyonlarca insan boş zamanları, seyahatleri, eğitimleri, otomobilleri, ev makineleri, cep telefonları ve bilgisayarlarıyla yüksek bir yaşam standardına sahiptir. Dünya nüfusunun % 14,9'unu oluşturan ve toplam küresel gelirin % 79,7'lik kısmını oluşturan "yüksek gelir ekonomileri"nde (32 Ülke+Hong Kong), kişi başına yıllık gelir 27.510 dolardır (Dünya Bankası, 2002). Dünya genelinde kişi başına düşen yıllık gelir ise 5.150 dolardır. Yıllık 85 dolarlık kişi başına düşen gelirle, en alttaki beşte birlik dilimin toplam yıllık geliri, 103 milyar dolar ya da toplam küresel gelirin %1'inin üçte biridir. Gelirler arasındaki bu uçurum, şiddetli yoksulluğun pahalıya mal olmadan önlenebileceğini göstermektedir. Bu durumda, gelişmiş ülkelerin gelirinin seksende biri, yoksulluk çeken ülkelerin gelirlerinin üç mislidir. Bu rakamın, aşırı yoksul insan sayısının çok fazla olmasını kendilerine temel alarak, küresel yoksulluğu azaltmanın, gelişmiş ülkeleri belirgin bir biçimde yoksullaştıracağı sonucunu çıkaranları durdurması gerekir (Pogge, 2006).

Küresel eşitsizlik, mülk ve servet bakımından daha da derindir. Zengin in-

sanlar yıllık gelirlerinden daha fazla servete sahiptirler, fakat yoksullar genellikle yıllık gelirlerinin çok daha azına sahiptirler (Pogge, 2006).

Küreselleşme süreciyle birlikte yaşanan gelir dağılımı eşitsizliğinin artışı, ülke içindeki gelir eşitsizliğinden çok, ülkeler arası gelir eşitsizliğinden kaynaklanmaktadır. Ülkelerarası gelir dağılımındaki değişim ekonomik büyüme oranlarına ve ülkelerin kendi aralarında gerçekleştirdikleri ticaretin niteliğine bağlı olarak değişmektedir. Bu anlamda, ekonomik büyüme oranı salt liberalizasyon süreci ile değil, aynı zamanda tasarruf oranı, yatırım oranı ve eğitim politikaları gibi etkenler tarafından da etkilenmektedir. Küresel ekonominin temel özelliklerinden birini oluşturan gelir dağılımı eşitsizliği incelendiğinde, 19.yüzyılın başlarında gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen gelirin gelişmekte olan ülkelerin 3 katı olduğu ve “Altın Çağ” (1945-1975) dönemi dışında istikrarlı bir biçimde artarak, 2000’li yıllarda gelir dağılımındaki eşitsizliğin 20 katına yükseldiği görülmektedir. Gelir dağılımındaki eşitsizlik, İkinci Dünya Savaşı dönemine kadar sürekli artmakla birlikte savaş sonrası dönemde, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan ekonomik büyümeye bağlı olarak durağanlaşmış ve belirli ölçüde de düzelmiştir. Bu düzelme süreci ise 1980’li yıllarda artan ticaret ve açıklık politikalarıyla birlikte değişim göstermektedir (Temiz, 2004; 126; Aktaş(Kaya), 2007:51).

**Grafik 3.1: Bölgeler Arası Artan Gelir Eşitsizliğindeki Değişim Analizi
(Kişi Başına Düşen Ortalama Gelir) (ABD Doları *)
(1973 Yılı Baz Yıl Olarak belirlenmiştir)**

Kaynak: Hasan Ejder TEMİZ, *Küreselleşmenin Sosyal Boyutlar ve Türkiye Açısından Etkile-ri(2004) Satın Alma Gücü Paritesine Göre*; "World Development Report 2003 yılı verileridir.

EK:1'de yer alan tablo ve yukarıdaki grafikten anlaşılacağı üzere 1973'ten 2001'e Asya, Batı Avrupa ve Japonya'da kişi başına düşen ortalama gelirden Dünya Ortalamasının üzerinde bir artış gerçekleşmiştir. Afrika'da kişi başına ortalama gelirden oluşan değişim ihmal edilebilecek düzeyde kalmışken; Doğu Avrupa ve Rusya Federasyonunda 1990-1998 arasında 1973'deki düzeyin altına düşmüştür. Öte yandan Eski Doğu Bloğu ülkelerindeki ortalama milli gelirin 1998-2001 arasında yükseldiği görülmektedir.

IMF ve Dünya Bankası gibi Bretton Woods kuruluşlarının mali politikalarının uygulandığı Latin Amerika ve Afrika'da ortalama milli gelirin dünya ortalamasının altında olması ve Refah Devleti uygulamalarının zayıf olduğu Kuzey Amerika ülkelerindeki milli gelir artışının Dünya Ortalamasının altında kalması da manidardır.

Tablo 3.1: Diğer Bölgelerin Kişi Başına Ortalama Gelirlerinin Afrika'ya Oranı

	1973	1990	1998	2001
Batı Avrupa	8	12	13	15
ABD, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda	12	16	19	17
Japonya	8	14	15	17
Asya	1	2	2	2
Latin Amerika, Karayipler	3	4	4	4
Doğu Avrupa, Rusya Federasyonu	4	5	3	4
Afrika	1	1	1	1
Dünya	3	4	4	5

Kaynak: Hasan Ejder TEMİZ, Küreselleşmenin Sosyal Boyutlar ve Türkiye Açısından Etkile-ri(2004) Satın Alma Gücü Paritesine Göre; "World Development Report 2003 yılı verilerinden türetilmiştir.

Yukarıdaki tablodan 1973-2001 arasında Batı Avrupa'nın ortalama milli gelir açısından Afrika'nın 8 katı iken, 2001'de 15 katına; ABD, Kanada ve Avustralya gibi ülkelerin 12 kattan 17 kata; Japonya'nın 8'den 17 katına; bir dönem ortalama milli geliri Afrika'nın altında olan Asya 2001'de 2 katına kadar yükselmiştir. Dünya ortalaması ise 1973'de Afrika'nın 3 katı iken; 2001 yılında 5 katına yükselmiştir.

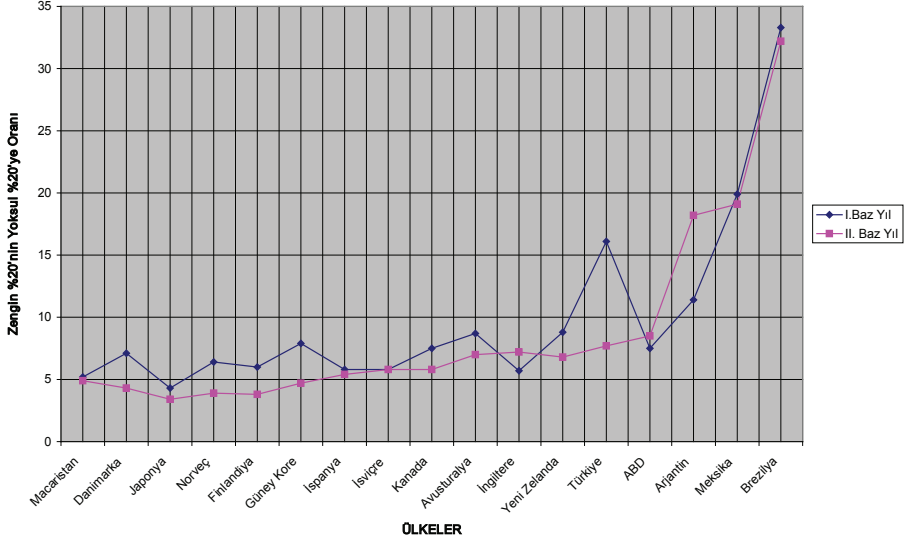
Batı Avrupa, ABD, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ve Japonya'da kişi başına düşen ortalama gelirin 25 bin doları aştığı, buna karşın gelişmekte olan ülkelerin bir kısmında kişi başına düşen ortalama gelirin ya çok sınırlı arttığı ya da sabit kaldığı gözlenmektedir. 1960-2000 yılları arasında gelir dağılımında en varlıklı yirmi ülke ile en yoksul yirmi ülke arasındaki fark, 1960 yılında 18 kata, son 40 yıl içinde ise ikiye katlanarak 37 kata ulaşmıştır (World Bank, 2003; 51).

Bu yüksek artışın temel nedeni, en yoksul yirmi ülkenin salt yeterli ekonomik büyümeyi gerçekleştirememesinden değil, aynı zamanda küreselleşme süreci ile birlikte finansal piyasalarda meydana gelen gelişmelerden kaynak-

lanmaktadır. 1980'li yıllarda gelişmekte olan ülkeleri olumsuz etkileyen borç krizleri, özellikle Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde yoğunlaşmış ve bu bölgelerdeki gelir dağılımını oldukça bozmuştur. Bu anlamda, finansal piyasalarda meydana gelen gelişmeler, küreselleşme sürecinin sağladığı yararların belirli bölgelerde ve belirli kesimlerde toplanmasını sağlarken, dünya nüfusunun büyük bir bölümünün bundan yararlanmasına olanak tanımamaktadır (Temiz, 2004: 128).

Küresel gelir eşitsizliği, Gini katsayısı yanında en alt ve en üst gelir dilimleri arasındaki eşitsizlik açısından ele alındığında, Gini katsayısı nüfusun tümü için bir gelir eşitsizliği ortalaması verirken, dilimler arası karşılaştırma yöntemi, alt ve üst dilimler arasındaki farkı ve gelir uçurumunun boyutunu göstermektedir.

Grafik-3.2: Küresel Gelir Eşitsizliğinde Değişim (Zengin %20'nin Yoksul %20'ye Oranı) (I.Baz Yıl ile II.Baz Yıl Karşılaştırması)

Kaynak: Çelik, Aziz, Çalışma ve Toplum, 2004/3, s.62'deki verilerden türetilmiştir.

EK:2'deki tablodan ve aynı tablonun "Zengin %20'nin Yoksul %20'ye Oranı" sütununun grafiksel ifadesi olan yukarıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere

IMF gibi Bretton Woods ekolü neo-liberal iktisat politikalarının hüküm sürdüğü ABD, Meksika, Brezilya gibi ülkelerde gelir eşitsizliği konusunda iyileşmenin hiç olmadığı; liberal refah devleti örneği İngiltere’de ise tam tersine eşitsizliğin arttığı görülmektedir.

Benzer bir şekilde refah devleti mantığının dışında olduğu değerlendirilen Aile Tipi Refah Devletine mensup İspanya’nın ve eski Demirperde ülkesi Macaristan’ın gelir eşitsizliği konusunda önemli bir iyileşme sağlayamadığı görülmektedir.

Sosyal devlet uygulamalarının güçlü olduğu Kıta Avrupası ülkelerinde zengin-yoksul makası daralırken, neo liberal iktisat politikalarının etkili olduğu Anglo-Sakson ülkelerinde bu fark artmaktadır. Neo liberal politikaların yaygın uygulama alanı bulunduğu Latin Amerika ülkelerinden, Arjantin’de 18.2 kat ve Brezilya’da 32 kata ulaşmaktadır (Çelik, 2004: 65-66; Aktaş(Kaya), 2007:51).

Küreselleşme sürecinin ülkeler arasındaki gelir dağılımında eşitsizliğin artmasında etkili olması, sorunu içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Özellikle 1980 sonrasında gelişmiş ülkeler arasında kişi başına gelir açısından bir yakınlaşma görülürken, gerek gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler, gerekse gelişmekte olan ülkelerin kendi aralarındaki eşitsizlik büyümüş (IMF, 1997: 72) hatta ülkelerin kendi içinde de gelir dağılımı eşitsizliği artmıştır (Rodrik, 1998: 4; Aktel vd., 2007).

Zengini daha zengin, yoksulu da daha yoksul yapmaktan başka bir işe yaramadığı şeklinde eleştirilen küreselleşme süreci, (Schwab,01.02.1996; Kongar, 2001: 32-33) mevcut yapısı ve işleyiş biçimi ile de bu yargıyı desteklemektedir (Ulagay, 2000: 85). Krizler, işsizlik, yoksulluk, çaresizlik, eşitsizliğin müsebbipleri olmuştur. Yine küreselleşme konusundaki olumsuz kanaat sahiplerine göre küresel düzenin adaletsiz işleyişi, kazananlar ile kaybedenler arasındaki uçurumu daha da derinleştirmiştir. Yine aynı görüşe göre; süreçten kazançlı çıkanlar ya da kazançlı çıktıklarını yahut ileride kazançlı çıkacak-

larını düşünenler küreselleşmeden yana tavır oluşturmakta ve önlerine engel çıkarılmasını istememektedirler. Kaybedenler ise değişikliklerin herkes için iyi ise kazançların daha adil biçimde dağıtılmasını, ölçüsüz kazanç elde edenlere engel olunmasını istemektedirler (Tabb, 2002: 19; Aktel vd., 2007).

3.3.1.1.2. Refah Devletinin Çöküşü

Küreselleşme ve sosyal politika üzerine oluşan görüşler ağırlıklı olarak küreselleşmenin refah devletleri üzerindeki etkileri çerçevesinde oluşmaktadır. Küreselleşme piyasa disiplini üzerinde etkilerde bulunarak devletin sosyal yapısı ve değerleri üzerinde etkinlik kurmaktadır. Her ne kadar kapitalizmin her zaman için küresel bir mahiyet taşıdığı savunulagelse de; devletin kapasite ve politik erkinin günümüz küresel ekonomisinin dış güçleri tarafından törpülendiği varsayımı bulunmaktadır. Benzer bir biçimde uluslararası küresel güçlerin refah devletlerini tarihsel olarak destekleyen politikaları ve yerel ekonomik temelleri yıprandırıldığını söylemektedirler (Strange, 1997:368). Kurumların yüksek maliyetli ülkelere düşük maliyetli ülkelere yerleşmeleri ve ekonomik dalgalanmalar veya iktisadi kararları nedeniyle terk etmeleri, terk edilen ülkedeki istihdam yapısını etkilemekte, arkasında işsizlik ve finansal açık bırakılmaktadır. Aynı zamanda ekonomik faaliyetlerin ulusal sınırları aşan durumu vergilendirmeyi zorlaştırmaktadır (Stryker, 1998;2-4; Şenkal, 2005:314-315).

Dış ekonomik etkilerin ulusal etkilerle (demografik, emek piyasası, politik güçlerin dengesi) olan dengesi dış ekonomik etkiler lehinde değişmiştir. Yapısal olarak uygulanabilir politika seçenekleri sadece ekonomik faktörler tarafından sınırlandırılmamış, aynı zamanda devlet politikası da piyasa güçlerince yeniden şekillendirilmiştir. Nitekim sermaye tarafından onaylanmayan alanlarda müdahalesini sürdüren devletler sermaye tarafından yatırımların azaltılması suretiyle cezalandırılmaktadır. Yatırımların azalması ise seçmenlerce ve ekonomik olarak cezalandırılmayı hükümetlerin makus talihi durumuna sokmaktadır. Bu durumda, kredi notlarının düşmesini, böylece borçlanmalarda yüksek faizi ve para spekülâtorleri karşında aciz kalmayı sineye çekmek zorunda kalacaklardır (Şenkal, 2005:314-315).

Dış ekonomik faktörlerin ülkeler için dayattığı tek bir gelişim modeli dayatması bu konuda iddia edilen bir diğer husustur. Ulusal refah devletleri uluslararası rekabet koşullarında yeniden şekillenerek ortak tek bir noktaya yönelmektedirler (Ramesh, 1996;16). Böylelikle devletlerin kendilerine özgü farklılıkları ortadan kalkmakta, birbirine benzer hale gelmektedir. Yani, devletin uyguladığı refah devleti modelinin muhafazakâr, liberal veya sosyal demokrat olmasının ve hatta sol veya sağ partilerin iktidarda olmasının önemi kalmamaktadır (Şenkal, 2005:317).

Bütün bu farklılıklar neo-liberal ideoloji tarafından ortadan kalkıyormuş izlenimi verilmekte ve bu ideoloji hükümetlerin ekonomik performans üzerinde gösterebilecekleri sınırlı etkiye vurgu yapmaktadır. Birbirine bağımlı, rekabetçi küresel ekonomide başarı veya başarısızlık durumunu rekabette sağlanan avantajın korunması olarak görebilmektedir (Şenkal, 2005:317).

Yukarıda ifade edilen hususlar özetle “refah devleti krizi” olarak adlandırılmaktadır. Refah devleti krizinin yaşanması ile ilgili nedenler arasında şunlar sıralanmaktadır:

- Uluslar arası rekabetin artması
- Ulus devletin gücündeki gerileme
- Nüfusun demografik yapısının değişmesi vb.

Bu bağlamda uluslararası rekabetin artması hususu üzerinde özellikle durulması gerekmektedir. Çünkü refah devleti ve uluslar arası rekabet amaçları bakımından birbirinin anti tezi konumundadır. Küresel ekonomi, büyüme ve kârlılığı hedeflerken; refah devleti anlayışı sosyal güvenlik, sosyal koruma gibi kavramları öne çıkarmaktadır. Bu bağlamda, küresel ekonomik kalkınma gerçekleşmeden refah devletinin nasıl ihya edileceği hususunda bir dilemma oluşmaktadır (Deacon vd., 1997:11; Ekin,1996;1). Bu anlamda, uluslararası rekabet ve sosyal politikaların birbirleri ile uyumlu bir biçimde icra edilmesi gerekmektedir (Özdemir, 2004:184; Şenkal, 2005:317).

Refah devletinin gerilemesinde bir başka etken de ulus devletin gücündeki gerilemedir. Bu gerilemenin içeriği ekonomi ve sosyal hayatta devletin ağırlığının azalması ve bunun ihtiyaç sahipleri üzerinde oluşturduğu mağduriyettir. Bu durum özellikle altyapı sorunları henüz çözümlenmemiş olan az gelişmiş ülkeler için daha dramatik boyutta seyretmektedir. Nitekim bu ülkeler, altyapı yetersizlikleri, eğitim, sağlık, konut, işsizlik gibi sorunlar konusunda acze düşmektedirler. Bu aczin temel nedenleri; aşırı dış borçlanma ve soğuk savaş sonrası liberal makroekonomik politikaların yaygınlık kazanmasıdır (Chossudovsky, 1999:15-19; Şenkal, 2005:317).

İletişim ve ulaşımdaki hızlı gelişmeler, sosyo ekonomik ve kültürel sorunlar, dünya görüşlerinin birbirine yaklaşması sonucunu doğurdu. Bu durum da toplumların birbirleri ile olan ilişkilerinin önemini arttırdı. Böylelikle, devletin sistem içindeki yeri tartışma konusu olmaya başladı. Bu süreçte, müdahaleci değil; kuralları koyan devlet fikri önplana çıkmaya başladı (Ekin, 1996:191). Böylelikle, küreselleşmenin piyasa mekanizmaları üzerindeki etkisi nedeniyle refah devleti yapısı ve değerleri de derinden etkilenmiştir (Dominelli, 1999:18; Şenkal, 2005:317).

Bu nedenle, refah devletleri ekonomik ve sosyal gelişmelerin bir sonucu olarak önemli dönüşümler yaşamaktadır. Bu dönüşümler bir dizi reformu meydana getirmektedir (Şenkal, 2005:299).

Refah devleti, aile ve piyasa ile birlikte sosyal riskleri kontrol eden üç kaynaktan biridir. Refah rejiminin tanımı, risklerin devlet ve toplum arasında nasıl paylaşıldığına göre yapılmaktadır. Devletin rolü sadece en yoksul kesime yönelik (residual) (tortusal) ve asgariyetçi (minimalist) veya kapsayıcı (comprehensive) ve kurumsal (institutional) olarak tanımlanabilmektedir. Bu iki algının ve dolayısıyla tanımlamanın ayrılığındaki temel taş, ne kadar çok riskin "toplumsal" ya da ne kadar çok insanın korunmaya muhtaç olarak görüldüğüdür. Nitekim 19. yüzyılda risklerin çoğu toplumsal olarak nitelendirilmiyordu; çünkü nüfusun önemli bir bölümü kırsal alanda yaşıyordu (Wilensky,1975; Esping-Andersen, 2006:34).

Refah devleti olarak adlandırılan olgu, 19. yüzyılın toplumsal reformizmini de bünyesinde barındıran ve 1930'lar ile 1960'lar arasında ortaya çıkan özgül bir tarihsel yapıdır. Vaadettiği hususlar ise toplumsal sıkıntıları hafifletmenin ötesinde devlet ile vatandaş arasındaki sosyal sözleşmeyi tazelemektir. Bu anlamda, refah devletini yeniden gözden geçirirken ait olduğu koşulları ve demografik yapıyı dışlamamak gerekmektedir (Esping-Andersen, 2006:35).

Savaş sonrası refah devleti büyük oranda geçersiz bir aile yapısı ve emek piyasası varsayımına dayanmaktaydı. 1950'lerde ve 1960'larda var olan varsayımlar günümüzde geçerliliğini yitirmektedir. Örneğim 1930'lardaki buhranın ve işçi sorununun bir sonucu olarak ortaya çıkan 2. Dünya Savaşı sonrası refah devleti erkek nüfusun üretim işçisi olduğu bir toplum üzerine inşa edilmişti (Esping-Andersen, 2006:35).

Modern sosyal politikalar ve genellikle de refah devleti için Bismark'ın 19. yüzyıldaki sosyal sigorta yasaları başlangıç alınmaktadır. Hastalık ve işsizlik sigortası ile desteklenmiş bir emeklilik programı Bismarck açısından refah devleti için yeterli kabul ölçütü değildir. Nitekim Bismarckçı politikanın amacı demokratik haklarla donanmış vatandaş değil, itaatkâr bir tebaadan oluşan bir monarşidir (Esping-Andersen, 2006:36).

Refah devleti bu anlamda, sosyal yardım hizmetlerinin ötesinde özgün bir tarihi yapı ve devletin ne olması gerektiğinin açık bir biçimde yeniden tanımlanmasıdır. Ancak, pek çok araştırmacı hatalı olarak refah devletini birtakım sosyal politikaların uygulamaya girmesi ile eş bir husus olarak tanımlamakta ve böylece refah devleti kavramı ile savaş sonrası kapitalizmi birbirinin aynı olarak görmektedirler (Esping-Andersen, 2006:36).

Öte yandan, Esping Andersen'in de itiraf etmek zorunda olduğu bir husus vardır ki, refah devleti terimi tarihsel sürecin bir parçası olarak yeni toplumsal sözleşmeyi gündeme getirmiş ve Roosevelt'in New Deal'i ve İsveç sosyal demokrasisinin halkevi uygulaması kapitalizm ve refahın uyumsuz olmadığını teyidi olarak gerçekleşmiştir (Esping-Andersen, 2006:36).

Küreselleşmenin yoksulluk üzerinde olumsuz etkileri olduğunu savunanlardan 1945-1975 dönemi genel olarak sosyal devlet uygulamalarının yayılma dönemi olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde Keynezyen ekonomi politikaları ekonomiye hâkimdir. Pek çok ülkede kurumsal altyapı aracılığıyla, eşit paylaşımı sağlayacak sosyal devlet uygulamaları yaşanmıştır. Bu dönemde çeşitli ülkelerde değişik türden sosyal politikalar geliştirilmiş ve bu politikaları uygulayabilmek için giderek artan ölçüde kamu harcamaları gerçekleşmiştir. Ancak, 1973 krizi sonrası, 1970’li yılların ortalarından itibaren yaşanan düşük verimlilik oranları, işsizlik oranındaki artış, enflasyon oranındaki artış ve kârlılık oranlarındaki düşüşlerin yarattığı kriz ortamının da etkisiyle 1970’lerin ikinci yarısından itibaren neo liberal politikalar hakim konuma gelmiştir (Yılmaz, 2006: 16-17; (Aktaş (Kaya), 2007:28).

Öte yandan Özdemir tarafından da vurgulandığı üzere refah devleti uygulaması yapan kıta Avrupa devletlerinde sosyal harcamalarda ciddi anlamda bir gerileme yaşanmamıştır. Özdemir’e göre refah devletlerinin kronolojik seyri aşağıdaki gibidir.

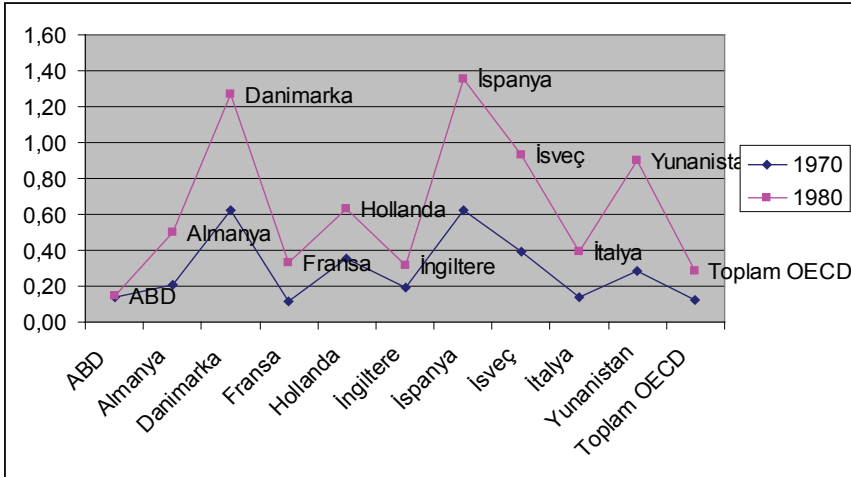
3.3.1.1.2.1. 1945-1975 Dönemi

II. Dünya savaşı sonrası ekonomileri, kapalı özelliğe sahip, ulus devletlerin kendi ekonomik sınırlarını kontrol altında tutabildiği bir dönem olmuştur. Söz konusu dönem incelendiğinde, vergilerin artan oranlı hale geldiği ve bu yolla kamu hizmetleri ve transferlerin (gelirin yeniden dağılımı) mümkün olduğu bir süreç yaşanmıştır. Yine bu dönemde ulusal sağlık sistemleri, herkese sağlık hizmetlerinde ücretsiz erişim olanağı sağlar hale getirilmiştir. Sosyal güvenlik sistemlerindeki gelişmeler önemli boyutlardadır (Özdemir, 2004: 157-158; Aktaş(Kaya), 2007:28).

II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa’da SSCB odaklı sosyalist bloğun oluşması ve Çin’de devrimle sosyalist rejimin kurulması; başta ABD olmak üzere önde gelen diğer sanayileşmiş ülkelerdeki siyasal yönetimlerde ve büyük sermaye çevrelerinde kaygı ve telaş yaratmış, kapitalist sistemde, sosyal piyasa kavramı geliştirilerek kapitalizm dizginlenmiştir (Sönmez, 2005: 86; Aktaş (Kaya), 2007:29).

Savaş sonrası dönemde sol kökenli partilerin dünya genelinde ve özellikle Avrupa’da etkinliklerinin artması ve iktidar olması etkisiyle de işçi sınıfının toplumsal yaşamda etkinliğini arttırmıştır. Bununla beraber sosyalist ülkelerdeki devletçi yaklaşımların sanayileşmeye hız kazandırması süreci yaşanmıştır. Diğer taraftan piyasaların görünmez el tarafından düzenleneceği yaklaşımının 1929 bunalımı ile sonuçlanması, kapitalizme müdahale olmaması durumunda sonunun geleceği görüşü sermaye çevrelerince de endişe yaratmıştır. Böylece sosyal devlet anlayışının özünde büyük krizin ortaya çıkardığı sorunlara tepki ve serbest piyasa ekonomisine olan inancın ortadan kalkması yatmaktadır (Temiz, 2004: 69-708; Aktaş (Kaya), 2007:29).

Grafik-3.3. OECD Ülkelerinde Kamu Harcamalarının GSYİH İçerisindeki Payı % (1970-1980)

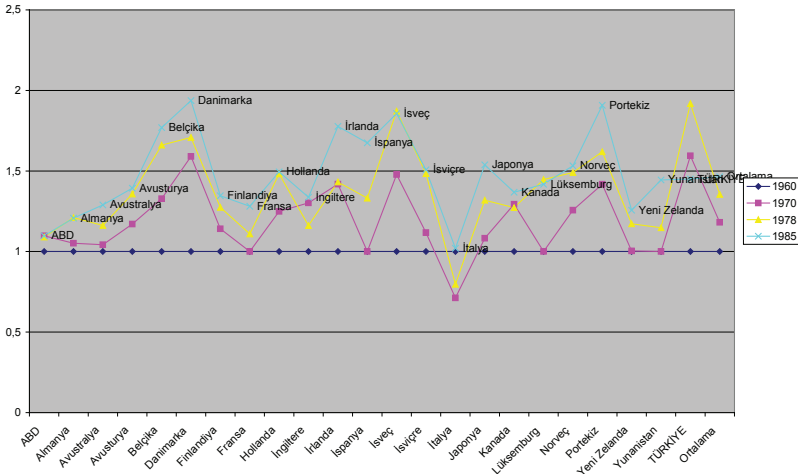

Kaynak: Dr. Süleyman Özdemir, "Küreselleşme Sürecinde Refah devleti": İstanbul Ticaret Yayın No:2004-69 s. 161

EK:3'teki tablo ve yukarıdaki grafikte OECD ülkelerinin 1960-1980 yılı arası kamu harcamalarının seyri görülmektedir. Söz konusu ülkelerin kamu harcamalarının 1980 yılına kadar arttığı görülmektedir. İsveç gibi bazı ülkelerde kamu harcamalarının GSMH'ya oranı her zaman yüksek olmuştur. Öte yandan en ciddi kamu harcaması artışı İspanya, Danimarka ve Yunanistan'da gerçekleşmiştir. Almanya, Hollanda, Fransa gibi muhafazakâr refah devletleri kapsamında önemli kamu harcaması artışları yaşanırken; ABD, savaş sonrası bir miktar kamu harcamalarını arttırdıktan sonra 1970-1980 sonrasında herhangi bir artış gösterememiştir. Bunun nedeni de bu ülkenin refah devleti anlayışını kabul etmemiş olmasıdır. Akdeniz tipi refah devleti olmasına rağmen İspanya ve Yunanistan'daki oransal artışın nedeni ise büyük ihtimalle o dönemde bu ülkelerde geçerli olan askeri yönetimdir.

Refah devletinin finansman aracı olan vergi oranlarının seyri incelendiğinde, 1945'lerden 1980'lere kadarki dönemde gelişen sosyal refah önlemleri dolayısıyla vergilendirmelerde yüksek noktalara ulaşıldığı görülmektedir. Bu dönemde hem vergi gelirleri çeşitlenmiş, hem de artan oranlı hale getirilmiştir.

Grafik 3.4: Bazı Ülkelerde GSMH'ye Oranlı Vergi Yüklü, 1960-1985

Kaynak: Coşkun Can Aktan, *Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat*, İzmir: Takav Matbaası, 1994, s. 77.

EK:4'deki tablo ve yukarıdaki grafikten anlaşılacağı üzere 1960-1985 yılları arasında İsveç, Portekiz ve Danimarka başta olmak üzere pek çok kıta Avrupa ülkesinde yüksek %50'den fazla vergi artışı görülmektedir. %50'den fazla vergi artışı gösteren diğer ülkeler ise İrlanda, Belçika, Norveç, İspanya, Japonya'dır. Türkiye ise 1960-1978 arası %90'larda gezen bir vergi yükü artışı sergilerken; özellikle 24 Ocak kararları sonrası uygulanan liberal politikalar ile 1985 yılında %50'nin altında bir artışa ulaşmıştır.

3.3.1.1.2.2. 1975 Sonrası

1929 ekonomik bunalımının ardından, bu son döneme kadar, devletin müdahaleci bir anlayışı benimseyerek ekonomik ve sosyal yaşama müdahalelerde bulunduğu ve bu müdahalelerin gittikçe genişlediği görülmektedir. Buna karşılık, 1973 ve 1979 yıllarındaki petrol fiyatları artışından kaynaklanan kriz ile sürecin terse döndüğü ve devlet müdahalelerinin azaltılması, harcamaların düşürülmesi, devletin ekonomik ve sosyal yaşama daha az karışacak şekilde küçültülmesi taleplerinin doğduğu görülmektedir. Böylece, bunalımın nedeni olarak görülen Keynesçi politikaların sonu gelmiştir (Özdemir, 2006).

1970'li yıllarda yaşanan bu bunalım, başta gelişmiş Avrupa ülkeleri olmak üzere bütün OECD ülkelerini etkilemiş, ortaya ekonomik büyümenin yavaşladığı, enflasyonun arttığı, yüksek oranlarda yapısal işsizliğin doğduğu, eşitsizliğin arttığı, kronik bütçe açıklarının yaşandığı, kamu harcamalarının yükseldiği ekonomik bir ortam çıkmıştır (Anderson, Harsman, 1997:31; Özdemir, 2006).

Ancak, bu dönemde, bir yandan Keynesçi ekonomide yukarıda belirtilen olumsuz gelişmeler yaşanırken, bir yandan da kamu harcamaları (hem genel, hem de sosyal harcamalar) artmaya devam etmiş; öte taraftan tam tersi bir doğrultuda, yeni dönemin ekonomik düşünce yapısına uygun olacak şekilde vergi oranları düşmüş, dolayısıyla vergi gelirleri azalmış; aynı zamanda ulusal bütçeler giderek daha büyük oranlarda açık vermeye başlamış ve bu durum ulusal borçların artmasına yol açmıştır. Bütün bunlar, 1970'lerin or-

alarında çok tartışılan refah devletinin “finansal krizini” ortaya çıkarmıştır (Özdemir, 2006).

Dolayısıyla, 1945’ten itibaren özellikle gelişmiş ülkelerde devletlerin en temel hedefi, vatandaşlarına tam bir refah sağlama, bu amaçla her türlü sosyal refah önlemlerini alma iken, krizle birlikte 1975’ten sonra bu hedefin değiştiği, krizi aşmanın yolu olarak ekonominin önplana geçtiği ve insana yönelik harcamaların ekonomik yarışta engel olduğu anlayışının benimsendiği görülmektedir (Özdemir, 2006).

Çünkü, sanayi döneminin üretim yapısına uygun eski refah sisteminin, yeni toplumsal yapının doğurduğu gereksinimlere cevap veremediğine, bu nedenle başta finansal olmak üzere birtakım krizlerin oluşmasına yol açtığına ve sonuç olarak 1970’li yılların sonlarına gelindiğinde birçok refah devletinin kriz içerisine girmesine neden olduğuna inanılmaktadır (Özdemir, 2006).

Dolayısıyla, topluca ifade edecek olunursa, birçok refah devletinin kriz içerisine girmesinin hiç şüphesiz birçok nedeni vardır. Petrol krizleri, Keynezci ekonominin yetersizliği, sosyal refah kurumlarının kamu üzerinde artan mali yükleri ve iş piyasası üzerindeki olumsuz etkileri vb. bunlar arasında sayılabilir (Özdemir, 2006).

Refah devletinde yaşanan krizin göstergeleri ise

- Kamu Genel Harcamalarının Düşüşü
- Sosyal Harcamaların Görece Yükselişi
- Vergilerin Düşmesi ve Devlet Gelirlerinin Azalmasıdır

i) Kamu Genel Harcamalarının Düşüşü

1970’lerin ikinci yarısından itibaren refah devletinin krizinden ve refah devletinin kısıtlanmasından söz edilmekte, bu hususta birçok kişi mutabakat halinde bulunmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde, hükümetlerin sosyal

harcamalar için milli gelirden ayırdıkları payın sürekli büyüdüğü ve giderek katlanılmaz bir hacme ulaşarak, ülkelerin rekabet güçlerini zayıflatır hale getirdiği öne sürülmektedir (Özdemir, 2006; DPT, 2001b:12,50).

Bu yüzden, artık devletler, cömert sosyal refah devleti harcamalarının sürdürülebilmesinin olanaksız olduğunu görmüş ve harcamalarını kısmak, gelirlerini artırmak amacıyla yeni politikalar geliştirmeye, reformlar yapmaya yönelmiştir. Bütün dikkatler, hem genel kamu harcamaları, hem de özellikle sosyal harcamalar üzerine çevrilmiştir. Böylece, son yirmi yıl içerisinde, birçok ülkede sosyal yararlar da kesintiler ve sosyal programlarda çok değişik uyarlanmalar görülmüştür.

Ortaya çıkan reform gereği çerçevesinde, bundan böyle işsizlik sigortası, aile yardımları ve malullük yardımları gibi gelir desteği sağlayıcı "pasif" politikalar yerine, bu yardımlara hak kazanma koşullarını zorlaştıran, yararlanma süresini kısaltan ve istismarı önleyici önlemler getiren, dolayısıyla işgücünü piyasada aktif olarak tutmayı amaçlayan politikalara yönelmiş, başta sosyal güvenlik ve sağlık harcamaları olmak üzere bütün sosyal harcamaların düzeyi, gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere azaltılmaya çalışılmıştır.

Diğer yandan, uygulanan önlemlere rağmen, harcamaların seyrine ilişkin verilere ve gerçekleştirilen ampirik çalışmalara bakıldığında (her ne kadar veriler farklı kişilerce kendi tezlerini/iddialarını doğrulamak üzere farklı şekillerde yorumlanabiliyorsa da), harcamaların artma eğilimini sürdürdüğü, azalmanın beklenenin altında gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Bunun bazı nedenleri vardır. Bunların başında, birçok gelişmiş ülkede yüksek oranlı işsizliğin bir türlü düşürülememesi, demografik değişimler sonucu nüfusun yaşlanması, yalnız yaşayan annelerin sayısının artması, artan sosyal refah hizmetleri, vatandaşların daha iyi kamu hizmeti beklentisi vb. gelmektedir (Marangoz, 2001; Özdemir, 2006).

Öte yandan, harcamalardaki bu artış sosyal haklarda devletin ağırlığını art-

tırdığı bir yaklaşımdan kaynaklanmamaktadır. Genel olarak, devletlerin, başlangıçta harcamalarında büyük bir kesintiye gitmeden krizi atlattırmaya çalıştığı, ancak, mali krizin süresi uzadıkça, para yardımlarında herhangi bir kesinti söz konusu değilse de, devletlerin, çok geniş bir yelpazeye yayılmış olan sosyal programlara (çocuk bakımı, iş eğitimi, düşük gelirli ailelerin çalışma gayretlerini desteklemek üzere tasarlanan ulaşım olanakları vb.) ayırdığı bütçede kesintiye gitmeye başladığı görülmektedir.

Özellikle, 1993 yılından itibaren dünya ekonomisinde ortaya çıkan durgunluğun ardından, bütün ülkelerde kamu harcamalarında belirgin bir şekilde bir düşüşün başladığı gözlenmektedir. Bu yıla kadar gözlenen sürekli bir artış, bu yıldan sonra yerini düşüşe terk etmiştir. 1993 yılında % 40,4 olan OECD ortalaması, düşerek 2000 yılında % 36,6'ya inmiştir. Aynı oran, Avrupa ülkelerinde % 50,4 ve % 44,8 olmuştur. En gelişmiş refah devleti olan İsveç'te bu oranın % 67,5'ten % 52,7'ye indiği gözlenmektedir. Yine, kamu harcamalarının yüksek olduğu diğer bazı ülkelerde de aynı süreç yaşanmaktadır. Örneğin, bu oran Danimarka'da % 58,1'den % 49,9'a, Finlandiya'da % 59,1'den % 43,9'a, Fransa'da % 53,9'dan % 51'e düşmüştür. Liberal ülkelerdeki oranların seyri ise, ABD'de % 34,1'den % 29,9'a, Avustralya'da % 36,5'den % 32,6'ya, İngiltere'de 43,2'den % 37'ye, Kanada'da % 48,7'den % 37,7'ye, Yeni Zelanda'da 41,4'ten % 38,6'ya gerilemiştir (EK:5).

Öte yandan, refah devletindeki gerilemenin refah devleti uygulamalarının esas merkezini oluşturan gelişmiş ülkeleri çok da fazla etkilemediği de aynı tablodan görülmektedir. Nitekim, refah devletinin çöktüğü iddia edilen bu dönemde dahi Finlandiya, Fransa ve Yunanistan'da kamu harcamalarının payı 2000 yılı itibari ile 1985-1990 dönemine nazaran daha yüksektir.

ii) Sosyal Harcamaların Görece Yükselişi

Bu dönemde, yukarıda ifade edilen genel harcamalar yanında, sosyal harcamaların karşılanması da güçlüklerle karşılaşılmaya başlanmış, özellikle liberal piyasa ekonomisinin benimsendiği küreselleşme sonrasının dün-

yasında, sosyal harcamalar artık bir “sosyal sermaye” yatırımı ya da sosyal yükümlülüğün karşılanması olarak değil, kaynakları heba eden, kaynakları üretici kesimden “üretici olmayan” kesime aktaran bir maliyet unsuru olarak görülmeye başlanmıştır (Pierson, 2001:193-194;Özdemir, 2006).

Yaşanan bunalımlar ve benimsenen zihniyet değişikliği sonucunda devletler, artık cömert sosyal refah harcamalarını sürdürebilmenin olanaksız olduğu düşüncesine sahip olmuş ve harcamalarını kıstak, gelirlerini artırmak amacıyla yeni politikalar geliştirmeye, reformlar yapmaya yönelmişlerdir. Son 20 yıldır, refah devletleri politikalarında geri dönüşler yaşanmaya ve refah kurumları reforma tabi tutulmaya başlanmıştır.

Nitekim sosyal harcamaların azaltılması yönündeki çabalar doğrultusunda, cömert sosyal refah harcamaları anlayışından vazgeçilerek “seçicilik” (selectivity) anlayışının önplana çıktığı; bu anlayış değişikliğinin sonucu olarak da, yararların sıkı araştırmalar sonucunda sadece çok zor durumda olanlara verildiği zayıf sosyal harcamalara doğru yönelindiği gözlenmektedir.

Her ne kadar yukarıda ifade edilen tüm bu hususlar gerçek de olsa, refah devletlerinde sosyal harcamalar düzeyinin arzu edildiği kadar düşürülemediği de bir gerçektir. Azalma eğilimindeki kamu harcamalarının aksine, sosyal harcamaların düzeyinin göreceli olarak artışını sürdürdüğü gözlenmektedir. Dolayısıyla, küreselleşmenin, ulus-devletleri “dibe doğru bir yarışa” zorlayarak, ulusal sosyal refah sistemlerinin içini boşalttığı yönündeki iddialar, özellikle AB ülkeleri dikkate alındığında gerçekçi gözükmemektedir (Özdemir, 2006; Wolf, 2002:8).

Diğer taraftan, refah devletine, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından yaklaşıldığında, ortada bir ikilemin olduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkeler, II. Dünya Savaşı’ndan beri sürekli bir ilerleme içinde olan refah hizmetlerinin, 1970’li yılların sonlarından itibaren ekonomik gelişimlerini olumsuz yönde etkilediğini ve rekabet güçlerini düşürerek, ekonomik yarışta diğer ülkeleri geriden takip etmelerine yol açtığını ifade etmektedir. Hâlbuki çiz-

ğinin beri tarafındaki gelişmekte olan ülkelerde ise durum daha farklıdır. Bu ülkeler, gelişmiş ülkelerin ulaştığı refah düzeylerinin zaten çok gerisinde bulunmakta ve günümüz rekabet dünyasında toplumlarına refah sağlama hedefine ulaşabilmeleri giderek daha da güçleşmektedir.

Yine, gelişmekte olan birçok ülkeye bakıldığında, 1980'lerden sonra, borç veren kurumların dayatmasıyla “yapısal uyum programları” uygulamaya başladıkları görülmektedir. Bu programların uygulanması sonucunda, kamu harcamalarının azaldığı, bunun da sosyal refah hizmetlerini doğrudan etkilediği görülmüştür. Gelişmekte olan bu ülkelerde, enflasyonu düşürmeye yönelik sıkı bütçe politikaları nedeniyle, sosyal harcamaları azaltmak daha önem kazanmıştır. Örneğin, Latin Amerika ülkelerinde hem yapılan yardım miktarı reel olarak yarıya inmiş, hem de, istikrar politikaları nedeniyle işsizlik arttığı ve ücretler düştüğü için, insanların gelir desteği gereksinimi daha da artmıştır (ILO,2000;Özdemir, 2006).

iii) Vergilerin Düşmesi ve Devlet Gelirlerinin Azalması

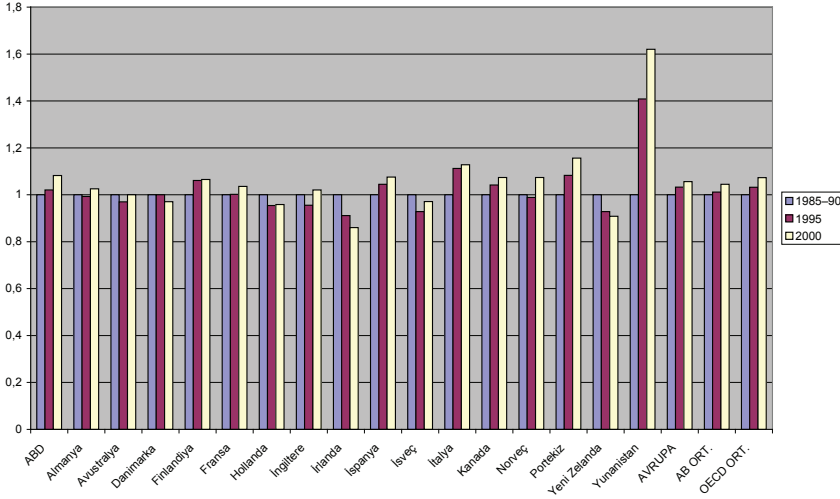
1970'lerde ve 1980'lerin başlarında hemen hemen her gelişmiş ülkede ortaya çıkan işsizlik, yoksulluk, yaşlı nüfusa yönelik sağlık bakımı ve emeklilik ödenekleri, eğitim ve altyapı taleplerinin artışı vb. nedenler, vergi yükünü artırıcı baskılar yapmıştır.

Ne var ki, bu dönemde, cömert refah harcamalarını karşılamak amacıyla vergilerin sürekli yükseltilmesi ülkelere ağır gelmeye başlamış, bu durum, yüksek harcamaya dayalı Keynesyen politikalarından uzaklaşarak, küreselleşme ve neo-liberalizmin benimsenmesine neden olmuştur.

Dolayısıyla, 1980'lerin ortalarından itibaren, vergileri artırıcı baskılar yön değiştirmiş, bu kez de vergi yükünü azaltıcı baskılar yaşanmaya başlanmıştır. Bunun nedeni, küreselleşme ile birlikte uluslararasılaşan ekonomik yapının beraberinde katı rekabeti getirmesi, yatırım ve üretimin uluslararası alanda mobil hale gelmesi, kendi sermaye ve yatırımlarını elinden kaçırmamak ya

da başka ülke sermaye ve yatırımlarını kendi ülkesine çekebilmek amacıyla, birçok gelişmiş refah devletinin, sermaye gelirleri üzerindeki nominal vergi oranlarını önemli oranda azaltmasıdır.

Grafik 3.5: OECD Ülkelerinde Kamu Kesimi Vergi ve Vergi Dışı Gelirlerinin GSYİH'ye Oranı, (%)

Kaynak: OECD, "Public Management Service", (Çevrimiçi) <http://www.sourceoecd.com>, Eylül 2003.

EK:6'daki tablo ve yukarıdaki grafikten anlaşılacağı üzere Danimarka, Hollanda, İrlanda, İsveç, Yeni Zelanda gibi üç refah devleti tipinin de temsilcisi olan ülkelerin vergi oranlarında azalma olduğu görülmektedir; öte yandan OECD ve AB Ortalamasında büyük bir yükselme olmamakla birlikte düşüş olmadığını gözlemlemek mümkündür. Bu anlamda, vergi yükünün 1960-1985 arasında olduğu gibi sert bir ivme ile arttığını söyleyemesek de mutlak bir azalmadan bahsetmek de mümkün değildir.

Bretton Woods uygulayıcısı ABD'nin yanı sıra Sosyal Demokrat Finlandiya, Akdeniz Aile Tipi Yunanistan, Portekiz, İtalya ve İspanya, muhafazakâr Fransa ve liberal İngiltere'nin vergi yükünde 1985 yılına nispetle artış sağladığını da ifade etmek gerekmektedir.

3.3.1.1.3. Neo Liberalizm ve Dışlama

Yirminci yüzyılın ikinci yarısı, teknolojik atılımın ve ekonomik büyümenin şimdiye kadar görülmemiş bir hızda gerçekleştiği bir dönem oldu. Son yirmi yılda ise, gelişmiş ülkelerde refah devleti gerilerken önce az gelişmiş ülkeler (AGÜ) ve daha sonra da geçiş ekonomileri olarak adlandırılan Orta ve Doğu Avrupa'daki eski sosyalist ülkeler, çoğu kez IMF ve Dünya Bankası güdümünde uyguladıkları istikrar ve yapısal uyum politikaları aracılığıyla dışa açık piyasa ekonomisine geçiş süreci yaşadılar (Şenses, 2006:17).

Bu süreç çerçevesinde, giderek yaygınlaşan etkili bir küreselleşme söylemi içinde neo liberal ekonomi politikaları hemen hemen bütün dünyaya ege-men oldu. Buna karşılık, gelir eşitsizliği ve yoksulluk, başta AGÜ olmak üzere, birçok ülkede sosyal ve siyasal açılardan da kaygı verici boyutlara ulaştı (Şenses, 2006:17).

Latin Amerika ve Güney Sahra ülkeleri başta olmak üzere, birçok AGÜ, IMF ve Dünya Bankası programları aracılığıyla hızla neoliberal ekonomi politikaları yörüngesine girdi ve temel ekonomi politikaları üzerindeki yetkilerini bu iki kuruluşa devretti (Moon,1996:274; Choussudovsky, 1991:2527). Taylor, bu bağlamda dünyadaki insanların yarısının ülkelerin ise üçte ikisinin ekonomi politikalarına tam anlamıyla hâkim olamadıklarını öne sürmektedir (Taylor, 1997:145; Şenses, 2006:18).

Neo liberalizmin kökeninde Washington Uzlaşması olarak bilinen liberal kalkınma programları bulunmaktadır. Washington Uzlaşması'nda önerilen başlıca değişiklikler şu şekildedir:

- Ülke ekonomisini dış rekabetten koruyan ticari engellerin kaldırılması
- Çeşitli mal ve hizmetlerde yurtiçi fiyatlarının arz-talep dengesine göre kurulmasını engelleyen teşviklerin ve destekleme fiyatlarının azaltılması ya da kaldırılması,
- Mali sistemin sermayenin hareketini kolaylaştırmak için yeniden yapılandırılması,

- KİT'lerin özelleştirilmesi,
- Dış yatırımcıların üzerinde denetimlerin kaldırılması,
- Devletin rolünün yalnızca ekonomide değil, toplumsal hizmetlerin sunulmasında da azaltılması (Lee vd, 1998)

Uygulandıkları toplumlardaki mikro yapısal unsurlar (aile, toplumsal ağlar, kültür vb. gibi) üzerinde çok fazla araştırma yapılmadan daha çok makro ekonomik sonuçlar düşünülerek uygulanan liberal kalkınma programlarında birçok Üçüncü Dünya ülkesinde devletin kalkınmadaki öncülüğünün özel sektöre devredilmesi hedeflendi (Evans, 1996). Bu programlar, Üçüncü Dünya ülkelerinde yeterince var olmayan özel sektörü güçlendirmek için kendi kendine yeten her koşulda çıkarını maksimize etmeye çalışan, rekabetçi, risk alan, başarıyı hedefleyen, cesaretli ve kendi yaşamının sorumluluğunu alan girişimci bireylerin ortaya çıkacağını öngörmekteydi (Rose, 1992). Böylece neoliberal felsefenin mantığına uygun bir biçimde hem ekonomik kalkınma pazar mekanizmalarına bırakılmış, hem de devlet vatandaşların sorumluluğunu alma yükümlülüğünden kurtulmuş olacaktı (Akdoğan, 2002:75).

Bu mantık üzerine şekillendirilen politikalar sonucunda Batılı ülkelerde olduğu kadar Üçüncü Dünya ülkelerinde de insanların toplum hayatındaki başarıları maddi refaha sahip olmaları ve kar elde edebilmeleri ile ölçülmeye başlanmıştır. Başkalarına öncelik tanıma, ölçülülük gibi hasletler de insanın gelişmesini engelleyen faktörler olarak ele alınmaya başlamıştır (Akdoğan, 2002:74).

Neoliberal programların uygulanmaya başlamasından önce birçok düşünür özellikle ailede ve küçük topluluklarda gözlenen ahlaka dayalı güven ilişkileri ile pazarda gözlenen sözleşme ilişkileri arasındaki zıtlık ya da gerginlikten bahsetmiş ve pazar norm ve değerlerinin diğer alanlara yayılmasının toplum düzeni için yıkıcı sonuçlar doğuracağını vurgulamışlardır (Akdoğan, 2002:74).

Bu gerilimi cemaat ve cemiyet inceleyen Alman sosyolog Töennies, cema-

at ortamında istikrarlı, uyumlu, duyguya ve güvene dayalı sosyal ilişkilerin olduğunu cemiyette ise birbirini tanımayan insanlar arasında sözleşmeye dayalı ilişkiler bulunduğunu söylemektedir. Benzer bir ayrıma giden Durkheim da sözleşmeye dayalı ilişkilerin bireyleri benmerkezci ve maliyet zarar analizi yapar duruma getirdiğini ortaya koymakta ve paranın insan ilişkilerini düzenleyen tek araç olmasının anomiye yol açacağını ifade etmektedir (Akdoğan, 2002:74).

3.3.1.1.4. Ulus Devletin Aşındırılması

Küreselleşme süreci, ulus devletler açısından çelişkiler ve sorunlar yaratmakta, bu sorunların çözümünde ulusal politikalar yetersiz kalmaktadır. Bu anlamda, ulus devletlerin ekonomik, sosyal ve siyasal rollerinin değişip değişmediği konusunda farklı yaklaşımlar söz konusudur. Ancak, küreselleşmeyle birlikte, ulus devlet dışındaki (dışsal) değişkenlerin iç politika üzerindeki etkisinin arttığı ve bu bağlamda ulusal tercih alanlarının daraldığı da bilinmektedir. Dolayısıyla dışsal rekabetin gerekleri devletlerin kurumsal ve düzenleyici yapısında önemli değişimleri de beraberinde getirmektedir. Bu gerekler farklılaşan işgücü ve makro ekonomik politikalar bakımından ulusal uygulamaların hareket alanını daraltmaktadır (Temiz, 2002: 59).

1960'lı yıllarda, devlet en baskın sosyal varlıktır. Soğuk savaş döneminde askeri bakımdan başarı sağlanabilmesi için ulusal düzeyde ekonomik ve sosyal düzenlemelere ihtiyaç duyulması ulus devletin önemini artırmıştır. Ancak, özellikle 1989 yılında Doğu Bloku'nun çözülmesiyle birlikte ulusal düzeyde önceliklerin yerini, küresel düzeyde önceliklerin aldığı ve ulus devletin yönetim kapasitesinde değişimlerin gerçekleştiği görülmektedir.

Bu yeni süreçte ulus devletler, küresel sistemin yerel yetkilileri haline gelmektedir. Artık, kendi ulusal sınırları dâhilinde bağımsız olarak ekonomik faaliyetlerin ya da istihdamın düzeyini etkileme imkânları sınırlanmaktadır. Bu durum esasen, uluslararası sermaye hareketleri tarafından şekillendirilmektedir. Ulus devletler artık uluslararası sermayenin yatırımlarını kolay-

ca gerçekleştirebilmesi için gereken altyapı hizmetlerini sunma ve kamusal malları mümkün olan en düşük maliyetlerle sağlama görevini üstlenme durumuyla karşı karşıya kalmışlardır (Temiz, 2002: 63-64).

Ulus devletlerin küreselleşme öncesi uygulamaları incelendiğinde, 1929 dünya bunalımı ve savaşın ortaya çıkardığı gereksinimler, piyasa sistemine güveni kaybetmiştir. Bu durum ise, devlet planlamasına ve kaynakların sağlanmasında hükümete daha büyük roller verilmesine yol açmıştır. İkinci dünya savaşını takip eden dönemde kapitalist dünya planlamayı benimsemiş, bu dönemde devlet, ulusal düzeyde ekonomi politikalarını, sanayi politikalarını ve işgücü piyasasındaki düzenlemelerde eşgüdüm sağlayarak sosyal düzeni güvence altına almıştır. Özellikle Avrupa'da ulus devlet sistemi, mevcut durumun temel niteliğini korumakla kalmamış, 1970'li yılların ortalarına değin sosyal sorumlulukları da geliştirmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem kapitalist sistemin yeniden yapılandığı bir dönemdir. Bu dönemin en önemli özelliği devletin ekonomik ve sosyal yaşamda düzenleyici rol üstlenmesidir. Devlet bir yandan üretim ve fiyat politikaları yoluyla, diğer yandan da vergi politikalarıyla sermaye birikimini ve gelir dağılımını düzenleme yoluna gitmiş, sosyal devlet anlayışını benimsemiştir (Temiz, 2002: 63-64).

Sosyal devletin gereği olarak da, Avrupa'da ve bir ölçüde de ABD'de savaş izleyen yıllarda devlet, ekonomide gelir dağılımını sağlama, yoksulluğu azaltma ve sosyal güvenlik harcamalarını düzenleme işlevini yüklenmiştir. Bu süreçte yaşanan hızlı ekonomik büyümeyle beraber, sendikalaşmanın güç kazanmasıyla, güçlenen örgütlü çalışan kesim ve reel ücretlerde artış gerçekleşmiştir. Sosyal devlet toplumsal kaynakların bölüşümünü piyasa mekanizmasına bırakmazken, adil gelir dağılımı için mal, hizmet ve işgücü piyasalarında aktif rol oynamıştır (Temiz, 2002: 68-70).

Küreselleşme süreciyle beraber, ulus devletler ekonomik gelişmeler üzerinde artık daha az yetkiye sahiptirler. 1980 sonrası ekonomik serbestleşme, ulus devlette sosyal devlet uygulamalarını kesintiye uğramıştır. Sermayenin uluslararası hareketliliği ulus devletin ekonomi politikalarındaki etkisel genişli-

ğini azaltmaktadır. Özellikle finansal piyasalardaki küreselleşmenin işsizliği azaltma, gelir dağılımında adaleti sağlama gibi sosyal devlet uygulamalarını etkisiz hale getireceği ifade edilmektedir (Temiz, 2002: 94).

Ulus Devletin Ekonomideki Gücünün Aşındırılması iki boyutta devreye girmiştir:

- Ulus-devlet ekonomi düzlemindeki yetkilerini giderek ulus-üstü kurumlara devretmesi durumuyla karşı karşıya kaldı. Bunun bir ayağını ulus-üstü, neredeyse küresel çapta üyesi olan örgütler çerçevesinde alınan kararlar oluşturuyor. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra geliştirilen Dünya Bankası, IMF, OECD ve GATT gibi örgütler, burada başat rol oynamaya başladılar. GATT, Dünya Ticaret Örgütüne (DTÖ) dönüşerek (1994) denetim ve yargılama erkine de kavuştu.
- Yerel yönetimlerin giderek güçlendirilmesi, merkez, devletin olanaklarının, yetkilerinin ve sorumluluklarının kendi içindeki alt birimlere devredilmesidir. Bu anlamda yerel yönetimler giderek mali, idari, ekonomik düzlemde özerkleşmesi merkezi devlete bağlılığın azaltılmasını amaçlamaktadır. Böylece, ulus-devletin erki tepeden ve tabandan aşındırılması yoluyla sadece bir "ara örgüt" haline dönüşmesi süreci başlamıştır (Ohmae, 1996:150;Kazgan, 2005).

Küresel boyuttaki bu yeniden yapılandırmanın amacı açıktır: Mal, hizmet, her biçimiyle sermaye için dünya pazarı serbestleşme/özelleştirme yoluyla kurulurken, yerel yönetimler doğrudan küresel pazarla ilişki kuracak; ulusal Pazar, ulusal sermaye ve emeğe ilişkin ekonomi düzlemindeki işlevleri, yetkileri ve sorumlulukları açısından ulus-devlet, erki en aza indirilmiş bir örgüte dönüşecektir. Geçmişte ulus devletin ulusal pazarı ve emeği koruma, yerel girişimciye öncelik verme, ekonomiyi yerel ihtiyaçları karşılama yolunda güçlendirme gibi işlevleri sona erecektir. Uluslar arası sermaye, ulus-devletten kaynaklanan hiçbir dirençle karşılaşmadan, küresel bir pazara ulaşacak ve istediği gibi hareket edebilecektir. Cüce boyuttaki yerel yönetimler,

tabii, uluslar arası sermayenin taleplerine ya da baskılarına dayanma gücüne sahip değildir. Ayrıca, ekonomi kuramı gösteriyor ki, ekonomik birim ne kadar küçükse, onun uluslar arası pazarla serbest ticaret koşullarında ilişki kurmasında yarar ve korumacılık (gümrük vergisi koyma, ithal yasakları getirme , ihracata teşvik verme gibi) yapmada uğrayacağı zarar o kadar büyüktür (Krugman, 1996:191-200; Kazgan, 2005).

3.3.1.2. Yoksulluk Göstergelerindeki Ölçüme Yönelik Sıkıntıları

Özdek, Dünya Bankasının 1990'dan itibaren yoksulluğu azaltma stratejilerini açıklamaya başladığını; öte yandan Bankanın süreç içinde revizyondan geçirdiği bu stratejilerin de temelde yoksulluğun azaltılmasını piyasa dostu reformlara bağladığını ifade etmektedir. Dünya Bankasının “yoksulluğun bir 3. Dünya sorunu olduğu” yönündeki indirgeyici yaklaşımından dolayı yoksulluğun küresel boyutunun gizlendiği ve Bankanın yoksulluk sınırı olarak belirlediği günde 1 dolarlık gelir şeklindeki sınırın dünyadaki yoksul sayısını manipüle ettiğini ve yoksulların bir “azınlık” olarak gösterilmesine olanak tanıdığını ve böylelikle bankanın dünyanın sadece beşte birinin (1,2 milyar insan) yoksul olduğu gibi bir sonuca ulaştığını belirtmektedir. Böylelikle aynı standardı kullanmak suretiyle de Dünya'da yoksulluğun azaldığı gibi bir iddiada bulunabilmektedir. Böylelikle , Dünya Bankası az gelişmiş ülkelerde yoksulluğun azalma eğiliminde olduğunu belirtebilmektedir. (World Bank, 2001:21-23; Özdek,2002:3)

Her ne kadar UNDP, çok boyutlu bir yoksulluk tanımı sunarak eşitsizlik üzerine bir vurgu yapıyor olsa da nihayetinde Milenyum Gelişme Amaçlarında (Millenium Development Goals) olduğu gibi azaltılması hedeflenen yoksulluk miktarında Özdek'in de belirttiği gibi Dünya Bankasının yaklaşımını yeterli bulup, başarıyı yine bu kriterle ölçmekte ve piyasaya dayalı yapının başarılı olduğunu başka bir mecrada ortaya koyabilmektedir.

Dünya Bankasının 'Attacking Poverty' adlı politika metninde Bankanın hem 1 Dolarlık, hem de 1 dolarlık eşiğe yönelik eleştirilerden sonra ortaya koyduğu kişi başına günlük 2 dolarlık eşiği kullanarak küresel yoksulluğun azaldığı vurgulanmaktadır.

EK:7'deki tabloda "Bölgesel Bazda Gelir Yoksulluğu"nın Dünya Bankası açısından seyri özetlenmektedir. 1987'den bu yana küresel anlamda yoksulluk, %28,5'tan % 26,2'ye gerilerken; Sahra Altı Afrika'sında yoksulluk oranı artmasa da önemli bir iyileşme olmadığı görülmektedir. Öte yandan, Doğu Asya ve Pasifik ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da ise bu anlamda kayda değer gelişmeler yaşanmaktadır. Bu durum ise yoksulluğun Sahra Altı Afrika'sı haricinde küreselleşme ile birlikte gerilediği ve Özdek'in de ifade ettiği gibi marjinalleştiği illüzyonuna yol açmaktadır.

3.3.2. Olumlu Görüşler

Küreselleşme taraftarları radikaller olarak da anılmaktadırlar. Bunlara göre endüstri toplumlarının bir ürünü olan ulus devlet küreselleşme sürecine ilişkin olarak önemini yitirmiş ve bunun sonucunda küresel piyasa, ulusal politikanın yerini alma yoluna girmiştir. Bunun nedeni ise radikallere göre piyasa mekanizmasının ulusal hükümetlere nazaran daha akılcı çalışmasıdır. Küresel piyasanın gelişimi toplum içinde daha yüksek rasyonaliteye işaret etmektedir. Hükümetlerin politikaları, yerel ya da ulusal ölçekte etkilerini sürdürseler bile, küresel ekonominin hareketlerini etkileyebilecek güce sahip değillerdir. Bu anlamda, dünya ülkelerinin çoğunda, vatandaşların politikayla daha az ilgilenmeleri ya da politikacıların vatandaşlar üzerinde daha çok hayal kırıklığı yaratıyor olmaları küreselleşme sürecinin bir sonucudur (Giddens, 1999:56; Zengingönül, 2004).

Bir başka deyişle, piyasalar, devlet mekanizmalarından ve işleyişlerinden daha güçlü olarak değerlendirilmekte; küreselleşme taraftarları da geleneksel ulus devletlerden dünya toplumu anlayışına doğru bir yönelim göstermektedirler. Küreselleşme taraftarlarına göre piyasaların devletlerden daha güçlü bir hale gelmesi ile birlikte, devletlerin otorite alanları gerilemiş ve diğer kurumlar ile birlikte yerel ve bölgesel otoritelerin erki artmış ve yaygınlaşmıştır. Onlara dünya toplumu anlayışı geleneksel devlet anlayışının yerini almakta ve yeni toplumsal örgütlenme şekillerinin belirmeye başladığı düşüncesindedirler. Küreselleşme taraftarlarının diğer bir savı ise giderek

artan küresel bir ekonominin mevcudiyetinin arttığı şeklindedir (Bozkurt, 2000:19).Yeni liberal görüşle de örtüştürebileceğimiz bu anlayış sosyal devlet anlayışını benimsememektedir. Sosyal devlet, gerçekleştirdiği varsayılan yararların tersine bireylerin kendilerine duydukları güveni ve içlerinde besledikleri müteşebbis ruhu zayıflatmakta ve özgür toplumumuzun temellerini yıkıcı unsurlarla doldurmaktadır. Klasik sosyal demokrasinin aksine yeni liberalizm küreselleşmekte olan bir teoridir ve küreselleştirici güçlere doğrudan katkısı bulunmaktadır. Yeni liberaller, dünya çapında kendilerinin daha yerel birliklerle işbirliğine girmelerini sağlayan bir felsefi yaklaşım izlemektedirler (Giddens, 2000:24-25). Daha önce de belirttiğimiz gibi birçok yeni liberal için küreselleşme olgusu kavrama ilişkin ilk haberci niteliğindedir (Zengingönül, 2004).

Olumlu yaklaşımlar açıklık ve serbestleşmeyi de ön plana çıkarmaktadır. Küreselleşme eleştirilerinin abartılı ve dayanaksız olduğu da bir başka vurgulanan husustur (Zengingönül, 2004).Bu bağlamda, küreselleşmenin yoksulluk üzerine olumlu sonuçlar doğurabileceği hususunu savunanlardan biri de Agenor'dur. Yaptığı araştırmada, yoksullukla ilişkili olması muhtemel bir çok farklı gerçek ve finansal entegrasyon ölçümlerini, doğrusal ülke karşılaştırmaları regresyonlarını temel alarak açıklamaya çalışmıştır. Araştırma sonucunda küreselleşme ve yoksulluk ilişkisini şu şekilde ortaya koymuştur:

- Düşük düzeydeki bir küreselleşme yoksulluğu artırmaktadır.
- Öte yandan, küreselleşmenin düzeyi yükseldikçe küreselleşme yoksulluğun azaltılmasında etken olmaktadır (Zengingönül, 2004).

Yukarıdaki ilişkinin ortaya çıkması konusunda Agenor'un açıklaması sosyal ve yasal altyapının iyileştirilmesi unsuruna dayanmaktadır. Çünkü, Agenor'a göre daha yüksek dereceli bir küresel ve finansal entegrasyon beraberinde, özel-bireysel tasarruf ve yatırım ortamını geliştiren, finansal sistem ve düzenlemeleri güçlendiren ve finansal araçların üzerindeki denetim mekanizmalarını sıkılaştıran ve daha genel olarak, daha çok risk almaya yarayacak bir sosyal ve yasal altyapının iyileştirilmesini getirmektedir (Zengingönül, 2004).

Bu konuda bir başka araştırma da Singh-Dhumale tarafından yapılan araştırmadır. Araştırmada finansal serbestleşme olarak tanımlanmakta olan küreselleşmenin, geçtiğimiz 20 yılda gelişmekte olan ülkelerde eşitsizliği arttırdığı düşüncesinde değildir. Öte yandan sosyal normların, ücret belirleme ve asgari ücret gibi işgücü piyasasına yönelik düzenlemelerin ve makro ekonomik koşul ve dalgalanmaların küreselleşme kadar eşitsizliği arttırıcı etkisi olduğunu savunmaktadır. Bu konuda Dünya Bankası tarafından yayınlanan Küresel Ekonomik Beklentiler (Global Economic Prospects) araştırması verileri kullanılarak bu yaklaşıma dayanak oluşturulmaya çalışılmaktadır (Zengingönül, 2004).

Hem araştırmaya konu olan 2003 dönemindeki tahminler hem de 2006 yılında yayınlanan kişi başına düşen GSYİH büyüklüğü için uzun dönemli beklentilere bakıldığında (EK:8 ve EK:9) yüksek gelirli ülkelerin 1980'lerdeki yükselişlerini sürdüremediğini görmekteyiz. Buna karşılık gelişmekte olan ülkeler 1980'lerde %0,7 gibi bir performans sergilerken, 1990'larda %1,5 gibi bir performans sergilemektedir (World Bank, 2006a:8). Bunun yanı sıra, araştırmanın yapıldığı dönemde 2001-2005 arasında %2,4 ve 2006-2015 arasında %3,5 artış gerçekleştiği ifade edilmekte; 2006 verilerine göre 2001-2006 döneminde %3,7, 2006-2015 döneminde ise %3,5 oranında bir artış öngörülmektedir (World Bank, 2003; World Bank, 2006).

Aynı araştırmada Dünya Bankasının Günde 1 Doların altında gelir ile yaşayan dünya nüfusuna ilişkin tablosuna da yer verilmektedir (Zengingönül, 2004).

Tablo 3.2: Günde 1 Doların Altında Gelirle Yaşayan Dünya Nüfusu (%) (2003 Yılında Oluşturulan Tablo)

Bölge	1990	1999	2015
Doğu Asya ve Pasifik	%30,5	%15,6	%3,9
Çin dâhil edilmediğinde	%24,2	%10,6	%1,1
Avrupa ve Orta Asya	%1,4	%5,1	%1,4
Latin Amerika ve Karayipler	%11	%11,1	%7,5
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	%2,1	%2,2	%2,1
Güney Asya	%45	%36,6	%15,7
Orta ve Güney Afrika	%47,4	%49,0	%46
Toplam	%29,6	%23,2	%13,3
Çin Dâhil Edilmediğinde	%28,5	%25	%15,7

Kaynak: World Bank: Global Economic Prospects, 2003, s.29-30 (Zengingönül, 2004)

Dünya Bankasının uzun dönemli yoksulluk tahminleri 1990 yılında tespit edilen %29,6 rakamına karşılık 1999 yılında bu oran %23,2'ye düşmüştür. 2015 yılı için ise aynı tahmin % 13,3 olarak ifade edilmektedir (Zengingönül, 2004).

2006 yılı için hazırlanan aynı rapora bakıldığında ise geçmiş zamana ilişkin bazı rakamların revize edildiğini ve 2002 yılındaki iyileşmeler de dikkate alınarak 2015 yılına ilişkin projeksiyonun ise çok daha iyimser bir hale gelerek söz konusu araştırmayı destekler hale geldiğini görmekteyiz (Zengingönül, 2004).

Tablo 3.3: Günde 1 Doların Altında Gelirle Yaşayan Dünya Nüfusu (%) (2006 Yılında Oluşturulan Tablo)

Bölge	1990	2002	2015
Doğu Asya ve Pasifik	29,6	14,9	0,9
Çin	33	16,6	1,2
Çin dâhil edilmediğinde	21,1	10,8	0,4
Avrupa ve Orta Asya	0,5	3,6	0,4
Latin Amerika ve Karayipler	11,3	9,5	6,9
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	2,3	2,4	0,9
Güney Asya	41,3	31,3	12,8
Orta ve Güney Afrika	44,6	46,4	38,4
Toplam	27,9	21,1	10,2
Çin Dâhil Edilmediğinde	26,1	22,5	12,9

Kaynak: World Bank: Global Economic Prospects, 2006, s.9

Bu veriler incelendiğinde küreselleşme konusunda olumlu düşünceye sahip olan araştırmacının Gelişmekte Olan Ülkeler açısından durumu olumlu olarak değerlendirdiğini görmek mümkündür. Öte yandan kanımızca Orta ve Güney Afrika da denilen Sahra Altı Afrika’da 1 doların altında yaşayan nüfusun aşamalı olarak artmakta olduğu; bu nedenle de %38,4’e kadar düşeceği yönündeki projeksiyonun çok da isabetli olmadığı görülmektedir (Zengingönül, 2004).

Küreselleşmenin eşitsizliği arttırmadığını ve zaman zaman da azaltıcı etkide bulunduğunu savunanların yanı sıra bir başka grup da göze çarpmaktadır. Bu grup “açık ekonomi, açık toplum ve serbestleşme” kuramına yakın bir duruş sergilemekte ve küreselleşmeyi bir tehdit olarak değil, tam tersine bir fırsat olarak nitelendirmektedirler (Zengingönül, 2004).

Küreselleşmenin belirgin bir hale gelmesi ile birlikte Gelişmekte olan ülkelerde uygulana gelen pek çok hatalı politikanın değiştiği ve bunun sonucun-

da dünya piyasaları ile entegre olmaya başladıkları bu kesimin düşüncesidir (Zengingönül, 2004).

Bu kesime göre ülkelere yaşam standartlarında sürdürülebilir artış sağlamayan ithal ikameci yaklaşımın terk edilmesi ile birlikte makul politikalara uyum sağlandığı, böylelikle makul politikaların fakir ülkeleri daha büyük küresel piyasalara bütünleştirdiği görülmektedir (Zengingönül, 2004).

Malların, sermayenin ve işgücünün uluslar arası akışının önündeki engellerin azalmasının ulus devletlerin (ve işgücü piyasası kurumları açısından özellikle işçi sendikalarının) gelirin yeniden dağıtımının maliyetini arttıracığı söylenilmekle birlikte ekonomik ve siyasi olarak başarı sağlamış bazı yeniden dağıtım yöntemlerinin (Kuzey Avrupa sosyal demokrasisi ve Doğu Asya toprak reformu gibi) küçük ve açık ekonomilerde başarıyla uygulandığının üzerinde durulmaktadır (Zengingönül, 2004).

Küreselleşmenin eşitsizlik, yoksulluk ve gelişme üzerinde olumlu etkisi olduğunu savunanlardan biri de Norberg'dir. Norberg, küreselleşme karşıtlarının çoğunluk daha iyi ekonomik durumda olsa bile farkın büyüdüğünü ve varlıklı kişi ve ülkelerin diğer ülkelere göre varlıklarını oransal olarak daha fazla arttırdıklarına yer vermekte olduğunu ifade etmekte ve bu tespiti karşı çıkmaktadır. Bu konudaki itirazları şu şekildedir:

- Eğer herkes için daha iyi bir ekonomik durum ve iyileşme söz konusu ise bazılarının daha fazla varsıllaşması sorun olarak görülmemelidir. Çünkü, "yoksullar her zaman yoksulluğu yaşamazlar". Bir kişinin ne kadar yoksul olduğunu ölçmek yerine diğerleri açısından ne kadar yoksul olduğu söylenmektedir. UNDP tarafından kullanılan göreceli yoksulluk kavramı yaşadığı ülkenin koşullarına göre ne durumda olduğunu da hesaba katmaktadır. Yani Nepal'de zengin olarak kabul edilebilen bir kişi bir G-8 ülkesi için yoksul kabul edilebilmektedir (Zengingönül, 2004).
- Eşitsizliğin arttığı savı isabetli değildir. Küresel eşitsizliğin artışının dayanağı büyük ölçüde UNDP rakamlarına ve 1999 yılı İnsanî Gelişim En-

deksi rakamlarına dayanmaktadır. Bu rakamlarla ilgili sorun, satın alma gücü paritesine dayanmamasıdır. Bu ayarlama olmadığı için rakamlar söz konusu paranın uluslar arası değerini göstermekten başka bir şey ifade etmemektedir (Zengingönül, 2004).

Küreselleşmeyi olumlayan görüşlerin bir bölümü de Birleşmiş Milletlere (UNDP) yönelik metodolojik bir eleştiriyi ihtiva etmektedir. Martin araştırması bu anlamda önemli bir belgedir. Araştırmada UNDP'nin "dünyada gittikçe artan yoksulluk ve gelir eşitsizliğinin çok rahatsız edici boyuta geldiği" yorumu kötümser bir görüş olarak nitelendirilmektedir. Bu kötümser görüşü 1999 tarihli İnsanı Gelişme Raporu'nun da destekleyenlere hizmet ettiği iddiasına yer verilmektedir. Bu anlamda olumlu yaklaşım sahipleri, İnsanı Gelişme Raporu'nu (1999 yılı) şu şekilde eleştirmektedir:

Rapor'un ülke içi eşitsizlikleri artırması hususunda ifadeleri şu şekildedir: "Doğu Avrupa'nın geçiş ekonomileri, bugüne kadar karşılaştıkları en hızlı eşitsizliği yaşadılar. Gelir eşitsizliği Çin, Endonezya, Tayland ve diğer Doğu ve Güneydoğu Asya ülkelerinde de yaşandı. Son dönem çalışmaları OECD ülkelerinde de 1980'ler boyunca ve 1990'lı yılların başlarında eşitsizliğin arttığına işaret etmektedir. 19 OECD ülkesi içinde sadece bir tanesi az bir gelişme göstermiştir." (Zengingönül, 2004).

Martin, bu rapor içerisinde yer alan bir tabloda Ukrayna, Rusya ve Litvanya'da eşitsizlik gerçekten artmış gözükürken, Macaristan ve Polonya'da hemen hemen bir artma olmadığı ve Güneydoğu Asya'daki eşitsizliğin de abartılı bir biçimde arttığının ifade edildiğini söylemektedir. Öte yandan, Martin, Endonezya'nın gini katsayısının 1970-1990 tarihleri arasında %16,6; Güney Kore'nin Gini'sinin 1980-1988 arasında %15,2, Hong Kong'unkinin ise 1981-1991 arasında %10,2 oranında azaldığını ifade etmektedir (Zengingönül, 2004).

Bir başka eleştiri de rapor tarihinde 29 OECD üyesi ülkesi varken neden sadece 19 ülkenin verisinin alındığıdır. Birleşmiş Milletlerin web sayfasına ba-

kıldığında verisi kullanılmayan ülkelerden sadece iki tanesinin (İzlanda ve Çek Cumhuriyeti) 1980'ler boyunca Gini katsayısının hesaplanmadığı; ancak diğer ülkeler için mevcut olduğu ortaya konulmaktadır. Açıklanmayan ülkeler arasında örneğin Türkiye'nin 1973-1987 yılları arasında gini katsayısının %15 oranında düştüğü de ifade edilmektedir. Benzer dönemlerde Meksika % 7, Kore %15'lik bir düşüş göstermiştir. Birleşmiş Milletler bu anlamda kendi raporlarında hâlihazırda olan verileri (özellikle de gini katsayısı düşen ülkelere ait verileri) bir başka kuruluşunun raporunda kullanmamakla eleştirilmektedir (Zengingönül, 2004).²

Rapora ilişkin diğer eleştiriler ise şu şekildedir:

- **Raporun ülkelerarası eşitsizliklerin de arttığını göstermesi hususunda:** İnsanî Gelişim Raporunda ülkelerarası eşitsizliklerin ölçümü ile ülke içi eşitsizliklerin ölçümünde farklı yöntemin kullanılıyor olması bir başka eleştiri konusudur. Ülke içi eşitsizlikte gini katsayısı kullanılırken, ülkelerarası karşılaştırmalarda kişi başına düşen milli gelir hesabı kullanılmakta ve bu hesaplamada en son döviz kurları ve satın alma gücü paritesi dikkate alınmamaktadır. Eğer Summers ve Heston'un satın alma gücü paritesini kullanarak en zengin %20'lik dilimi en zengin %20'lik dilimle tekrar hesaplırsak 20'den 60 hatta 70 kata çıkan eşitsizlik oranları şu şekilde değişmektedir: 1960 yılında 11,3 kat iken 1980 yılında 15,9 kata çıkmakta ancak 1998 yılında hafif bir azalma ile 15,09'a gerilemektedir. Bu durumun açıklaması yoksul ülkelerde hayatın daha ucuz olmasında gizlidir (Zengingönül, 2004).
- **Raporun küresel gelir eşitsizliğinde arttığını iddia etmesi:** 2. Dünya Savaşı sonrasında satın alma gücü paritesine göre yapılan ve 115 ülkeyi kapsayan bir araştırma, ülkelerarası eşitsizliğin azalma içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır. 1970'lerin sonlarına kadar ülkelerarası eşitsizlik

²Öte yandan UNDP tarafından sonradan yayınlanan raporlarda ise bu sorunun çözüldüğü görülmekte ve bu nedenle bu konudaki eleştiri tarafımızdan haklı bulunmamaktadır.

- verilerinde farklılaşma başladığı, 1980'ler ve 1990'larda düzeylerin birbirine yaklaştığını ifade etmektedir. Bu trendin ise 1960'lardan bu yana sürdüğünü teyit eden araştırmalar da bulunmaktadır (Schultz, 1998; Firabaugh 1999; Boltho/Toniolo 1999; Radetzki ve Jonsson, 2000; Zengin-gönül, 2004).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE YOKSULLUK KONUSUNDA VERİLERİ İLE KAMUOYU OLUŞTURAN KURULUŞLAR

4.1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KALKINMA PROGRAMI (UNDP)

4.1.1. Birleşmiş Milletlerin Genel Yapısı

Birleşmiş Milletler (kısaca BM), 24 Ekim 1945'te kurulmuş dünya barışını, güvenliğini korumak ve uluslar arasında ekonomik, toplumsal ve kültürel bir iş birliği oluşturmak için kurulan uluslararası bir örgüttür. Birleşmiş Milletler kendini "adalet ve güvenliği, ekonomik kalkınma ve sosyal eşitliği uluslararası tüm ülkelere sağlamayı amaç edinmiş global bir kuruluş" olarak tanımlamaktadır. Uluslararası İlişkilerde, kuvvet kullanılmasını ilk olarak evrensel düzeyde yasaklayan ilk antlaşma BM Sözleşmesidir (<http://www.un.org/Overview/uninbrief/>).

Türkiye'nin kurucu üyeler arasında yer aldığı örgütün, kurulduğu yıllarda 51 olan üye sayısı şu an itibariyle üyeliği kaldırılan Vatikan ve değiştirilen

Çin Halk Cumhuriyeti son katılan üye Karadağ dâhil 192'ye ulaşmıştır. Örgütün yönetim yeri New York'ta bulunan genel merkezdir. Üye ülkelerle her yıl düzenli olarak yapılan toplantılar yine bu genel merkezde gerçekleştirilmektedir (<http://www.un.org/Overview/uninbrief/>).

Örgüt yapısal olarak ayrıldığı idari bölümler şu şekildedir: Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Yönetim Konseyi, Genel Sekreterlik ve Uluslararası Adalet Divanı.

Birleşmiş Milletler fikri ilk olarak, 2. Dünya Savaşı'nın bitiminde savaşın galibi ülkeler tarafından, ülkeler arasındaki anlaşmazlığı ortadan kaldırarak ileride meydana gelebilecek ve kendi güvenliklerini tehdit edebilecek bir savaşın önüne geçebilmek amacıyla ortaya atılmıştır. Örgüt yapısında bu amaç BM Güvenlik Konseyi bünyesinde temsil edilmektedir. Güvenlik Konseyi her türlü kararı veto yetkisine sahip beş ülkeden oluşmaktadır. Bu ülkeler A.B.D, Rusya, Çin Halk Cumhuriyeti, İngiltere ve Fransa'dır (http://tr.wikipedia.org/wiki/Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler).

4.1.2. Birleşmiş Milletlerin Yoksullukla Mücadele Bağlamında İşlevi

Yoksullukla mücadelenin uluslararası gündeme girdiği 1990'lardan itibaren Birleşmiş Milletler'in konu ile ilgili önemli bir rolü olmuştur. Ancak, ilk dönemlerde bu durum artan yoksullaşmaya karşı bir tepki olmaktan öteye geçemiyordu. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1992 yılında "17 Ekim" tarihini "Yoksulluğun Yok edilmesi Uluslararası Günü" olarak ilan etti. Akabinde önce 1996 yılını "Yoksulluğun Yok edilmesi Ulusal Yılı", daha sonra 1997-2006 arasını "Yoksulluğun Yok edilmesi Birinci Onyılı" olarak ilan etti (Özdek, 2002:2).

Yoksullukla Mücadelenin kalkınma gündemine dâhil oluşunda, Birleşmiş Milletlerce 1995 yılında Kopenhag'da gerçekleştirilen "Toplumsal Kalkınma Dünya Zirvesi" kurucu bir rol oynadı. Zirve, yoksulluğun önlenmesini insanlığın etik, sosyal, politik ve ekonomik bir zorunluluğu olarak kabul etti.

Ancak, bu zorunluluk serbest piyasa ideolojisinin bir parçası olarak öngörülmüştür. Bu nedenle paradoksal bir biçimde zirvede hem küresel piyasa sistemi politika olarak benimsenirken, hem de yoksulluğun arttığı tespitine yer verilmiştir (Özdek, 2002:2).

Zirve belgelerinde vurgulanan toplumsal adalet ve kalkınmanın sağlanması, zengin ve yoksulların arasındaki açığın kapatılması amaçları için gelişmiş ülkelerden az gelişmiş ülkelere resmi kalkınma yardımları haricinde herhangi bir önlem öngörülmemiştir. Bu aktarımın içeriği ise gelişmiş devletlerin milli gelirlerinin %0,7 oranını resmi kalkınma yardımı olarak en kısa zamanda az gelişmiş ülkelere aktarmalarıdır. Öte yandan, bu durum yoksullukla mücadele olgusunun ölü doğumu anlamına gelmektedir. Nitekim ABD ve diğer gelişmiş ülkelerin 1970'lerden bu yana kalkınma yardımlarını transfer etmede çok da gönüllü olmadıkları görülmektedir. Bu nedenle bu uygulamanın haricinde bir alternatif aranması gerekiyordu. Nitekim, ABD söz konusu taahhüde muhalefet şerhi koymayı da ihmal etmemiştir. Beklenildiği üzere 1990'lar boyunca gelişmiş ülkelerin gelişmekte olanlara yönelik kalkınma yardımları öncesine göre azaldı (Özdek, 2002:2).

Birleşmiş Milletler tarafından ortaya konulan Milenyum Gelişme Amaçları söz konusu kurumun ortaya koyduğu yoksullukla mücadeleye ilişkin temel bir metindir. Milenyum Gelişme Amaçları, Birleşmiş Milletler Eylül 2000 Zirvesinde 189 ülke ve 147 devlet ya da hükümet başkanları tarafından imzalanan Milenyum deklarasyonundaki eylem ve hedeflerden çıkarılmıştır. Milenyum Gelişme Amaçları 2015 yılına kadar ulaşılması hedeflenen sekiz amacı ve on sekiz ölçülebilir hedefi içermektedir (UNDP, 2006a).

Birleşmiş Milletlerin yoksullukla mücadele konusunda temel kurumu Birleşmiş Milletler Kalkınma Programıdır (UNDP). 1965 yılında faaliyetlerine başlayan UNDP, Birleşmiş Milletlerin küresel kalkınmayı amaçladığı programıdır. Bu program sayesinde insanların daha iyi yaşam şartları altında yaşaması amaçlanmaktadır. UNDP 166 ülkede faaliyet göstermektedir. Faaliyetlerini kendisi ve çeşitli ortakları ile yürütmektedir. Toplumların ulusal ve küresel kalkınma çabalarına ortaklarıyla beraber destek vermektedir.

Yıllık İnsanı Gelişme Raporu yayınlayan UNDP yeni ölçüm araçları, yenilikçi analizler ve çoğunlukla tartışmalı politika önerileri sağlıyor. Tüm ülke ofislerinde bulunan UNDP Daimi Temsilcisi, BM'nin kalkınma alanında Daimi Koordinatörlüğünü üstlenmektedir (http://tr.wikipedia.org/wiki/Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler_Kalk%C4%B1nma_Program%C4%B1).

UNDP, aynı zamanda Milenyum Gelişme Amaçlarının gerçekleşme oranları konusunda bir izleme işlevini de yerine getirmektedir.

4.1.3. Birleşmiş Milletler ve UNDP'nin Yoksullukla Mücadelede Strateji Ortaya Koyan Yayınları

4.1.3.1. Milenyum Gelişme Amaçları

UNDP'nin gelişme ve yoksullukla mücadele kapsamında Milenyum Gelişme Amaçlarından bahsetmekte yarar vardır. Milenyum Gelişme Amaçları Birleşmiş Milletler Eylül 2000 Zirvesinde 189 ülke ve 147 devlet ya da hükümet başkanları tarafından imzalanan Milenyum deklarasyonundaki eylem ve hedeflerden çıkarılmıştır.

Milenyum Gelişme Amaçları UNDP'nin gelişme ve yoksullukla mücadele stratejisi hakkında ipuçları vermektedir. 2015 yılına kadar ulaşılması hedeflenen sekiz amacı ve on sekiz ölçülebilir hedefi içermektedir (UNDP, 2006a).

Tablo 4.1: Milenyum Amaç ve Hedefleri

<p>Amaç 1: Aşırı yoksulluk ve açlığı yok etmek. Hedef 1: Günlük 1 doların altında olan nüfusun oranını yarı yarıya azaltmak. Hedef 2: Açlık çeken insanların sayısını yarı yarıya azaltmak.</p>
<p>Amaç 2: Evrensel ilköğretimini sağlamak. Hedef 3: Bütün erkek ve kız çocuklarının ilköğretilerini tam olarak bitirebilmesini sağlamak.</p>
<p>Amaç 3: Cinsiyet eşitliğini teşvik et ve kadınları güçlendirmek. Hedef 4: Tercihen 2005 yılı itibari ile ilk ve orta düzeyde, 2015 yılı itibari ile tüm seviyelerde cinsiyet farklılığını gidermek.</p>
<p>Amaç 4: Çocuk ölümlerini azaltmak. Hedef 5: Beş yaş altı çocuklarda ölüm oranını üçte iki oranında azaltmak.</p>
<p>Amaç 5: Anne sağlığını iyileştirmek. Hedef 6: Anne ölümlerini % 75 oranında azaltmak.</p>
<p>Amaç 6: HIV/AIDS, Malaria ve diğer hastalıklarla mücadele etmek. Hedef 7: HIV/AIDS'in yayılmasını durdurmak ve geriletmek. Hedef 8: Malaria ve diğer önemli hastalıkların yayılmasını durdur ve geriletmek.</p>
<p>Amaç 7: Çevresel sürdürülebilirliği garanti etmek. Hedef 9: Sürdürülebilir kalkınma ilkelerini ülke politika ve programlarına entegre etmek ve çevresel kaynakların kaybını geriye çevirmek. Hedef 10: Güvenli içilebilir su kaynaklarına ulaşamayan insanların sayısını yarı yarıya azaltmak. Hedef 11: 2020 yılı itibari ile en az 100 milyon gecekondulu yaşayanlarının hayatlarında önemli iyileştirmeler yapmak.</p>
<p>Amaç 8: Büyüme için küresel ortaklık geliştirmek. Hedef 12: Ulusal ve uluslararası düzeyde iyi yönetim, gelişme ve yoksullukla mücadeleyi taahhüt eden açık, kurallı, tahmin edilebilir ve ayırım yapmayan bir ticari ve mali sistem geliştirmek. Hedef 13: En az gelişmiş ve yoksullukla mücadele eden ülkelere yönelik tarife ve kotalarda avantaj sağlamak, yardımı artırmak vb. politikalar geliştirmek. Hedef 14: Denize çıkışı olmayan ve gelişmekte olan ada devletlerinin ihtiyaçlarını gözetlemek. Hedef 15: Gelişmekte olan ülkelerin borçlanma sorunları ile detaylı olarak ilgilen ve borçlarının sürdürülebilirliğini sağlamak. Hedef 16: Gelişmekte olan ülkelerin işbirliği ile gençler için iyi ve üretici iş stratejiler geliştirmek ve uygulamak. Hedef 17: İlaç firmalarının yardımıyla gelişmekte olan ülkelere uygun ilaçların ulaşımını sağlamak Hedef 18: Özel sektörün işbirliği ile özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri başta olmak üzere yeni teknolojilerin imkânlarını sağlamak.</p>

Milenyum Gelişme Amaçlarına baktığımızda yoksulluğa ilişkin 1. Amaç olan “Aşırı yoksulluk ve açlığı yok etmek” adlı amaçta Birleşmiş Milletlerin Dünya Bankası anlayışını uluslararası platformda lanse ettiğini görmekteyiz. Nitekim bu ilk amacı BM şu şekilde açıklamaktadır:

- Günlük 1 doların altında yaşayan insanların toplam dünya nüfusuna oranını yarıya düşürmek
- Gençler ve kadınları da içine alacak tam ve verimli bir istihdamı sağlamak
- Açlık çeken insanların oranını yarı yarıya düşürmek (<http://www.un.org/millenniumgoals/#>)

Burada alınan Günlük 1 Doların altında yaşayan nüfus kriteri daha sonra Dünya Bankası tarafından revize edilmek zorunda kalınarak Günde 2 Dolar biçiminde yeniden formüle edilse de Birleşmiş Milletlerin çok boyutlu bir yoksulluk ölçümü olan İnsanı Gelişim Endeksi yerine primitif bir kriter tercih edilmiştir.

Öte yandan, amaçların bütününe bakıldığında yoksulluğun çok boyutlu olarak; ancak ayrı ayrı bağlamlarda ve birbiri ile ilişki kurulmaksızın betimlenmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu ise Dünya Bankası'nın da rapor metinlerinde benimsemeye başladığı yoksulluğun çoklu boyutları ve insanî gelişim kriteri ile paraleldir.

4.1.3.2. İnsanı Gelişme Raporları

UNDP, ilk kez 1990'da yayınlanan İnsanı Gelişim Raporunun (The Human Development Report (HDR)) insan faktörünü tekrar kalkınma sürecinin merkezine koyulmasını amaç edindiğini ifade etmektedir. Yani bu raporlar savunuculuğunu yaptıkları insanî gelişim kavramı doğrultusunda global ve yerel anlamda değerlendirme yapan bir mahiyete sahiptir.

İlk rapordan itibaren İnsanı Gelişim Endeksi, İnsanı Yoksulluk Endeksi, Cin-

siyet Temelli Gelişme Endeksi gibi önemli ölçütler ortaya koymuştur. Her bir rapor kalkınma tartışmalarına konu olan önemli bir temaya odaklanmaktadır. Her raporda, raporun başlığını oluşturan konu hakkında ayrıntılı analizlere ve politika önerilerine yer verilmektedir. Raporun aynı zamanda 140 ülkeyi kapsayan “ülke raporu” versiyonu da bulunmaktadır.

UNDP tarafından atanan ekipler tarafından yayınlanan raporlar şu zamana kadar aşağıdaki isimlerin koordinasyonunda hazırlanmışlardır.

- 1990-1994 Yılları Arasında: Mahbub ul Haq ve Inge Kaul,
- 1995 Yılında: Mahbub ul Haq ve Sakiko Fukuda-Parr,
- 1996-2000 Yılları Arasında: Richard Jolly ve Sakiko Fukuda-Parr,
- 2001-2003 Yılları Arasında: Sakiko Fukuda-Parr ve Nancy Birdsall
- 2004’ den Günümüze kadar: Kevin Watkins

Raporun 12 civarında dilde çevirisi mevcut olup, yılda 100’den fazla ülkede yayınlanmaktadır (<http://hdr.undp.org/en/humandev/reports/>).

Küresel raporlar her yıl dünyanın ciddi bir sorununu konu alarak, uluslararası dikkati o yılın gündemindeki, insanlığı tehdit eden ve önlem alınmadığı takdirde geleceklerini tehdit edebilecek olan küresel bir soruna çekmeyi hedefler. Küresel raporlar, günümüz dünyasının zorluklarına karşı verilen mücadelenin haritası ve kaleme aldığı konuyla ilgili güvenli bir bilgi kaynağı olarak düşünülebilir. Örneğin; 2006 İnsanı Gelişme Raporu, “Kıtlığın Ötesinde” güç, yoksulluk ve küresel su krizini konu alırken, 2005 İnsanı Gelişme Raporu “Dönüm Noktasında Uluslararası İşbirliği” yardım, ve eşit olmayan bir dünyada ticaret ve güvenlik konularını ele alıyordu (<http://www.genclikpostasi.org/v1.5/condocs//İnsanı%20Gelisme%20Raporu/insanıgelismeraporunedir.pdf>).

İnsanı Gelişim Raporları bölgesel, ulusal ve alt-ulusal seviyelerde de yayınlanmakta olup, bu raporlar yerel ve ulusal ekipler tarafından insanı gelişim yaklaşımının bölgesel, ulusal ve alt-ulusal seviyeye uyarlanmasını içermektedir.

Bu alt raporlar içerdikleri veri ve analiz itibari ile küresel rapora da dolaylı olarak katkı sağlamakta, bu raporu beslemektedirler (<http://hdr.undp.org/en/humandev/reports/>).

Bölgesel raporlar, belirli bir bölgedeki ilerlemeyi ölçmede kullanılan ve söz konusu ülke ve bireylere önermelerde bulunma yoluyla bölgesel işbirliği ve ortaklığı ilerletmeyi amaçlayan raporlardır. Örneğin; 2006 Asya Pasifik İnsanî Gelişme Raporu İnsanî tanımlamalar doğrultusunda ticareti, 2005 Arap İnsanî Gelişme Raporu ise Arap kadınlarının güçlendirilmesini konu almaktadır.

Ulusal raporlar, ulusal kapasiteyi ve ulusun refahını geliştirip güçlendirmek amacıyla, devlet tebaasındaki insanların durum ve önceliklerini ve bireylerin hükümetten, sivil toplum örgütlerinden, diğer kurumlardan ve kendilerinden beklentilerine yönelik olarak hazırlanmaktadır.

Ulusal insanî gelişme raporlarının konuları, HIV/AIDS, yönetim, haksızlık, cinsiyet ve kültürden, bir ülkenin sosyal, politik ve ekonomik büyümesini etkileyecek gelişmeyle ilgili konulara kadar kendine özgü bir çeşitlilik göstermektedir. Bilimsel verilerle bir ülkenin sorunlarının altını çizen ve araştırmalara dayanan güçlü ve güvenilir raporlar olmalarının yanı sıra, bu raporlar hazırlık sürecinde çeşitli kamu temsilcilerinin de dâhil edilmesiyle siyasetin dinamik araçları haline getirilebilmektedir. Özellikle, devletin araştırma sürecinde rol alması, bu raporların hem var olan hem de gelecekteki devlet plan ve politikalarına etkin bir biçimde katkıda bulunmasını temin etmektedir. Örneğin; 2007 Tayland İnsanî Gelişme Raporu: Yeterlilik Ekonomisi ve İnsanî Gelişme; Bulgaristan'ın Rekabete ve Ortaklığa Hazırlılığı: AB'ye Katılım ve İnsanî Gelişme (<http://www.genclikpostasi.org/v1.5/condocs//İnsanî%20Gelisime%20Raporu/insanigelisimeraporunedir.pdf> Sayfa:2-4).

İnsanî Gelişim Raporları, İnsanî Gelişme Endeksleri üzerinden yoksunlukları niceliksel olarak ortaya dökme işlevini üstlenmişlerdir. UNDP tarafından kullanılan başlıca endeksler (İGE), iki farklı versiyonu ile İnsanî Yoksulluk

Endeksleri (İYE1 ve İYE2) ve Cinsiyet Temelli Gelişme Endeksidir (CGE). İnsanî Gelişme Endeksi (İGE) bir ülkenin üç temel gösterge olan uzun yaşam süresi, bilgi düzeyi ve iyi hayat standardında genel düzeyini vermektedir. İGE doğumda yaşam beklentisi, okullaşma oranı (yetişkin okuryazarlık oranı ve ilk, orta ve yüksek öğrenim okullaşma oranı), satın alma gücü paritesi temelinde düzeltilmiş kişi başı gelir olmak üzere üç gösterge ile ölçülmektedir. İGE sadece bir özet olup kapsamlı bir gelişme endeksi değildir.

İGE bir ülkenin insanî gelişimde genel düzeyini gösterirken İnsanî Yoksulluk Endeksleri (İYE1 ve İYE2) bu gelişmenin dağılımını ve hala mevcut olan yoksunluğun (deprivations) ana kaynaklarını (backlog) ölçmektedir. İnsanî Yoksulluk Endeksi-1 (İYE-1) gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu ölçmektedir. İYE-1 üç boyutta yoksunluğu değerlendirmektedir; Doğumdan 40 yaşına kadar yaşamama ihtimali ile ölçülen uzun yaşam beklentisi, okuryazar olmayan yetişkin oranı ile ölçülen bilgi düzeyi ve üçüncü olarak kaliteli su kaynakları kullanmayan insanların oranı ve beş yaşından küçüklerde düşük kiloluların oranı ile ölçülen ekonomik yoksulluk durumu. İYE-2 görece daha fazla verilerin temin edilebildiği bazı OECD ülkelerindeki insanî yoksulluğu ölçmek için tasarlanmış bir endekstir. İnsanî Yoksulluk Endeksi-2 (İYE-2), İYE-1 ile aynı boyutları ölçmekte ve buna dışlanma boyutunu eklemektedir. Göstergeler doğumdan 60 yaşına kadar yaşamama ihtimali, yetişkin işlevsel okuryazarlık oranı, gelir yoksulluk oranının altındaki nüfus oranı (harcanabilir hanehalkı gelirinin yüzde 50'sinden azı diğer bir deyişle yoksulluk riski) ve uzun dönemli işsizlik (12 ay veya daha fazla) oranıdır (UNDP, 2001: 14).

Cinsiyet Temelli Gelişme Endeksi (CGE), İnsanî Gelişme Endeksi (İGE) ile aynı boyutları ve göstergeleri kullanmakta fakat erkek ile kadın arasındaki eşitsizlikleri değerlendirmektedir. Bu anlamda, İnsanî Gelişme Endeksinin (İGE) kadın eşitsizliğini ölçen versiyonu demek de mümkündür. Temel insanî göstergeler bakımından cinsiyet arası farklılık (disparity) ne kadar büyükse o ülkenin CGE endeksinin İGE'ye göre o derece düşük olduğu söylenebilir. Son olarak Cinsiyet Güçlendirme Ölçeğinden (Gender Empowerment Measure) (CGÖ) bahsetmekte yarar vardır. CGÖ, kadınların politik ve ekono-

mik hayatta aktif bir rol alıp almadığını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ekonomik ve politik hayat, karar alma sürecine katılım gibi kilit alanlarda cinsiyet eşitliğine yoğunlaşmaktadır. Bu gösterge parlamento, yasama organları, üst düzey kamu görevlileri, yöneticiler, profesyonel ve teknik işçiler gibi alanlarda kadınların yüzdesine bakmakta, kazanılmış gelir farklılığı gibi ekonomik bağımsızlığı yansıtan göstergeleri irdelemektedir. İGE'den farklı olarak seçilmiş bazı alanlardaki fırsat eşitsizliğini analiz etmektedir (UNDP, 2001: 14).

Bu endekslerin başlıca boyutları- göstergelerine tabloda verilmiştir.

Tablo 4.2: UNDP Gelişme Endeksleri

Endeks	Uzun Yaşam	Bilgi Düzeyi	İyi Yaşam Standardı	Katılım veya dışlama
İGE	Doğumda Yaşam Beklentisi	– Yetişkin okuryazarlık oranı – Bileşik okullaşma oranı+	Kişi Başına GSYİH (satın alma gücü paritesi)	-
İnsani Yoksulluk Endeksi-1	Doğumda 40 yaşına kadar yaşamama olasılığı	Yetişkin okuryazarlık oranı	Ekonomik yoksulluk göstergeleri: – Kaliteli su kullanamayanların oranı – Beş yaşından küçükler arasında düşük kilolu olanların oranı	-
İnsani Yoksulluk Endeksi-2	Doğumda 60 yaşına kadar yaşamama ihtimali	İşlevsel okuryazar olmayan yetişkinlerin oranı	Yoksulluk çizgisinin altında kalanların oranı++	Uzun dönem işsizlik oranı (12 ay ve daha fazla)
Cinsiyet Temelli Gelişme Endeksi	Kadın ve erkeklerin doğumda yaşam beklentisi	– Kadın ve erkeklerin okuryazarlık oranı – Kadın ve erkeklerin bileşik+ okullaşma oranı	Kadın ve erkeklerin kazanılmış gelir tahminleri	

+ İlk, orta ve yüksek öğrenim birlikte

++ Kullanılabilir hanehalkı gelirinin yüzde 50'si

Kaynak: Human Development Report, 2001, s. 14

İnsanî Yoksulluk Endeksi ile ülkeler temel olarak Yüksek, Orta ve Düşük gelişmişlik düzeyine göre ayrılmaktadır. Öte yandan bu ölçüm tekniği nispeten yeni olduğu için Dünya Bankası'nın gelir bazlı ölçümüne nispetle pek çok ülkede çok yakın zamanda yapıldığı; bu nedenle geriye dönük veri bulmakta zorlanıldığı görülmektedir. Bu veri eksikliğinden dolayı da Küreselleşme süreci ile birlikte yoksulluk trendini takip etmek zorlaşmaktadır.

Söz konusu verilerin özellikle Dünya Bankası'nda da yoksulluğun iyileşme gösteremediği Sahra Altı Afrika ülkelerinde olması bu ülkelerde İnsanî Yoksulluğu takip etmeyi zorlaştırmaktadır. Öte yandan 1995-2004 arası veriler karşılaştırıldığında Namibya, Swaziland, Togo, Güney Afrika, Sudan, Kenya, Yemen ve Moritanyanın insanî gelişmişlik düzeyinin düştüğünü görmekteyiz. Bu durum özellikle, Sahra Altı ülkelerde yoksulluk düzeyinin yıllar içinde arttığını vurgulamaktadır. Aynı veriler ışığında orta ve yüksek insanî gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerde indeks iyileşmesinin kısıtlı olduğu gözlemlenebilmektedir (UNDP, 2006b:288-291).

4.2. DÜNYA BANKASI

Dünya Bankası, II. Dünya Savaşı'nın ardından 1945 yılında Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (IBRD) adıyla kurulmuş, 1947 yılında Birleşmiş Milletlerin özerk uzman kuruluşlarından biri olma özelliği kazanmıştır.

Günümüzde dünya devletlerinin 184'ü Banka üyesidir. Bunlardan 11'i, Banka sermayesinin %55'ine sahiptir. Türkiye'nin sermayedeki payı ve oy gücü %0,5 düzeyindedir.

Dünya Bankası Governörler Kurulu, İcra direktörleri Kurulu, Başkanlık organları tarafından yönetilmektedir. Governörler Kurulu, üye devletlerin atadıkları birer guvernör ve vekilinden oluşmakta ve yılda bir kez toplanmaktadır. İcra direktörleri Kurulu iki yıl için görevlendirilen 24 üyeli ve sürekli karar organıdır.

Zaman içinde bir grup haline gelerek Dünya Bankası Grubu (World Bank Group) adını alan kuruluşun bünyesinde beş ana kurum yer almaktadır.

- **Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası:** IBRD 1945 yılında kurulmuş olan ve gelişmekte olan ülkelerin kamu sektörüne kredi açan bölümdür. Türkiye kuruma 1947 yılında üye olmuştur. Kişi başına GSMH'ya göre yapılan dört gruplu sınıflandırmada Türkiye III. Grupta yer almakta, böylece 5 yıl geri ödemesiz 17 yıla kadar vadeli kredi kullanabilmektedir. Türkiye'nin sermaye ve oy gücü %0,5 düzeyindedir.
- **Uluslararası Kalkınma Birliği:** IDA 1960 yılında kurulmuştur. Kişi başına gelir bakımından yoksulluk çizgisinin altında kalan ülkelere kredi açmaktadır. Bu ülkelere genel olarak sıfır faizli ve 35-40 yıl vadeli kredi kullanılmaktadır. Türkiye IDA'ya 1960 yılında katılmıştır; toplam sermaye içindeki payı %0,9'dur ve bu fondan kredi kullanmamaktadır.
- **Uluslararası Mali İşbirliği:** IFC 1956 yılında kurulmuştur. Bu parça, gelişmekte olan ülkelerde özel sektöre kredi açmak ve özel sektörün gelişmesini sağlamak ile görevlidir. Türkiye, bu kuruma kurulduğu yıl katılmıştır ve toplam sermaye içinde %0,6 paya sahiptir.
- **Çoktarafli Yatırımlar Garanti Ajansı:** MIGA 1985 yılında kurulmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde yapılacak yabancı yatırımlara, ticari olmayan (döviz transfer zorluğu, kamulaştırma, millileştirme, vb.) riskleri karşılamaya dönük güvenceler sağlamak ile görevli parça olarak tasarlanmıştır. Türkiye MIGA'ya 1988 yılında katılmıştır. Bu kurum içinde sermaye payı ve oy gücü %0,4 düzeyindedir.
- **Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi:** ICSID 1965 yılında kurulmuştur. Merkez, arabuluculuk ve hakemlik davalarına bakan bir organdır. Tahkim ve Uzlaşma Panellerine ilişkin kurallar geliştirmekte, uzlaştırma komisyonu olarak iş görmektedir. Türkiye bu kuruma 1987 yılında katılmıştır (http://tr.wikipedia.org/wiki/D%C3%BCnya_Bankas%C4%B1).

Dünya Bankası, Bretton Woods sisteminin bir parçasıdır:

Bretton Woods sistemi, II. Dünya Savaşı sırasında Temmuz 1944'te ABD'nin küçük bir kasabası olan Bretton Woods'da toplanan Birleşmiş Milletler Para ve Finans konferansında ortaya çıkan iktisadi sistemdir.

Bretton Woods uluslararası para idare sistemi, dünyanın önde gelen devletleri arasındaki ticari ve finansal işlemlerde uyulması gereken kuralları belirler. Bu sistem, dünya tarihinde ilk kez, bağımsız ulus-devletlerin kendi aralarında ortak bir parasal düzen üzerinde anlaşmaları sonucunda uygulamaya konulmuştur.

Uluslararası para sisteminin kurallarını belirleyen bu anlaşma, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) kurulmasına karar vermiştir. Bu kurumlar, 1946'da, yeterli sayıda ülke anlaşmayı imzalayınca faaliyete geçmiştir (http://tr.wikipedia.org/wiki/Bretton_Woods_sistemi).

Küreselleşmenin hızla yaygınlaşması ve derinleşmesinde etkin olan Bretton Woods kuruluşlardan IMF'nin (International Monetary Fund) kuruluş amacı, uluslararası sistemde parasal istikrarı korumak ve sistemde ortaya çıkacak istikrarsızlıkların düzeltilmesini sağlamak olarak belirlenmişti. Dünya Bankası'nın görevi ise kalkınma politikalarını oluşturmak ve az gelişmiş ülkelerin kalkınma politikalarını finanse etmektir.

Yeni dönemle birlikte her iki kurumun görevleri değişti ve politika araçları yeni amaçlar doğrultusunda yeniden oluşturuldu. IMF yeni görevi istikrar politikaları oluşturmak ve bu politikaların uygulanmasını sağlamak olarak belirlendi. Dünya Bankası ise piyasa koşullarını oluşturacak yapısal uyum politikaları oluşturmak ve bunların finansmanını sağlamakla görevlendirildi. Kuramsal çerçevede bu değişim, planlama ve devlet müdahalesinin yerinin piyasaya, kalkınma ve sanayileşme söyleminin, istikrar ve yapısal uyum söylemine terk edilmesi ile sonuçlanmıştır. Üstelik uluslararası sistemde bu dönüşümün şiddetini artıran bir başka olgu da ortaya çıkmıştı. Bu olgu

Sovyet tehdidinin ortadan kalkması olgusuydu. Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla birlikte, gelişmiş kapitalist ülkelerin, artık az gelişmiş ülkeleri finanse etmelerine gerek kalmıyordu. Temel hedeflerin artık istikrar ve yapısal uyum olarak belirlendiği bir ekonomide, her şey piyasa tarafından belirlenirken, küreselleşme sürecinin yaşama geçirilmesi IMF ve Dünya Bankası gözetiminde 1980'li yıllardan itibaren uygulamaya konan Yapısal Uyum Politikaları ile mümkün olmuştur. Neo liberal ekonomi temelli bu politikaları uygulamaya koyan gelişmekte olan ülkeler, yapısal uyum adı altında hızla küresel ekonomiye entegre olma-küreselleşme- sürecine girmişlerdir (Aktaş,2007: 24).

4.2.1.Dünya Bankası Yayınları

4.2.1.1. Dünya Kalkınma Raporları (World Development Reports-WDR)

Dünya Bankasının yıllık Dünya Kalkınma Raporu (World Development Report-WDR) dünyanın mevcut ekonomik, sosyal ve çevresel durumuna ilişkin bir rehberdir. Her yıl yayınlanan bu raporlarda kalkınmanın belirli bir unsuruna odaklanılmaktadır. Geçmiş raporlar, tarım, gençlik, eşitlik, kamu hizmetlerinin sunumu, devletin rolü, geçiş ekonomileri, istihdam, altyapı, sağlık, çevre ve yoksulluk üzerine olmuştur (<http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTRESEARCH/EXTWDRS/0,,contentMDK:20227703~pagePK:478093~piPK:477627~theSitePK:477624,00.html> 18.04.2008).

2008 yılına kadar yayınlanmış WDR'lere aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 4.3: Yayınlanmış Dünya Kalkınma Raporları

YIL	RAPOR ADI	YAZI KURULU BAŞKANI
2008	Kalkınma için Tarım (Agriculture for Development)	Alain de Janvry Derek Byerlee
2007	Kalkınma ve Gelecek Nesil (Development and the Next Generation)	Emmanuel Y. Jimenez
2006	Eşitlik ve Kalkınma (Equity and Development)	Francisco Ferreira & Michael Walton
2005	Herkes için Daha İyi Bir Yatırım İklimi (A Better Investment Climate for Everyone)	Warrick Smith
2004	Hizmetlerin Yoksullar İçin İşlemesini Sağlamak (Making Services Work for Poor People)	Shanta Devarajan & Ritva Reinikka
2003	Dinamik Dünyada Sürdürülebilir Büyüme (Sustainable Development in a Dynamic World)	Zmarak Shalizi
2002	Piyasalar İçin Kurumlar İhdas Etme (Building Institutions for Markets)	Roumeen Islam
2000/2001	Yoksulluğa Saldırı (Attacking Poverty)	Ravi Kanbur & Nora Lustig
1999/2000	20.Yüzyıla Girerken (Entering the Twentieth Century)	Shahid Yusuf
1998/1999	Kalkınma için Bilgi (Knowledge for Development)	Carl Dahlman
1997	Değişen Dünyanın Konumu (The State in a Changing World)	Ajay Chhibber
1996	Planlamadan Piyasaya (From Plan to Market)	Alan Gelb
1995	Entegre Bir Dünyada İşçiler (Workers in an Integrating World)	Michael Walton
1994	Kalkınma için Altyapı (Infrastructure for Development)	Gregory Ingram

1993	Sağlıkta Yatırım (Investing in Health)	Dean T. Jamison
1992	Kalkınma ve Çevre (Development and the Environment)	Andrew Steer
1991	Kalkınmanın Yarattığı Tehditler (The Challenge of Development)	Vinod Thomas
1990	Yoksulluk (Poverty)	Lyn Squire
1989	Finansal Sistemler ve Kalkınma (Financial Systems and Development)	Millard F. Long
1988	Kalkınmada Kamu Finansmanı (Public Finance in Development)	Johannes F. Linn
1987	Endüstrileşme ve Dış Ticaret (Industrialization and Foreign Trade)	Sarath Rajapatirana
1986	Dünya Tarımında Ticaret ve Fiyatlama Politikaları (Trade and Pricing Policies in World Agriculture)	Anandarup Ray
1985	Uluslararası Sermaye ve Ekonomik Kalkınma (International Capital and Economic Development)	Francis X. Colaço
1984	Nüfus Değişimi ve Kalkınma (Population Change and Development)	Nancy Birdsall
1983	Kalkınmada Yönetim (Management in Development)	Pierre Landell-Mills
1982	Tarım ve Ekonomik Kalkınma (Agriculture and Economic Development)	David Turnham
1981	Ulusal ve Uluslararası Ayarlama (National and International Adjustment)	Robert Cassen
1980	Yoksulluk ve İnsanî Gelişim (Poverty and Human Development)	Paul Isenman
1979	Yapısal Değişim ve Kalkınma Politikası (Structural Change and Development Policy)	Shankar Acharya
1978	Büyüme İçin Beklentiler ve Yoksulluğun Önlenmesi (Prospects for Growth and Alleviation of Poverty)	D. C. Rao

Kaynak: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTRESEARCH/EXTWDRS/0,,contentMDK:20308790~menuPK:604545~pagePK:478093~piPK:477627~theSitePK:477624,00.html>, 18.04.2008

1950'lerden bu yana Dünya Bankasının yoksulluk politikalarında her on yılda bir, Gelişme Raporlarına da yansıyan değişikliklerin olduğunu söylemek yanlış olmaz. 1950 ve 1960'larda fiziki sermayeye ve alt yapıya yapılan büyük yatırımları gelişmenin ve yoksullukla mücadelenin başlıca aracı olarak görüldü. 1970'li yılların başlarında ise Dünya Bankası, sermaye birikimine ve sanayileşmeye dayalı büyüme modelinin gelir dağılımını bozduğu ve gelişmenin yoksulluğu önlemeyi de dikkate alması gerektiği üzerinde durdu (Coşkun, Tireli:35).

İlk rapor olan 1978 tarihli "*Büyüme İçin Beklentiler ve Yoksulluğun Önlenmesi*" metninde kalkınma bazlı temel hususların gelişmekte olan ülkeler üzerine etkileri ve dünya ekonomisindeki belli başlı eğilimlerin kalkınma konusundaki etkilerine yer verilmektedir. Rapor aynı zamanda, büyümenin artırılması ve yoksulluğun azaltılması ile ilgili beklentilere de yer vermektedir. Bunun yanı sıra bu beklentileri gerçekleştirebilecek politikalar da ifade edilmektedir (World Bank, 1978).

Banka temel ihtiyaçlar ve büyümeyle birlikte yeniden dağıtım stratejilerinin oluşturulmasında büyük rol oynadı. Bu yıllarda fiziki yatırımın yeterli olmadığı ve eğitim ve sağlığın da en az fiziki yatırımlar kadar önemli olduğu görüşü ağırlık kazandı. 1980 Dünya Gelişme Raporu (World Development Report) bu anlayışı temsil etmekte ve sağlık ve eğitim alanındaki gelişmenin sadece kendi başlarına değil aynı zamanda yoksul insanların gelirini artıran bir etkisi de olduğunu ifade etmektedir.

1980'lerde de borç krizleri ve küresel durgunluk sonucu yoksullukla mücadelenin vurgusu bir kez daha değişti ve ekonomi yönetiminin iyileştirilmesi ve piyasa güçlerinin rolü öne çıktı.

1980 yılında yayınlanan Yoksulluk ve İnsanî Gelişim (Poverty and Human Development) raporunda ise Dünyanın 1980'lere kadar 30 yıldır sürdürülen gelişimde karşısına çıkan 2 önemli tehditle karşı karşıya bulunduğu belirtilmekte ve 800 milyon kişinin geçmişte yaşanan gelişmelerden yararlan-

namayarak mutlak yoksulluğun pençesinde olduğu vurgulanmakta ve büyüme olgusunun yavaşlamasına dikkat çekilmektedir. Rapor hem yoksulluk hem de insanî gelişim konusunda yaşanan güçlük ve beklentileri ortaya koymaktadır. Raporun merkezi temalarından birisi de insanların kalkınmadaki önemidir. Raporun ilk bölümü petrol ithal eden ülkelerin cari açıklarını azaltıp, yükselen enerji maliyetlerini karşılamaya başlayacakları bir ekonomik büyümeye yönelik hazırlanmıştır. Bu bölümde yerel politikaların yoksulların kaderinin değiştirilmesi anlamında kilit bir rol üstlendiği ifade edilmiştir. Raporun ikinci bölümünde ise İnsanî Gelişim Programlarının (eğitim, sağlık, aşı ve doğum oranının düşürülmesi) ve bunlarla ilgili etkilerin verimlilik ve nüfus artışı üzerindeki etkileri ele alınmaktadır (World Bank, 1980).

1990'lara gelindiğinde "yönetişim" ve kurumlar öne çıktı ve yerel ve ulusal düzeyde savunmasızlık (vulnerability) sorunları gündeme geldi. 1990 Dünya Kalkınma Raporu iki parçalı bir strateji önerdi: altyapıya yatırım ve açık ekonomi yoluyla emek yoğun büyüme ve yoksullara sağlık ve eğitimle temel hizmetlerin sağlanması (Şenses, 2003: 41- 42; World Bank, 2000: 6). Bu raporda yoksulluk gelir unsurunun yanı sıra eğitim, beslenme ve sağlık unsurları ile birlikte tanımlanmaktadır. Yoksullukla ilgili hızlı devreye sokulabilen ve sürdürülebilir bir politika oluşturmak için iki unsurun önplana çıkartılması tavsiye edilmektedir. Bunlardan ilki yoksulun etkin kullanıma en fazla açık olan varlığı olan işgücünü teşvik etmektir. Bu ise piyasa inisiyatiflerini, sosyal ve politik kurumları, altyapı ve teknolojiyi kullanan politikaların öne çıkartılmasını gerektirmektedir. İkinci unsur ise temel sosyal hizmetleri yoksulların kullanımına açık hale getirmektir. Bunlara örnek olarak; birincil sağlık bakımı, aile planlaması, beslenme ve ilköğretim). Rapor, yoksulluğun tamamen yok edilmesinin 1990'lar için gerçekçi bir hedef olmadığı; ancak büyük çapta düşürmenin mümkün olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Bu anlamda 2000 yılında yoksul insanların 1/3'ünün yoksulluktan kurtulabileceği üzerine bir öngöründe bulunmaktadır (World Bank, 1990).

Bu raporda da gelir bazlı bakış açısının önplanda olduğu görülmektedir. Bu rapor kapsamında reel gayri safi milli hâsıla, gelir bazlı yoksulluk gösterge-

leri ve sosyal göstergeler olarak bilinen “5 yaş altı ölüm”, “yaşam beklentisi”, kentsel-kırsal yoksulluk, gelişmekte olan ülkelere yönelik sosyal hizmetler gibi göstergeler kullanılmakta; ancak yoksulluk tanımı yapılırken diğer göstergeler UNDP yaklaşımında olduğu bir endeks dâhilinde hesaplamaya katılmamaktadır (World Bank, 1990).

2000/2001 Dünya Kalkınma Raporunda yoksullukla mücadelede daha kapsamlı bir strateji geliştirildiğine tanık oluyoruz. Stratejinin geliştirilmesinde 1990 sonrasında değişik disiplinlerce yapılan yoksulluk çalışmalarının etkisinin görüldüğü söylenebilir. Aşağıda açıklandığı üzere bu stratejinin üç temel unsuru bulunmaktadır; yoksullara yönelik yeni fırsatlar yaratılması, yoksulların güçlendirilmesi ve risklere karşı güvenliğin artırılması (Şenses, 2003: 43; World Bank, 2001: 6) (Coşkun ve Tireli, 2008).

Söz konusu raporda “eşitsiz bir dünyada yoksulluk” şeklinde bir konsept ile eşitsizlik konusunun vurgulanmaya başladığı görülmektedir. Raporda Dünya varlık içerisinde derin bir yokluğun içerisinde olduğu; 6 milyarlık dünya nüfusunun neredeyse yarısına tekabül eden 2,8 milyarının 2 doların altında bir gelir ile yaşadığı; 1,2 milyarının ise -bu rakam toplam dünya nüfusunun 1/3’üne tekabül etmektedir- günlük 1 doların altında bir gelirle yaşadığı vurgulanmaktadır. 1 doların altında yaşayanların %44’ü ise Güney Asya’da yaşamaktadır.

Raporda, her ne kadar geçen yüzyılda insanî koşullar önceki tarihi çağlara nispetle küresel servet, küresel bağlantılar ve teknolojik yeterlilikler sayesinde gelişmiş olsa da bu gelişmelerin bireyler ve ülkeler arasında eşitsiz bir biçimde dağıldığı belirtilmektedir.

Raporda, en zengin durumda olan 20 ülkenin ortalama gelirinin en fakir 20 ülkeye oranının son 40 yıl içerisinde ikiye katlanarak 37 kata çıktığı görüldüğü ve farklı ülkelerde bu konuda farklı tecrübelerin yaşandığına değinilmektedir. Öte yandan, küreselleşmeyi olumlayanlarca da ifade edildiği üzere genel anlamda yoksullukta bir azalma olmuştur: Örneğin; Doğu Asya’da

günlük 1 doların altında gelir ile yaşayanların sayısı yaşanan mali krizlere rağmen 1987 -1998 arasında 420 milyondan 280 milyon civarına düşmüştür. Öte yandan Latin Amerika, Güney Asya ve Sahra Altı Afrika'sında yoksul insanların sayıları artmaktadır. Piyasa ekonomisine geçiş yapmakta olan Avrupa ve Orta Asya ülkelerinde ise günde 1 doların altında yaşayan insanların sayısı 20 kattan fazla artmıştır.

Raporda günlük 1 dolar ve 2 dolarlık gelir kriterinin yanı sıra UNDP'nin İnsanî Gelişim Endeksi içerisinde bulunan bazı kriterlere yakın unsurlar da kullanılmaktadır. Bu kapsamda zengin ülkelerde çocukların 1/100'ü 5.yaşlarına ulaşmadan ölmekteyken, bu oran fakir ülkelerde çocukların 1/5'idir. Zengin ülkelerde 5 yaşında altındaki çocukların yüzde beşi yetersiz beslenmekte iken, bu oran fakir ülkelerde %50'dir (World Bank 2001).

Ancak, burada da yoksulluk veya yoksunluk anlamında bir endekse gidilmekte ve yoksulluk ile ilgili karşılaştırmalı bilgi aktarımında günlük 1 dolar ve 2 dolara dayanan endeks kullanılmaktadır. Bu durum da gelir bazlı yoksulluk bakışının sürdürülmesine neden olmaktadır. Bu ise yoksulluğun gerçek boyutları ile göz önüne serilmesini engellemektedir. Özdek'in de belirttiği gibi ne günlük 1 dolar ne de 2 doların yoksulluk konusunda bir gösterge olmasını beklemek çok anlamlı değildir. 2 doların biraz üstünde gelir sahibi olmak da kişileri aşırı yoksulluktan kurtulmalarını sağlayamamaktadır.

2006 Dünya Kalkınma Raporunun konusu ise yoksullukla gayet ilintili bir konu olan "Eşitlik ve Kalkınma" (Equity and Development) üzerinedir. Bu raporda da geçmişte eşitlik konusuna gerekli vurgu yapmadığı için eleştirilen Dünya Bankası'nın bu konudaki eksikliğini gidermeye çalıştığı görülmektedir. Ancak, bu konudaki çalışma yoksulluğa yönelik bir yaklaşımı barındırmadığı için yoksullukla eşitliği bir arada ele alan bir ölçüm tekniğinden söz etmek imkansızdır (World Bank, 2006b).

Gelinen nokta itibari ile Dünya Bankası yoksulluğu çok yönlü bir kavram olarak ele almaya başladığını; yoksulluğu gelir ve tüketim yoksunluğuna da-

yalı geleneksel tanımının dışında 1990 raporunda yer verildiği gibi eğitim ve sağlığa erişim, toplumsal ve politik hayata katılım gibi unsurları da dâhil ettiğini söyleyebilirsek de (Coşkun, Tireli, 2008) bu konuda bir endeks oluşturmadığı, yoksulluk hesabında gelir yoksulluğu anlayışını sürdürdüğü ve hatta ileride ifade edileceği üzere Milenyum Gelişme Amaçları ile birlikte Birleşmiş Milletler anlayışına da gelir bazlı hesaplamasının ihraç edildiği görülmektedir.

Bu anlamda, Dünya Bankası 1980 raporu olan Yoksulluk ve İnsanı Gelişim'den (Poverty and Human Development) bu yana UNDP'nin çok yönlü yoksulluk anlayışını teorik çerçevesinin içerisine dâhil ettiği rahatlıkla ifade edilebilir.

4.2.1.2. Küresel Ekonomik Beklentiler (Global Economic Prospects) Raporları

Küresel Ekonomik Beklentiler raporları kısa-orta ve uzun dönem için küresel ekonomi, gelişmekte olan ülkelerin etkilenme boyutu ve yoksulluğun azaltılması ile ilgili öngörüler sunmaktadır. Her yıl rapor, kalkınma ve yoksulluğun azaltılması ile ilgili bir konunun uzun dönem analizine odaklanmaktadır. Bu konular arasında ticaret, bölgesellik, göç ve ödenekler, iklim değişikliği, teknolojik yenilenme ve bunun gelişmekte olan ülkelere etkisi konu edilmektedir (<http://go.worldbank.org/HNT2BTJ7M0>).

Aşağıda yoksulluğa vurgu yapan Küresel Ekonomik Beklentiler Raporlarına örnek verilmiştir:

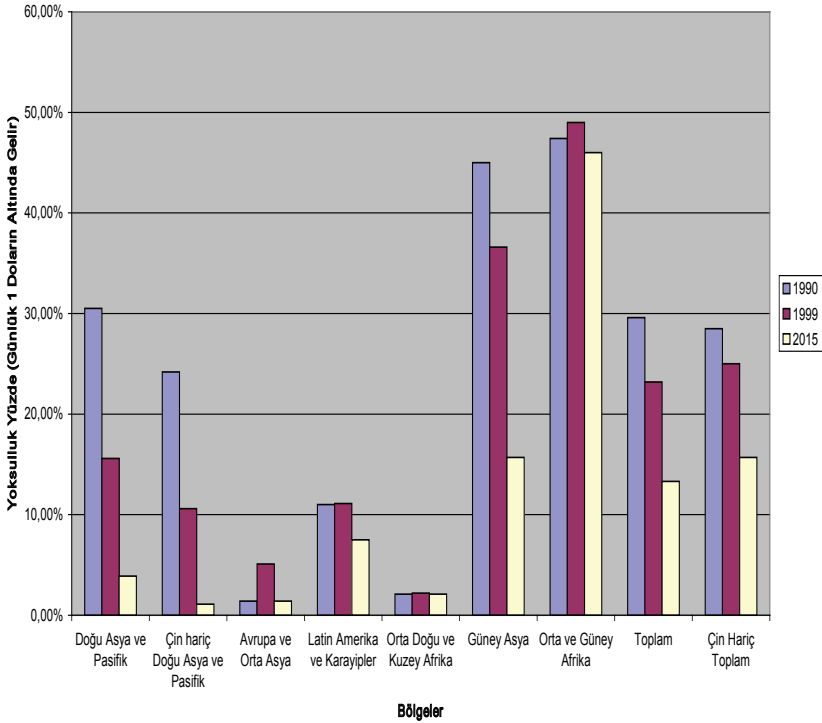
- *Küresel Ekonomik Beklentiler-2003- Uluslararası Ekonomi ve Gelişmekte Olan ÜlkeGlobal Economic Prospects 2003-The International Economy and Prospects For Developing Countries*

Söz konusu raporda 1990 ve 1999 yılları arasındaki yoksulluk artış/azalış eğiliminden yola çıkılarak diğer muhtelif değişken ve senaryolar ile türetilen bir yoksulluk projeksiyonu sunulmaktadır. Söz konusu projeksiyon, Dünya

Bankası tarafından ortaya konulan iyimser yaklaşımın izlerini taşımaktadır.

Aşağıda yer alan Günde 1 Doların Altında Gelirle Yaşayan Dünya Nüfusu (%) isimli grafikte söz konusu raporda yer alan veri kullanılmıştır. Bu rapora göre dünyadaki yoksul insan sayısındaki oransal gerilemenin artarak süreci ileri sürülmektedir. Öyle ki 1990 ile 1999 arasında yoksulluğun arttığı “Avrupa ve Orta Asya”, “Latin Amerika” ve “Orta ve Güney Afrika” da dahi 2015 yılında yoksulluğun 1990’a kıyasla önemli ölçüde azalacağı öngörülebilmektedir.

Grafik 4.1: Günde 1 Doların Altında Gelirle Yaşayan Dünya Nüfusu (%)

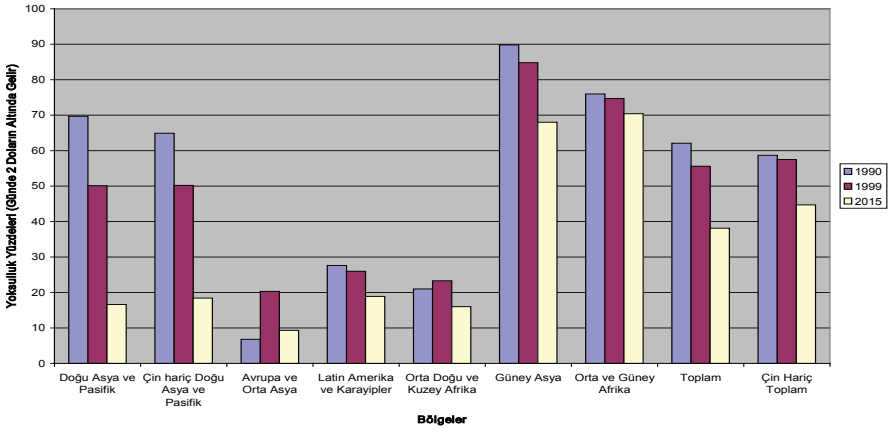

Kaynak: World Bank: *Global Economic Prospects*, 2003, s. 30 verilerinden türetilmiştir.

Nispeten karamsar verilere yer veren Günde 2 Doların Altında Gelirle Yaşayan Dünya Nüfusu (%) isimli aşağıdaki grafikte ise bu kez “Orta Doğu ve Ku-

zey Afrika”da 1990-1999 arasında yoksulluk oranı artmış olmasına rağmen 1990’a nispetle 2015 yılında düşüş göstereceği şeklindeki iyimser tahminin yanı sıra; “Avrupa ve Orta Asya”da 1990-1999 arasında yoksulluk oranı artmış olmasına rağmen 1990 yılındaki kadar düşük bir oran yakalanamayacak olsa da 1999 yılına göre epey azalmış bir yoksulluk oranı öngörülmektedir.

Grafik 4.2: Günde 2 Doların Altında Gelirle Yaşayan Dünya Nüfusu (%)

Kaynak: World Bank: *Global Economic Prospects*, 2003, s. 31

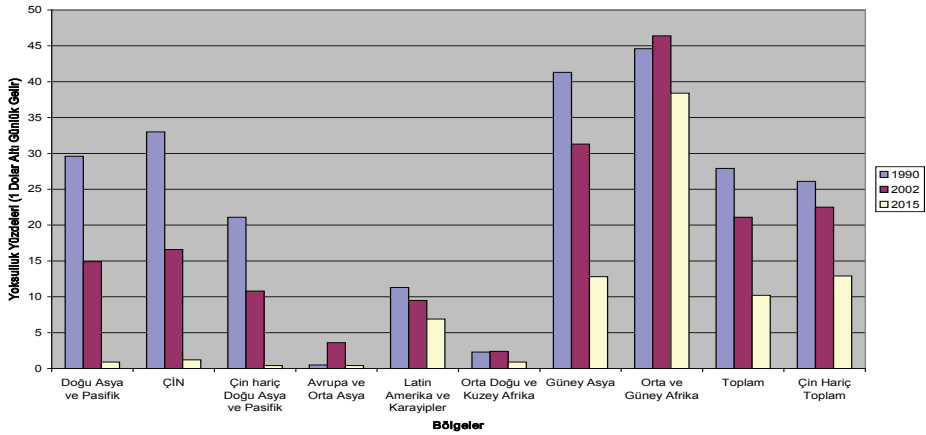
- *Global Economic Prospects 2006 - Economic Implications of Remittances and Migration*

Bu raporda yer verilen 1990 ve 2002 yılları arasındaki trendden yola çıkılıp, diğer muhtelif değişken ve senaryolar ile türetilen bir yoksulluk projeksiyonu ortaya konulmaktadır.

Aşağıda yer alan Günde 1 Doların Altında Gelirle Yaşayan Dünya Nüfusu (%) isimli grafikte söz konusu raporda yer alan veri kullanılmıştır. Bu rapora göre dünyadaki yoksul insan sayısındaki oransal gerilemenin artarak süreceği ileri sürülmektedir. Öyle ki 1990 ile 2002 arasında yoksulluğun arttığı “Avrupa ve Orta Asya” ve “Orta ve Güney Afrika”da dahi 2015 yılında yoksulluğun 1990’a kıyasla önemli ölçüde azalacağı öngörülebilmektedir.

Bu rapordaki fark, 2003 raporunda Latin Amerika ve Karayipler’de 1999 yılında yoksulluk oranı görece olarak artmasına rağmen 2002 yılına doğru bu eğilimin sona erdiği ve yoksulluğun gerilemesidir. Öte yandan 2002 yılında dahi “Avrupa ve Orta Asya” ve “Orta ve Güney Afrika”daki yoksulluk artışı devam etmekle birlikte bu bölgeler için iyimser tahminlerin sürüyor olması dikkat çekicidir (World Bank, 2006 a).

Grafik 4.3: Günde 1 Doların Altında Gelirle Yaşayan Dünya Nüfusu (%)

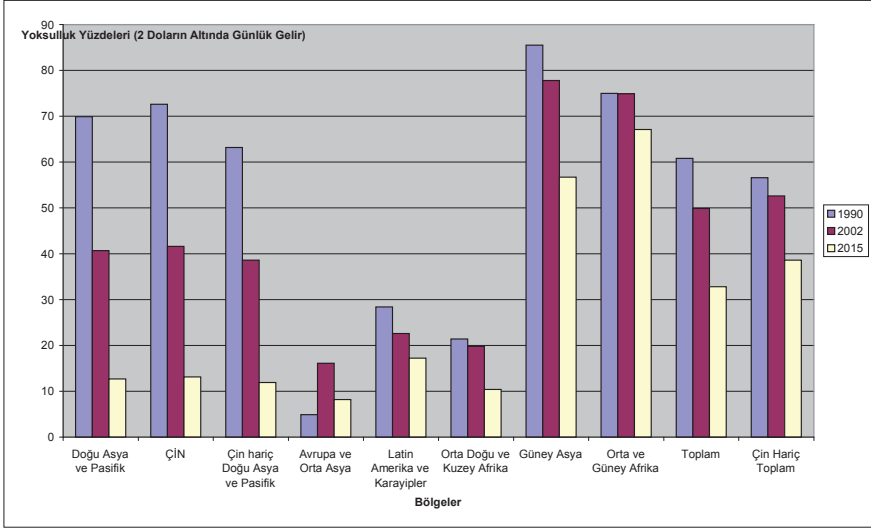

Kaynak: World Bank, Global Economic Prospects 2006 - Economic Implications of Remittances and Migration verilerinden hazırlanmıştır.

Günde 2 Doların Altında Gelirle Yaşayan Dünya Nüfusu (%) isimli aşağıdaki grafikte ise 2002 yılına göre tutarlı bir projeksiyon izlendiği; bu yoksulluk ölçümünde 2002 verilerinin destekleyici mahiyette olduğu görülmektedir. Bu konuda tek istisna hiçbir şekilde azalma görüntüsü vermeyen Aşağı Sahra Afrika’sındaki yoksulluğun azalacağı yönündeki iyimser Dünya Bankası yorumudur.

Bu anlamda, Dünya Bankası sadece Özdek’in de ifade ettiği üzere yoksulluğu Sahra Altı Afrika ile sınırlı marjinal bir konu olarak görmemekte; aynı zamanda marjinal bir durum olarak nitelendirdiği söz konusu bölgeye özgü yoksulluk oranını da geleceğe yönelik olarak yumuşatmakta sakınca görmemektedir. (Özdek, 2002)

Grafik 4.4: Günde 2 Doların Altında Gelirle Yaşayan Dünya Nüfusu (%)

Kaynak: World Bank, Global Economic Prospects 2006 - Economic Implications of Remittances and Migration verilerinden hazırlanmıştır.

4.2.1.3. Küreselleşme, Büyüme ve Yoksulluk (Globalization, Growth and Poverty) Adlı 2002 tarihli Dünya Bankası Raporu

Dünya Bankası'nın 2002 tarihinde yayınladığı "Küreselleşme, Büyüme ve Yoksulluk" adlı raporunda Bankanın küreselleşme karşısında yoksulluk ve eşitsizlik bağlamındaki tavrını ve bu tavrın küreselleşmeyi olumlayan "Herkes için iyileşme varsa; bazıları için daha fazla iyileşme olmasının ne mahzuru olabilir?" görüşünün ve küreselleşmeden kaynaklanan sorunların aslında küreselleşmenin tam olarak gerçekleşmemesinden kaynaklandığı şeklinde argümanının bir yansımasını görmek mümkündür. Dünya Bankası'nın bu raporda ortaya koyduğu görüşler özetle şu şekildedir:

Günümüzde toplumlar ve ekonomiler çok daha birbiri ile bütünleşmiş durumdadır. Bütünleşme, ulaşım maliyetlerinin düşmesi, düşük ticari kotalar, fikirlerin hızlı olarak etkileşime geçmesi, yükselen sermaye hareketleri, göç için artan baskının bir sonucudur. Bütünleşme veya küreselleşme yükselen

eşitsizlik, gücün el değiştirmesi ve kültürel tek tiplilik konusunda bazı endişeler uyandırmıştır. Ancak bu raporda da vurgulandığı üzere “Küresel bütünleşme hâlihazırda yoksulluğun azaltılması için önemli bir güç olmakla beraber daha etkin bir kullanımı da mümkündür”. Küreselleşme ile ilgili bazı endişeler, ancak hepsi kesinlikle değil, haklı bulunmakla birlikte küreselleşmenin risk ve fırsatları birlikte getirdiği göz önünde bulundurulduğunda fakirler için de küreselleşmeyi faydalı konuma getirecek bir ajanda oluşturmak mümkündür.

Küreselleşme genellikle yoksulluğu azaltma yönünde bir etkide bulunmaktadır. Çünkü bütünleşmiş olan ekonomiler büyüme yönünde daha fazla eğilim gösterirler ve bu büyüme yaygın bir biçim gösterir. Düşük gelirli yoksul ülkeler ise küresel piyasalara girdikçe halkı kırsal yoksulluktan kurtulup, kente daha iyi işlerde çalışma imkânına kavuşabilmektedir. Bu yapısal değişiklik sonucunda bütünleşme her işte verimliliği arttırmaktadır.

Yoksul ülkelerdeki işçiler, gelişmiş ülkelerde benzer işleri yapan kişilere göre daha az kazanmaktadır. Bütünleşme ise ülkeler arasındaki bu farkı ortadan kaldırmaktadır. Küreselleşme aynı zamanda ülkeler içinde ve arasında kazananlar ve kaybedenler yaratmaktadır. Ülkelerarası küreselleşme çoğunlukla eşitsizliği azaltmaktadır. Yaklaşık 3 milyar insan yeni küreselleşmekte olan ülkelerde yaşamaktadır. Yeni küreselleşmekte olan ülkelerde yaşayan aşırı yoksullar (Günlük 1 doların altında gelire sahip olanlar) 1993-1998 arasında 120 milyon azalmıştır (Tabii bu hesaplamada nüfus artışı göz önünde bulundurulmamaktadır.) Öte yandan, pek çok yoksul ülke küreselleşmekten kaçmakta; bu nedenle dünya piyasalarından uzaklaşıp marjinalleşmekte ve bu yüzden gelirleri düşmekte ve ülke içinde yoksulluk yükselmektedir. Bu nedenle gayet geniş bir kitle için küreselleşme işlememektedir. Bunun yanı sıra pek çok ülke uygun olmayan coğrafi koşullarından dolayı handikaplar yaşamaktadır. Diğer bir grup ülke ise zayıf politikalar, kurumlar ve yönetimden; en kötü durumda olanlar ise iç savaştan muzdariplerdir.

Bu anlamda, Dünya Bankasının tam olarak küreselleşemediği için destek ol-

ması gereken ülkelere yönelik bir ajanda önermektedir. Kombinasyonlardan oluşan bu ajandanın içeriğinde daha iyi bir yatırım iklimi oluşturmak için politika reformu ve sağlık ve eğitimdeki problemlere yönelik kalkınma yardımları ile halkın daha ehven yerleşimlere göç ettirilmesi gibi konular bulunmaktadır (World Bank, 2002;1-2).

BEŞİNCİ BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KALKINMA PROGRAMI (UNDP) VE DÜNYA BANKASININ YAKLAŞIM FARKLARI

5.1. DÜNYA BANKASININ ORTAYA KOYDUĞU ANLAYIŞIN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ

Gülten Kazgan, küreselleşme ile birlikte ulus devletin ekonomi düzlemindeki yetkilerini giderek ulus-üstü kurumlara devretmesi durumuyla karşı karşıya kaldığını ve bunun bir ayağını ulus-üstü, neredeyse küresel çapta üyesi olan örgütler çerçevesinde alınan kararların oluşturduğunu ifade etmekte ve bu çerçevede, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra geliştirilen Dünya Bankası, IMF, OECD ve GATT gibi örgütlerin bu hususta bir misyon göttüklerini belirtmektedir (Kazgan, 2005: 15).

Şenses de küreselleşme ile Bretton Woods kuruluşları olan IMF ve Dünya Bankasının bağlantısını kabul ederek teknolojik atılımın ve ekonomik büyümenin şimdiye kadar görülmemiş bir hızda gerçekleştiği 20. Yüzyılın ikinci yarısında başta refah devleti uygulamaları revaçtayken son yirmi yılda ise,

gelişmiş ülkelerde refah devleti gerilemiş ve bunun sonucunda önce az gelişmiş ülkeler (AGÜ) ve daha sonra da geçiş ekonomileri olarak adlandırılan Orta ve Doğu Avrupa'daki eski sosyalist ülkelerin çoğu kez IMF ve Dünya Bankası güdümünde uyguladıkları istikrar ve yapısal uyum politikaları aracılığıyla dışa açık piyasa ekonomisine geçiş sürecini yaşadıklarını ifade etmektedir (Şenses, 2006:17).

Şenses, bu kapsamda Latin Amerika ve Güney Sahra ülkeleri başta olmak üzere, birçok AGÜ'nün IMF ve Dünya Bankası programları aracılığıyla hızla neoliberal ekonomi politikaları yörüngesine girmiş olduğunu ve temel ekonomi politikaları üzerindeki yetkilerini bu iki kuruluşa devrettiğini iddia etmektedir (Moon, 1996:274; Choussudovsky, 1991:2527; Şenses, 2006:18).

Halil Mutioğlu ise Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve GATT'ın yeni dünya düzenini veren kuruluşlar ve küreselleşme sürecinin arkasındaki gücün ise ekonomisinin büyüklüğünden dolayı ABD olduğunu öne sürmektedir (Mutioğlu, 2003).

Günümüze kadar yapılan çalışmalarda yoksullukla ilgili basitleştirilmiş ve indirgenmiş sayısal tanımlamalar kabul edilmiştir. Bu bağlamda, Dünya Bankası ölçütleri basitliğinden dolayı genel anlamda kabul görmüştür. Dünya Bankası ilki 1990 yılında yayınlanan Dünya Kalkınma Raporunda mutlak ve göreceli yoksulluk adlı iki yaklaşım tanımlamıştır (Batmaz, Özcan, 2007: 45).

Mutlak yoksulluk; kişi başına tüketilen kalori miktarına bağlı olmakla birlikte hane, halk veya bireylerin biyolojik olarak kendilerini üretebilmeleri için ihtiyaç duydukları asgari gelir ve harcama düzeyidir (Batmaz, Özcan, 2007: 45).

Göreceli yoksulluk ise, yoksulluğun ölçülmesinde minimum kalori ihtiyacının yanı sıra temel toplumsal ihtiyaçlardan barınma, eğitim, sağlık ve benzeri kültürel ve toplumsal ihtiyaçları göz önüne almaktadır. Göreceli yoksulluk, kişinin kendisini toplumsal olarak yeniden üretebilmesi için gerekli tüketim ve

yaşam düzeyinin saptanmasını içermektedir (Aktan ve Vural, 2002: 5; Batmaz ve Özcan, 2007: 45).

Her ne kadar görelî yoksulluk tanımı yapılırsa ve bunun içeriği teker teker ele alınsa da yoksulluk tanımlamasında Dünya Bankası'nın raporlarında gelir yoksulluğuna dayanan mutlak yoksulluk tanımlarından yararlandığı görülmektedir.

Dünya Bankası 1990'dan itibaren yoksulluğu azaltma stratejilerini açıklamaya başlamıştır. Öte yandan Bankanın süreç içinde revizyondan geçirdiği bu stratejilerde temelde yoksulluğun azaltılması piyasa dostu reformlara bağlanmıştır. Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletlerin yoksulluğu algılamaları "yoksulluğun bir 3. Dünya sorunu olduğu" yönünde indirgeyici bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım ise yoksulluğun küresel boyutunu gizlemektedir. Bankanın yoksulluk sınırı olarak belirlediği günde 1 dolarlık gelir şeklindeki sınır, dünyadaki yoksul sayısını manipüle etmekte ve yoksulların bir "azınlık" olarak gösterilmesine olanak tanımaktadır. Böylelikle, banka dünyanın sadece beşte birinin (1,2 milyar insan) yoksul olduğu gibi bir sonuca ulaşmaktadır. Böylelikle aynı standardı kullanmak suretiyle de Banka küresel bazda yoksulluğun azaldığı gibi bir iddiada bulunabilmektedir. Böylelikle, Dünya Bankası az gelişmiş ülkelerde yoksulluğun azalma eğiliminde olduğunu belirtirken (World Bank, 2001:21-23) Birleşmiş Milletler kuruluşu olan UNDP, ortaya koyduğu yoksulluk (yoksunluk) ölçüm endekslerinin yanında gayet primitif kalmasına rağmen Milenyum Zirvesinin hedeflerine kısmen ulaşıldığını saptamaktadır (Özdek, 2002: 3).³

Yoksullukla mücadele, 1990'lardan 2000'lere geçerken egemen gündemde daha merkezi bir yer edinmeye başlamıştır. Örneğin Dünya Bankası 2000/2001 raporuna Yoksulluğa Saldırı (Attacking Poverty) adını vermiştir. Banka başkanı Wolfensohn, bu rapora yazdığı önsözde "yoksullukla müca-

3 Eylül 2000'de gerçekleşen Milenyum Zirvesinde, dünyadaki yoksulluk oranının (Günlük 1 dolar altında gelire sahip nüfusun toplama oranı) 2015 yılına kadar yarıya inmesi hedeflenmiştir.

dele misyonunu” çalışmalarının merkezine aldığını bildirdi (World Bank, 2001:21-23)(Özdek, 2002: 3).

1990’ların sonunda yoksullukla mücadele konusunda başka çalışmalar da olmuştur. Birleşmiş Milletlerden Bretton Woods kuruluşlarına ve G-8 toplantılarına kadar son birkaç yıldır yoksulluğu azaltma konusunda bir konsensüse yaklaşılmıştır. Öte yandan bu konsensüs, Özdek’e göre, ne yoksulluğun nedenlerini doğru ve özeleştirel bir biçimde saptayabilmiş, ne de bu nedenleri yok etmeye yönelik bir yaklaşım sergilemiştir (Özdek, 2002: 3).

Üçüncü Dünyada yoksulluğun azaltılmasının biricik çıkar yolu olarak neo-liberal küreselleşmeden başka bir vizyona da yer vermiyordu. Dünya Bankası, artan yoksulluktan küreselleşme politikalarını sorumlu tutmak bir yana bu politikalar doğrultusunda gerçekleştirilen reformların “yeterince başarılı olarak yürütülmemesi” nedeniyle yoksulluğu arttırdığı iddiasını sürdürmektedir. Banka, piyasa dostu reformların bazı yerlerde hızlı ya da yavaş yapılmasını başarısızlığın nedeni olarak görmekte; başarılı uygulamaların olduğu ülkelerde ekonomik durgunluğun aşıldığını iddia etmektedir (World Bank, 2001:61,62) (Özdek, 2002: 3).

Bu hususu destekleyen bir başka Dünya Bankası metni de 2002 tarihinde yayınlanan “Küreselleşme, Büyüme ve Yoksulluk” adlı rapordur.

Bu raporda küresel bütünleşmenin hâlihazırda yoksulluğun azaltılması için önemli bir güç olduğu, öte yandan küreselleşmenin tam olarak tüm ülkelerde uygulanmadığı ve daha etkin bir uygulama imkânının bulunduğu belirtilmiştir. Raporda, küreselleşmenin doğru uygulanması durumunda yoksulluğu azaltma yönünde bir etkisinin de bulunduğu; çünkü bütünleşmiş olan ekonomilerin büyüme yönünde daha fazla eğilim gösterdiklerinden ve kırsalda düşük verimlilik ve ücret ile çalışanların kentle entegre olarak bu sıkıntılarından kurtulabildiklerinden bahsolunmaktadır. Söz konusu rapor şu şekilde bir sonuca bağlanmaktadır:

- Tam olarak küreselleşemediği için destek olunması gereken ülkelere yönelik bir ajanda uygulanmalıdır.
- Söz konusu ajandada aşağıdaki kombinasyona yer verilmelidir.

Raporda;

- Daha iyi bir yatırım iklimi oluşturmak için politika reformu
- Sağlık ve eğitimdeki problemlere yönelik kalkınma yardımları
- Halkın daha ehven yerleşimlere göç ettirilmesi gibi konular bulunmaktadır. (World Bank, 2002;1-2)

Dünya Bankasının aynı zamanda Küresel Ekonomik Beklentiler (Global Economic Prospects) raporu üzerinden de küreselleşme ile yoksulluk arasındaki olumlu anlamlı ilişkiye vurgu yaptığını görmekteyiz. Bu veriler de Singh-Dhumale gibi araştırmacılar tarafından küreselleşme-yoksulluk ilişkisini olumlayan metinler kapsamında kullanılmaktadır. Finansal serbestleşme olarak tanımlanmakta olan küreselleşmenin, geçtiğimiz 20 yılda gelişmekte olan ülkelerde eşitsizliği arttırmadığı; öte yandan sosyal normların, ücret belirleme ve asgari ücret gibi işgücü piyasasına yönelik düzenlemelerin ve makro ekonomik koşul ve dalgalanmaların küreselleşme kadar eşitsizliği arttırıcı etkisi olduğu savunulmakta ve bu konuda Küresel Ekonomik Beklentiler (Global Economic Prospects) raporlarındaki veriler kullanılmaktadır (Zengingönül, 2004).

Örneğin aşağıda verildiği üzere ülke ve bölgelerin GSYİH artışları konusunda 1980'lerden 1990'lara doğru gidilirken gelişmekte olan ülkelerdeki GSYİH artışının Dünya ortalamasının üzerinde olduğu ve hatta 1980'lerde en kötü durumda olan Orta ve Güney Afrika'da GSYİH konusunda nispi bir iyileşme olduğu öne sürülmektedir. Bu eğilimlere dayanarak orta ve uzun döneme ilişkin gayet iyimser tahminlerde bulunmaktadırlar.

Tablo 5.1: GSYİH Artışları ve Beklentiler

	1980'ler	1990'lar	Orta Dönemli 2001-2005	Uzun Dönemli 2006-2015
Dünya Toplamı	1,3	1,2	1,1	2,1
Yüksek Gelirli Ülkeler	2,5	1,8	1,5	2,4
OECD	2,5	1,8	1,5	2,4
ABD	2,2	2,2	1,6	2,4
Japonya	3,5	1,2	0,4	2,0
AB	2,1	1,7	1,9	2,4
OECD Harici Ülkeler	3,3	3,6	1,7	3,3
Gelişmekte Olan Ülkeler	0,7	1,6	2,4	3,5
Doğu Asya ve Pasifik	5,6	6,4	5,1	5,4
Avrupa ve Orta Asya	0,7	-1,9	3,3	3,4
Latin Amerika ve Karayipler	-0,9	1,6	0,3	2,6
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	-0,6	1,0	1,3	1,3
Güney Asya	3,4	3,3	3,5	4,0
Orta ve Güney Afrika	-1,2	-0,4	0,8	1,6

Kaynak: World Bank: Global Economic Prospects, 2003, s.29-30 (Zengingönül, 2004)

Küresel ekonomik beklentiler raporlarında Günde 1 Doların altında yaşayan nüfus oranı üzerinden yapılan yorumlarda geleceğe yönelik projeksiyonlar görmek mümkündür. Aşağıda yer alan Günde 1 Doların Altında Gelirle Yaşayan Dünya Nüfusu (%) isimli tabloya dayanılarak oluşturulan raporda dünyadaki yoksul insan sayısındaki oransal gerilemenin artarak süreceği ileri sürülmektedir. Öyle ki 1990 ile 1999 arasında yoksulluğun arttığı “Avrupa ve Orta Asya”, “Latin Amerika” ve “Orta ve Güney Afrika” da dahi 2015 yılında yoksulluğun 1990’a kıyasla önemli ölçüde azalacağı öngörülebilmektedir.

Tablo 5.2: Günde 1 Doların Altında Gelirle Yaşayan Dünya Nüfusu (%)

Bölge	1990	1999	2015
Doğu Asya ve Pasifik	%30,5	%15,6	%3,9
Çin dâhil edilmediğinde	%24,2	%10,6	%1,1
Avrupa ve Orta Asya	%1,4	%5,1	%1,4
Latin Amerika ve Karayipler	%11	%11,1	%7,5
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	%2,1	%2,2	%2,1
Güney Asya	%45	%36,6	%15,7
Orta ve Güney Afrika	%47,4	%49,0	%46
Toplam	%29,6	%23,2	%13,3
Çin Dâhil Edilmediğinde	%28,5	%25	%15,7

Kaynak: World Bank: Global Economic Prospects, 2003, s.29-30 (Zengingönül, 2004)

Özetle, Dünya Bankası yoksulluğu Sahra Altı Afrika gibi belli bölgelerle kısıtlı bir sorun gibi gören, yoksulluğu her ne kadar zamanla anlayışını çok boyutlu yoksulluk unsurları ile revize etmeye çalışsa da tek boyutlu, yani yoksulluğu sadece gelir boyutlu bir sorun olarak gören bir yaklaşımı temsil etmektedir.

5.2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN ORTAYA KOYDUĞU ANLAYIŞIN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ

5.2.1. Birleşmiş Milletlerin Kendini Nasıl Konumlandığı

Birleşmiş Milletler, yoksulluk alanında UNICEF, UNDAF; WFP ve UNDP gibi kuruluş/programları ile çalışmalar yürüten ve etkin bir rol üstlenen bir çerçeve kuruluştur. Hatta bir önceki bölümde bahsedilen Dünya Bankası ve IMF gibi Bretton Woods kuruluşları da sonradan Birleşmiş Milletler siste-

mi içerisine dâhil edilmiş Uzmanlaşmış Ajanslardır (Specialized Agencies) (http://www.un.org/aboutun/chart_en.pdf).

Öte yandan, her ne kadar böylesine bir ilişki olsa da bu kurumlar birebir BM organları olmadıkları için Birleşmiş Milletler anlayışı kapsamında değerlendirilmeyeceklerdir. Nitekim, bu Uzmanlaşmış Ajanslar bire bir BM kuruluşu olmayıp, otonom bir yapı sergilemektedirler (http://www.un.org/aboutun/chart_en.pdf).

Bu nedenle, bölümde BM anlayışı olarak Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) konu edilecektir.

Üçüncü Bölümde de belirtildiği üzere UNDP, İnsanı Gelişme Endeksi olarak tabir edilen ölçütlerle yoksulluk kavramını geniş ve çok boyutlu bir kavram olarak ele almaktadır.

UNDP'nin web sayfasında da belirtildiği üzere;

Yoksulluk, sadece gelir ile değil kötü sağlık, cehalet, temel sosyal hizmetlere erişememe ve kendi hayatında söz sahibi olamama gibi pek çok yönü içeren çok boyutlu bir kavramdır. UNDP, aynı zamanda sürdürülebilir bir yoksulluğun sürdürülebilir bir biçimde azaltılması için büyümeyi de bir önkoşul olarak görmekte; ancak büyümeyi de bu anlamda tek başına yeterli görmemektedir. UNDP'ye göre yoksulların ekonomik büyümeden sadece eşit olarak yararlanmaları yeterli olmayıp, büyümenin ortaya konulmasında da aktif katkı sağlamalıdır. Bu bağlamda ortaya konulan eşitlik, büyüme-yoksulluk azaltma çekirdeğinin de ana çekirdeğini oluşturmaktadır (<http://www.undp.org/poverty/propoor.htm>).

Küreselleşme kapsamında ise UNDP, "kapsayıcı küreselleşme" (inclusive globalization) kavramını önplana çıkarmıştır.

UNDP, yine kendi sayfasında bakışını şöyle özetlemektedir:

“Geçen birkaç on yılda oluşan ekonomik ve mali küreselleşmenin en mağdur ve en fakir kesimler üzerinde direkt etkileri olmuştur. Asya mali krizi, Aşırı Borçlu Yoksul Ülkeler İnisyatifi (Heavily Indebted Poor Countries (HIPC) Initiative) ve Çok Taraflı Borç Yardımı İnisyatifi (Multilateral Debt Relief Initiative (MDRI)) gibi oluşumların gerekliliğinin tanınması, Seattle ve Cancun’daki Dünya Ticaret Örgütü başkanlık zirvelerinin başarısızlığı ve yakın zamanda Cenova’daki Doha Toplantısının belirsiz süre için askıya alınması insanî gelişim tahayyülünü yeniden gündeme getirmiştir (<http://www.undp.org/poverty/inclglob.htm>)”.

UNDP, insanî gelişim tahayyülüne dayalı bir içerici küreselleşmeyi amaç edinmiştir. UNDP, taraf olma fonksiyonunun yanı sıra; politika tavsiye hizmetleri ve kapasite geliştirme hususunda desteklere de yer vermektedir.

UNDP, gerek yayınlarında, gerekse Başkanı Kemal Derviş’in açıklamalarında mevcut küreselleşmeyi eleştirmekten geri durmamaktadır. Yılda dört sayı çıkan “Compact Quarterly” dergisindeki “Güney’deki Çokuluslu Şirketlerinin Yükselişi, İçerikli Bir Küreselleşmeye Doğru” başlıklı yazısında Derviş;

“Küreselleşme, uluslara, önceki dönemde olduğundan daha yakın bir ilişki ve halkın sosyo politik ve ekonomik kaderlerinin birbirine sarmal olmasını sağladı. Buna kimsenin itirazı yok. Ancak bu süreç herkese eşit ölçüde yarar getirmedi.

...Küreselleşme temel olarak dünya ekonomisinin mimarisini tahrip etmiş bulunuyor. En dramatik ve olumlu bazı değişiklikler, gıda sağlama beslenme açısından bakıldığında, gelişmekte olan dünyadan kaynaklanmıştır” ifadelerini kullanmıştır (“Derviş küreselleşmeyi eleştirdi”, Sabah Gazetesi, 2006).

Bu anlamda, UNDP’nin küreselleşmeye bakışı, Dünya Bankası gibi küreselleşmenin bire bir tarafı ve aracısı olmamasından dolayı, Banka’ya nispetle dışarıdan bakan bir tavır biçimindedir. UNDP ve Birleşmiş Milletler, kendilerini küreselleşme gibi bir misyonun sahibi değil; bu durumu veri

olarak kabul eden bir tavırda görmektedirler. Dünya Bankası'nda olduğu gibi küreselleşmeyi esasen faydalı bir unsur olarak kabul edip, etkinliğinin artırılması gerektiğini öne sürmeyip; küreselleşmenin başarısız bir süreç olduğu, öte yandan insanî gelişim kriterleri ile revize edildiği takdirde bu zararlı etkilerin bertaraf edileceği öne sürülmektedir.

5.2.2. Birleşmiş Milletlerin Kendi Dışındakilerce Nasıl Konumlandırıldığı

5.2.2.1. Küreselleşmeye Olumlu Yaklaşanlarca (UNDP Anlayışına Karşı Olanlar)

UNDP yaklaşımı, küreselleşmeye olumlu olarak yaklaşanlarca eleştirilmiştir. Martin araştırması bu anlamda önemli bir örnektir. Martin, 1999 İnsanî Gelişim Raporunda ifade edilen “dünyada gittikçe artan yoksulluk ve gelir eşitsizliğinin çok rahatsız edici boyuta geldiği” yorumunu kötümser bir görüş olarak nitelendirmektedir. 1999 tarihli İnsanî Gelişim Raporu'nun da bu görüşü destekleyenlere hizmet ettiği iddiasına yer verilmektedir. Bu anlamda olumlu yaklaşım sahipleri, İnsanî Gelişim Raporu'nu (1999 yılı) şu şekilde eleştirmektedir:

Ülke içi eşitsizlikleri artırması hususunda raporda şu ifadeler yer almaktadır: “Doğu Avrupa'nın geçiş ekonomileri, bugüne kadar karşılaştıkları en hızlı eşitsizliği yaşadılar. Gelir eşitsizliği Çin, Endonezya, Tayland ve diğer Doğu ve Güneydoğu Asya ülkelerinde de yaşandı. Son dönem çalışmaları OECD ülkelerinde de 1980'ler boyunca ve 1990'lı yılların başlarında eşitsizliğin arttığına işaret etmektedir. 19 OECD ülkesi içinde sadece bir tanesi az bir gelişme göstermiştir (Zengingönül,2004).”

Martin, bu rapor içerisinde yer alan bir tabloda Ukrayna, Rusya ve Litvanya'da eşitsizlik gerçekten artmış gözükürken, Macaristan ve Polonya'da hemen hemen bir artma olmadığı ve Güneydoğu Asya'daki eşitsizliğin de abartılı bir biçimde arttığının öne sürüldüğünü söylemektedir. Öte yandan, Martin, Endonezya'nın gini katsayısının 1970-1990 tarihleri arasında %16,6; Güney

Kore'nin Gini'sinin 1980-1988 arasında %15,2, Hong Kong'unun ise 1981-1991 arasında %10,2 oranında azaldığını belirtmektedir (Zengingönül, 2004).

Bir başka eleştiri de rapor tarihinde 29 OECD üyesi ülkesi varken neden sadece 19 ülkenin verisinin alındığıdır (Zengingönül, 2004)⁴.

Diğer iki eleştiri ise şu şekildedir:

a) Raporun ülkelerarası eşitsizliklerin de arttığını göstermesi hususunda: İnsanî Gelişim Raporunda ülkelerarası eşitsizliklerin ölçümü ile ülke içi eşitsizliklerin ölçümünde farklı yöntemin kullanılıyor olması bir başka eleştiri konusudur. Ülke içi eşitsizlikte gini katsayısı kullanılırken, ülkelerarası karşılaştırmalarda kişi başına düşen milli gelir hesabı kullanılmakta ve bu hesaplamada en son döviz kurları ve satın alma gücü paritesi dikkate alınmamaktadır.

Eğer Summers ve Heston'ın satın alma gücü paritesini kullanarak en zengin %20'lik dilimi en zengin %20'lik dilimle tekrar hesaplırsak 20'den 60 hatta 70 kata çıkan eşitsizlik oranları şu şekilde değişmektedir: 1960 yılında 11,3 kat iken 1980 yılında 15,9 kata çıkmakta ancak 1998 yılında hafif bir azalma ile 15,09'a gerilemektedir. Bu durumun nedeni yoksul ülkelerde hayatın daha ucuz olmasında yatmaktadır (Zengingönül, 2004).

b) Raporun küresel gelir eşitsizliğinin de arttığını iddia etmesi: 2. Dünya Savaşı sonrasında satın alma gücü paritesine göre yapılan ve 115 ülkeyi kapsa-

4 Birleşmiş Milletlerin web sayfasında bakıldığında verisi kullanılmayan ülkelere sadece iki tanesinin (İzlanda ve Çek Cumhuriyeti) 1980'ler boyunca gini katsayısının hesaplanmadığı; ancak diğer ülkeler için mevcut olduğu ortaya konulmaktadır. Açıklanmayan ülkeler arasında örneğin Türkiye'nin 1973-1987 yılları arasında gini katsayısının %15 oranında düştüğü de ifade edilmektedir. Benzer dönemlerde Meksika %7, Kore %15'lik bir düşüş göstermiştir. Birleşmiş Milletler bu anlamda kendi raporlarında halihazırda olan verileri (özellikle de gini katsayısı düşen ülkelere ait verileri) bir başka kuruluşunun raporunda kullanmamakla eleştirilmektedir.

Öte yandan UNDP tarafından sonradan yayınlanan raporlarda ise bu sorunun çözüldüğü görülmekte ve bu nedenle bu konudaki eleştiri tarafımızdan haklı bulunmamaktadır

yan bir araştırma, ülkelerarası eşitsizliğin azalma içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır. 1970'lerin sonlarına kadar ülkelerarası eşitsizlik verilerinde farklılaşma başladığı, 1980'ler ve 1990'larda düzeylerin birbirine yaklaştığı ifade edilmektedir. Bu trendin ise 1960'lardan bu yana sürdüğünü teyid eden araştırmalar da bulunmaktadır (Zengingönül, 2004).

Küreselleşmenin eşitsizlik, yoksulluk ve gelişme üzerinde olumlu etkisi olduğunu savunanlardan biri de olan Norberg, küreselleşme karşıtlarının çoğunluk daha iyi ekonomik durumda olsa bile farkın büyüdüğünden ve varlıklı kişi ile ülkelerin diğer ülkelere göre varlıklarını oransal olarak daha fazla arttırdıklarına yer vermekte olduğunu ifade etmekte ve bu tespite karşı çıkmaktadır. Bu konudaki itirazı şu şekildedir:

“Eşitsizliğin arttığı savı isabetli değildir. Küresel eşitsizliğin artışının dayanağı büyük ölçüde UNDP rakamlarına ve 1999 yılı İnsanî Gelişim Endeksi rakamlarına dayanmaktadır. Bu rakamlarla ilgili sorun, satın alma gücü paritesine dayanmamasıdır. Bu ayarlama olmadığı için rakamlar söz konusu paranın uluslar arası değerini göstermekten başka bir şey ifade etmemektedir” (Zengingönül, 2004).

5.2.2.2. Küreselleşmeye Olumsuz Yaklaşanlarca (UNDP Anlayışına Taraf-tar Olanlar)

Yasemin Özdek, 1990'lar itibarıyla Birleşmiş Milletlerde yoksulluğu bir insan hakları sorunu olarak gören bir yaklaşımın da gündeme gelmeye başladığını; böylece dünya çapında artan yoksulluk konusunda bir dizi bildiri, karar ve rapor yayımlandığını ifade etmektedir. Bu kapsamda, 1993 yılında Viyana'da düzenlenen İnsan Hakları Konferansı'nda aşırı yoksulluk ve toplumsal dışlanmanın insanlık onuruna aykırı olduğunun ilan edildiği ve (Vienna Declaration and Programme of Action, par.25) 1996 yılında da Birleşmiş Milletler'in “İnsan Hakları ve Aşırı Yoksulluk” başlığı altında bir karar alarak, aşırı yoksulluğun insan haklarından tam ve etkin yararlanmayı engellediği ve bazı durumlarda yaşam hakkına tehdit oluşturduğunu belirttiğini örnek olarak

göstermiştir (Resolution 51/97 (12 December 1996)(Yearbook of United Nations, Vol.50, 1996, s.650) (Özdek, 2002: 38).

Sapançalı ise Dünya Bankası'nın yoksulluk yaklaşımının tek boyutlu bir gelir yoksulluğu anlayışı taşıırken; Birleşmiş Milletler'in bir alt kuruluşu olan UNDP'nin yaklaşımının sosyal dışlama kavramına dayanan yoksunluklara dayanmasından dolayı tercih edilmesi gereken bir durum oluşturduğunu ifade etmektedir.

Sapançalı, bu konuyu şematik bir biçimde şu şekilde özetlemektedir:

Tablo 5.3: Tek-Çok Boyutlu Yoksulluk

	Statik Sonuç	Dinamik Süreç
Tek Boyutluluk (Gelir)	Yoksulluk	Yoksullaşma
Çok Boyutluluk	Yoksunluk	Sosyal Dışlama

Kaynak: Sapançalı, 2005:60

UNDP'nin çok boyutlu bir durum olarak kabul ettiği yoksunluğun ve dinamik bir süreç olarak sosyal dışlamanın çözümü olarak 1990 yılında ortaya koyduğu İnsanî Gelişme Endeksi bugün de Dünya Bankası'nın gelir bazlı anlayışı karşısında alternatif olarak bulunan bir husustur. İnsanî Gelişme Endeksi, iyi ve uzun yaşam, bilgiye erişim ve yüksek yaşam standardı esasına dayalı bir insanî gelişme tanımından yola çıkarak gelir, eğitim ve sağlık göstergelerinden oluşmakta; ekonomik sosyal ve siyasi göstergeleri ekonomik büyümeyle ilişkilendirmekte, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin durumlarını birlikte izleyerek uluslararası karşılaştırmalar yapılabilmesine olanak sağlamaktadır (Sapançalı,2005:60).

Üçüncü Bölümde de belirtildiği üzere İnsanî Yoksulluk Endeksi ile ülkeler temel olarak yüksek, Orta ve Düşük gelişmişlik düzeyine göre ayrılanmaktadır. 1995-2004 arası veriler karşılaştırıldığında Namibya, Svaziland, Togo, Güney Afrika, Sudan, Kenya, Yemen ve Moritanya'nın insanî gelişmişlik düzeyinin düştüğünü görmekteyiz. Bu durum özellikle, Sahra Altı ülkelerde yoksulluk düzeyinin yıllar içinde arttığını vurgulamaktadır. Aynı veriler ışığında orta ve yüksek insanî gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerde indeks iyileşmesinin kısıtlı olduğunu gözlemlenebilmektedir (UNDP, 2006b:288-291).

2006 İnsanî Gelişim Raporu'nun bir başka vurgusu da Dünya Bankası'nın gelir bazlı yaklaşımının gerçek yoksulluk boyutu konusunda yetersizliğini vurgulamaya yöneliktir. Aşağıdaki tabloda (Tablo: 5.4) İnsanî Yoksulluk Derecesi ile gelir yoksulluğu arasındaki fark pozitif olan; yani gelir yoksulluğu puanının üstünde bir insanî yoksulluk yaşayan ülkelere ilişkin bir liste sunulmuştur. Bu listede ülkemiz, Kenya ve Malî'de gelir yoksulluğu ile insanî yoksulluk hemen hemen eşitken Tunus, Fildişi Sahili, Etiyopya, Cezayir ve Fas gibi ülkelerde fark alabildiğine genişir.

Bu tabloda dikkat çekici olan husus, hesaplama farkının sadece en kötü durumda olan Sahra Altı Afrika'sı ülkelerinde değil çoğunlukla Orta İnsanî Gelişmişlik Düzeyine sahip olan ülkelerde görüldüğü; yani Dünya Bankası'nın yoksulluğun azaltılması konusunda iyi durumda değerlendirdiği Ortadoğu ve Kuzey Afrika, Güney Asya ülkelerinde de yoksulluğun Dünya Bankası oranlarının çok üstünde olduğu görülmektedir.

Bu anlamda, UNDP verileri küreselleşme ile birlikte yaşanan yoksulluğun azalması mitinin kısmen de olsa yalanlanmasına neden olan bir bakış açısı ve bunun sonucunda oluşmuş veriler ortaya koymaktadır. Kısmen olmasının nedeni ise yoksul ve gelişmekte olan ülkelerle ilgili geçmişe yönelik veri elde etmenin güçlüğünden ileri gelmektedir. Gelişmiş ülkelere ait 1975 yılı verilerine rahatlıkla ulaşılabilirken; az gelişmiş ülkeleri arasında 2000 yılı verisi bulunmayan ülkeler bulunmaktadır.

Öte yandan, Yasemin Özdek'in Dünya Bankası'nı eleştirdiği gibi, UNDP'nin yoksulluk tablosunun sadece sadece Sahra Altı Afrikası ile sınırlı marjinal düzeyde bir yoksulluğu resmetmediği de bir gerçektir.

**Tablo 5.4: İnsanı Yoksulluk Derecesi ve Gelir Yoksulluğu
(Günde 1 Dolar Altı Gelir) Arasındaki Derece Farkı**

Ülke	İnsanı Yoksulluk Derecesi ve Gelir Yoksulluğu (Günde 1 Dolar Altı Gelir) Arasındaki Derece Farkı	İnsanı Gelişmişlik Kategorisi
Türkiye	1	Orta İnsanı Gelişmişlik Düzeyi
Kenya	1	Düşük İnsanı Gelişmişlik Düzeyi
Mali	1	Düşük İnsanı Gelişmişlik Düzeyi
Nijer	3	Düşük İnsanı Gelişmişlik Düzeyi
Nepal	4	Orta İnsanı Gelişmişlik Düzeyi
Bangladeş	5	Orta İnsanı Gelişmişlik Düzeyi
Ürdün	6	Orta İnsanı Gelişmişlik Düzeyi
Kamerun	6	Orta İnsanı Gelişmişlik Düzeyi
Dominik Cumhuriyeti	7	Orta İnsanı Gelişmişlik Düzeyi
Guatemala	7	Orta İnsanı Gelişmişlik Düzeyi
Lesotho	8	Düşük İnsanı Gelişmişlik Düzeyi

Malezya	9	Yüksek İnsanî Gelişmişlik Düzeyi
Endonezya	9	Orta İnsanî Gelişmişlik Düzeyi
Moritanya	9	Düşük İnsanî Gelişmişlik Düzeyi
Sri Lanka	10	Orta İnsanî Gelişmişlik Düzeyi
Pakistan	10	Orta İnsanî Gelişmişlik Düzeyi
Güney Afrika	11	Orta İnsanî Gelişmişlik Düzeyi
Mozambik	11	Düşük İnsanî Gelişmişlik Düzeyi
Tayland	13	Orta İnsanî Gelişmişlik Düzeyi
Benin	14	Düşük İnsanî Gelişmişlik Düzeyi
Mısır	18	Orta İnsanî Gelişmişlik Düzeyi
Senegal	18	Düşük İnsanî Gelişmişlik Düzeyi
Jamaika	20	Orta İnsanî Gelişmişlik Düzeyi
Yemen	21	Düşük İnsanî Gelişmişlik Düzeyi
Burkina Faso	21	Düşük İnsanî Gelişmişlik Düzeyi
Botswana	22	Orta İnsanî Gelişmişlik Düzeyi
İran	23	Orta İnsanî Gelişmişlik Düzeyi

Tunus	26	Orta İnsanı Gelişmişlik Düzeyi
Fildişi Sahili	26	Düşük İnsanı Gelişmişlik Düzeyi
Etiyopya	26	Düşük İnsanı Gelişmişlik Düzeyi
Cezayir	31	Orta İnsanı Gelişmişlik Düzeyi
Fas	37	Orta İnsanı Gelişmişlik Düzeyi

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 2006 verilerinden hazırlanmıştır. Sayfa: 292-295

5.2.2.3. Birleşmiş Milletler Yaklaşımına Yönelik Küreselleşme Karşıtlarının Eleştirileri

Özdek, Birleşmiş Milletler'in UNDP özelinde göstergesel yaklaşımını onaylamakla birlikte, kurumu, iki yönden eleştirmektedir:

5.2.2.3.1. Global Compact (Küresel Sözleşme)

Küresel Sözleşme adı verilen Birleşmiş Milletler oluşumu ilk olarak 1995 yılında Kopenhag'da gerçekleştirilen "Toplumsal Kalkınma Dünya Zirvesi" ile gündeme geldi. Birleşmiş Milletler'in kurucu rol oynadığı zirve, yoksulluğun önlenmesini "insanlığın etik, sosyal, politik ve ekonomik bir zorunluluğu olarak kabul etmiş; ancak, bu zorunluluğun serbest piyasa ideolojisinin bir parçası olduğuna vurgu yapmıştır. Bu nedenle, paradoksal bir biçimde zirvede hem küresel piyasa sistemi politika olarak benimsenirken, hem de yoksulluğun arttığı tespitine yer verilmiştir (Özdek, 2002:2).

Küresel sermayeye yönelik açılıma dayalı bu anlayış, 1990'lar boyunca devam etmiştir. Global Compact, yani küresel sözleşme de bu açılımın bir so-

nucudur. Davos'ta düzenlenen 1999 Dünya Ekonomik Forumu'nda Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'ın sermaye liderlerini küresel piyasaya insanî bir yüz vermek için çağırması üzerine Birleşmiş Milletler'in şirketlerle bütünleşme süreci de kendiliğinden başlamıştır. Temmuz 2000'de BP(British Petroleum), Shell ve Nike gibi firmalar toplanarak şirket yurttaşlığı (corporate citizenship) fikrine dayalı olarak çevre, emek ve insan hakları konusunda şirketlerin uymaları gereken hususları belirleyerek Global Compact'a katılmışlardır (Özdek, 2002:37).

Global Compact, şirketlerin uyacakları standartları belirlerken bu standartlara uyum hususunda şirketlere yönelik bir denetim mekanizması getirmektedir. Bu tarz bir kontrol mekanizmasının kurulmasına ilişkin girişimler de ABD tarafından engellenmektedir. Örneğin, Birleşmiş İnsan Hakları Komisyonu'nun bağımsız üyelerden oluşan alt komisyonu olan "Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu" tarafından çokuluslu şirketler ve insan hakları üzerine kurulan bir çalışma grubu, şirketlerin insan hakları konusunda uyması gereken standartları belirlemiş ve bu standartların hukuksal olarak bağlayıcı olmasını ve şirketlerin üzerine sorumluluk yüklenmesini kararlaştırmıştır. Bu durum karşısında ABD tarafından bu çalışma grubunun feshi istenmiştir (Özdek, 2002:38).

Bu anlamda, Özdek, yoksulluk sorununu gündeme dâhil eden Birleşmiş Milletlerin yukarıda aktarılan yaklaşımı ile şirket yurttaşlığı kavramlarının paradoksal bir yapı olduğunun üzerinde durmaktadır. Özdek, yoksullukla ilgili BM vurgusunun şirket yurttaşlığının meşruiyetinin sağlanmasına yönelik bir vitrin çalışmasının ötesinde bir mahiyet göstermediğini iddia etmektedir (Özdek, 2002:38).

5.2.2.3.2. Milenyum Gelişme Hedeflerinde Yer Alan Göstergeler

Özdek'e göre Milenyum Gelişme Hedefleri metninin oluşturulmasına giden süreç şu şekilde başlamıştır:

Dünya Bankası'nın 1990'dan itibaren yoksulluğu azaltma stratejilerini açıklamaya başlaması ve zamanla gözden geçirdiği bu stratejilerde de temelde yoksulluğun azaltılmasını piyasa dostu reformlara bağlanmıştır. Bu yaklaşım ise yoksulluğun küresel boyutunu gizlemektedir. Bankanın yoksulluk sınırı olarak belirlediği günde 1 dolarlık gelir şeklindeki sınır, dünyadaki yoksul sayısını manipüle etmekte ve yoksulların bir "azınlık" olarak gösterilmesine olanak tanımaktadır. Böylelikle, banka dünyanın sadece beşte birinin (1,2 milyar insan) yoksul olduğu gibi bir sonuca ulaşmaktadır. Böylelikle aynı standardı kullanmak suretiyle de dünyada yoksulluğun azaldığı gibi bir iddiada bulunabilmektedir. Böylelikle, Dünya Bankası az gelişmiş ülkelerde yoksulluğun azalma eğiliminde olduğunu belirtirken (World Bank, 2001, s.21-23).

Birleşmiş Milletlerin Eylül 2000'de gerçekleşen Milenyum Zirvesi'nde oluşturulan Milenyum Gelişme Hedefleri'nde kendi kriterleri olan İnsanî gelişim Endeksini değil, Dünya Bankası'nın gelire dayalı yoksulluk hedeflerini ortaya koyması sonucunda ise yoksulluk rakamlarında gerileme olduğunu müjdelemeye başlamıştır. İnsanî Gelişim Endeksi'ni ortaya koyan UNDP ise paradoksal bir biçimde Dünya Bankası'nın kriterlerini kullanarak Milenyum Zirvesi'nin hedeflerine kısmen ulaşıldığını saptayabilmektedir (Özdek, 2002:3).

5.2.2.4. Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası Anlayışlarının Birbirine Yaklaşması

Dünya Bankası ile UNDP yaklaşımları halen iki farklı görüş yanlılarıncı farklı biçimlerde kullanılsa da zamanla Dünya Bankası'nın gelir bazlı yaklaşımında bir revizyon yaşandığını da belirtmek gerekmektedir.

Nitekim, 1950'lerden bu yana Dünya Bankası'nın yoksulluk politikalarında her on yılda bir Gelişme Raporlarına da yansıyan değişiklikler meydana gelmiştir. Dünya Bankası, 1950 ve 1960'larda fiziki sermayeye ve alt yapıya yapılan büyük yatırımları gelişmenin ve yoksullukla mücadelenin en önemli

aracı olarak kabul etmiştir. 1970’li yılların başlarında Dünya Bankası sermaye birikiminde ve sanayileşmeye dayalı büyümeye modelinin gelir dağılımını bozduğu ve gelişmenin yoksulluğu önlemeyi de dikkate alması gerektiği üzerinde durdu. Banka temel ihtiyaçlar ve büyümeyle birlikte yeniden dağıtım stratejilerinin oluşturulmasında büyük rol oynadı (Coşkun ve Tireli, 2008:35,36).

Bu yıllarda fiziki yatırımın yeterli olmadığı ve eğitim ve sağlığın da en az fiziki yatırımlar kadar önemli olduğu görüşü ağırlık kazandı. 1980 Dünya Gelişme Raporu (World Development Report) bu anlayışı temsil etmekte ve sağlık ve eğitim alanındaki gelişmenin sadece kendi başlarına değil aynı zamanda yoksul insanların gelirin artırcı bir etkisi de olduğunu ifade etmektedir.

1980’lerde de borç krizleri ve küresel durgunluk sonucu yoksullukla mücadelenin vurgusu bir kez daha değişti ve ekonomi yönetiminin iyileştirilmesi ve piyasa güçlerinin rolü öne çıktı. 1990’lara gelindiğinde “yönetişim” ve kurumlar öne çıktı ve yerel ve ulusal düzeyde savunmasızlık (vulnerability) sorunları gündeme geldi. 1990 Dünya Kalkınma Raporu iki parçalı bir strateji önerdi: altyapıya yatırım ve açık ekonomi yoluyla emek yoğun büyüme ve yoksullara sağlık ve eğitimle temel hizmetlerin sağlanması (Şenses, 2006: 41-42; World Bank, 2000: 6; Coşkun ve Tireli, 2008).

2000/2001 Dünya Kalkınma Raporunda yoksullukla mücadelede daha kapsamlı bir strateji geliştirildiğine tanık oluyoruz. Stratejinin geliştirilmesinde 1990 sonrasında değişik disiplinlerce yapılan yoksulluk çalışmalarının etkisinin görüldüğü söylenebilir. Aşağıda açıklandığı üzere bu stratejinin üç temel unsuru bulunmaktadır; yoksullara yönelik yeni fırsatlar yaratılması, yoksulların güçlendirilmesi ve risklere karşı güvenliğin artırılması (Şenses, 2003: 43; World Bank, 2000: 6).

Gelinen nokta itibari ile Dünya Bankası yoksulluğu çok yönlü bir kavram olarak ele almakta ve yoksulluğun teorik çerçevesine gelir ve tüketim yoksunluğuna dayalı geleneksel tanımının dışında 1990 raporunda yer verildiği

gibi eğitim ve sağlığa erişim, toplumsal ve politik hayata katılım gibi unsurları da dâhil etmektedir. Bu kapsamda 2000’li yıllardan bu yana Dünya Bankası yoksulluk kavramını daha genişleterek kırılabilirlik- savunmasızlık (vulnerability), riske açık olma (exposure to risk), söz hakkı olmama (voicelessness) ve güçsüzlüğü (powerlessness) de yoksulluk kapsamına almıştır (Coşkun, Tireli,2008). Öte yandan, bu kapsam ve tanımlama sadece teorik düzeyde kalmış ve ölçüm metodolojisinin içerisinde yoksulluk halen gelir yoksulluğu kapsamında değerlendirilmiştir. Gelir yoksulluğu haricinde eşitsizlik, erken ölüm vb. kriterler ise bağımsız olarak değerlendirilmiş olup, bir endeks olarak kapsanmamıştır.

Birleşmiş Milletler ise çok boyutlu bir yoksulluk kavramını savunmuş ve teorik çerçevesini gelir yoksulluğu kapsamının ötesinde çok boyutlu bir yoksulluk tanımı ile çizmiştir. Bu anlamda, Amartya Sen’in yoksulluk tanımı UNDP’nin İnsanî Gelişim Endeksleri’nin de ilham kaynağı olmuştur. Bunun yanı sıra, UNDP’nin Kemal Derviş nezdinde var olan küreselleşmeye yönelik eleştirileri ile bir yanıyla küreselleşme karşıtı bir tavrın temsilcisi gibi bir görev addedilmiştir. Öte yandan, Birleşmiş Milletlerin Küresel Anlaşma (Global Compact) ile piyasa aktörleri ve şirket vatandaşlığı kavramını yoksulluk çerçevesinin içine çekmesi ve akabinde 2000 yılında düzenlenen Milenyum Zirvesi’nde koyduğu “yoksulluğun 2015 yılına kadar yarıya indirilmesi” yönündeki hedefte “günde 1 doların altında gelir sahibi olmak” şeklindeki Dünya Bankası yaklaşımını içeren kriteri kullanması ve paradoksal bir biçimde bu kriterin yerine getirilip getirmediği konusundaki izlemenin UNDP tarafından yapılması bu iki kurumun birbirine yaklaştıklarının bir ifadesidir.

Bu yaklaşımın bir başka kriteri de Dünya Bankası’nın Birleşmiş Milletler kuruluşu sayılmamakla birlikte BM belgelerinde uzmanlaşmış aracı kurum olarak zikredilmiş olmasıdır.

Bu anlamda, Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası’nın tamamen ayrı bir küreselleşme-yoksulluk ilişkisi tahayyülü içerisinde oldukları iddiasını dile getirmek mümkün görünmemektedir.

SONUÇ

Bu tez boyunca, günümüzün en çok tartışılan olgularından biri olan küreselleşmenin yoksullukla ilişkisi konusunda literatürde hâkim olan olumlu ve olumsuz görüşler incelenmiş ve bu görüşler içerisinde ortaya koydukları yoksulluk göstergeleri ve küreselleşme-yoksulluk ilişkisini tanımlayışları ile kanaat oluşturan veya kanaat oluşumuna yardımcı olan iki kuruluş ve yaklaşımları irdelenmiştir: Birleşmiş Milletler (Özellikle UNDP) ve Dünya Bankası.

Küreselleşmenin yoksulluğu azalttığı yönündeki görüşler bu sürecin başlangıcı ile birlikte ülkelerin durumlarında (Yoksulluk oranları, Gayri Safi Milli Hâsıla vb.) bir iyileşme olduğunu ortaya koymakta ve UNDP'nin göstergelerinde GSMH deflâtörünün hatalı kullanıldığı ve eşitsizliğin hesaplanmasında farklı standartların kullanıldığını ortaya koyarak bu kuruluşu eleştirmekte ve ülkelerin tamamında iyileşme varken bir kısmının daha az iyileşmesinde sakınca olmadığı üzerinde toplanmaktadır.

Küreselleşmenin yoksulluğu arttırdığı yönündeki görüşler ise Dünya Bankası'nın gelir yoksulluğuna dayalı yönteminin gerçek yoksulluğu yansıtmaktan uzak olduğu, refah devletlerinin ve ulus devletinin geriye çekilmesine neden olarak şirket vatandaşlığı kavramını körüklediği bu nedenli yoksulluk ve özellikle eşitsizliği arttırdığını iddia etmektedir.

Birleşmiş Milletler, özellikle UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) örgütü ile yoksulluk kavramına çok boyutluluk getiren yoksulluk ve buna dayalı İnsani Gelişmişlik Kriterini ortaya koyarken; bir Bretton Woods kurumu olarak IMF ile ortak strateji izleyen Dünya Bankası ise mutlak yoksulluk üzerine vurgu yaparak yoksulluğu gelir düzeyine indirgeyen bir yaklaşım ortaya koymaktadır.

Bu anlamda, küreselleşmenin yoksulluk üzerine olumsuz etkileri olduğunu savunan grup, mutlak bir biçimde Dünya Bankası'nın yaklaşımını eleştirip;

çok boyutlu bir yoksulluk vurgusu yaptığı için UNDP verilerini kullanmayı tercih ederken; küreselleşmeyi olumlandıran bir başka grup ise Dünya Bankası'nın verilerini ve yaklaşımını kullanarak ve UNDP yaklaşımını (özellikle eşitlik konusundaki görüşleri ve pek çok ülke verisinin elinde bulunmamasını) eleştirerek argümanlarını temellendirmeyi tercih etmektedirler.

İlk bakışta, Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler'in iki ayrı anlayışın temsilcileri olsa da bu durumun mutlak bir farklılaşmayı temsil etmediği bu tez sonucunda ortaya konulmuştur.

Dünya Bankası;

- 1) Bretton Woods kuruluşu olarak küreselleşmeyi özünde faydalı bir gelişme olarak değerlendirir ve küreselleşme sürecinde durumu iyileşemeyen ülkelerdeki sorunun kaynağı olarak küreselleşmenin tam olarak gerçekleşmemesini görür.
- 2) Yoksullukla ilgili olarak kullandığı ölçüm teknikleri gelir yoksulluğuna yönelik olup, günlük kalori ihtiyacını hesaba katmaktadır. Bu anlamda, insanın şerefli bir varlık olarak hayatını devam ettirmesi değil; hayatını devam ettirmesi esastır.

UNDP ise;

- 1) Küreselleşme denilen olgunun başarısız bir proje olduğunu savunmaktadır. Öte yandan küreselleşme yine de UNDP için bir veridir. Küreselleşmenin yoksul yanlısı ve ehil bir durum kazanabilmesi için ise insanî gelişim mantığının yoksullukla mücadele politikalarının merkezine oturması gerekmektedir.
- 2) UNDP, yoksulluğu çok boyutlu olarak algılayan insanî gelişim endeksleri uygulamakta ve bu endeksler, özellikle orta insanî gelişim düzeyinde yer alan ülkeler için dünya bankası yoksulluk tanımına göre çok daha yüksek bir yoksulluk (daha doğru bir tanımla yoksunluk) oranına ulaşmaktadır.

3) UNDP, küreselliğin eşitsizliği arttırıcı yönüne ve insanî yoksulluk kavramlarına çok daha önceden vurgu yapmıştır.

Öte yandan;

- 1) Dünya Bankası'nın UNDP'nin insanî gelişim kavramını takip ettiği ve yoksulluk için çok boyutlu bir endekslemeye gitmese dahi yoksulluğun doğumdan sonra erken ölüm gibi boyutlarına politika dokümanları ve raporlarında yer verdiği görülmektedir.
- 2) Birleşmiş Milletler ise yoksullukla mücadelenin bir insan hakları sorunu olduğunu ortaya koysa da bu konuda bağlayıcı bir uluslar arası politika metni olarak yayınlanan Milenyum Gelişme Amaçları'nda 2015'e kadar tüm dünyada yarıya indirilmesi öngörülen yoksulluğu tanımlarken Dünya Bankasının gelir yoksulluğu formülünü (günlük 1 dolar altında gelire sahip olmak) kullanmaktadır.
- 3) Her ne kadar UNDP göstergeleri yoksulluk durumunu Dünya Bankası'na göre daha yüksek bir biçimde gösterse de Yasemin Özdek'in de belirttiği gibi yoksulluğu Sahra Altı Ülkelerine mahsus kılan, yani yoksulluğu marjinal bir olgu olarak gören bakış açısından kurtulamamıştır.
- 4) Birleşmiş Milletler, yoksullukla mücadele konusunda yine piyasaya dönük mekanizmalar kullanmaktan geri durmamakta bu anlamda küresel çaptaki şirketlerle "Global Compact" metnini imzalamaktadır.
- 5) Dünya Bankası, her ne kadar Birleşmiş Milletler hiyerarşisi içerisinde yer almayıp bir Bretton Woods kuruluşu olarak kurulmuş olsa da kuruluşundan kısa bir süre sonra Birleşmiş Milletler sistemi şeklinde adlandırılan ve arasında hiyerarşik bir ilişki bulunmayan kurumlardan oluşan yapıya özerk statüde uzmanlaşmış aracı kurum (specialized agency) olarak dâhil olmuştur.

Küreselleşmenin mahiyeti ve fayda-maliyet analizi ile küreselleşmenin yoksulluğu olumlu veya olumsuz yönde etkilemesi hususunda farklılaşan iki ayrı kamuoyunun fenomeni konumlandıkları yere göre Dünya Bankası veya Birleşmiş Milletler verilerini tercih ettikleri bir gerçektir.

Öte yandan bu farklı yönlendirme işlevinin gerçek anlamda bir kutup teşkil etmediği; tam tersine birbirini tamamlayıcı bir işlev üstlendiğini söylemek mümkündür. Küreselleşmenin özünde iyi veya kötü-başarılı veya başarısız olduğunu iddia etmek küreselleşme ile birlikte yoksulluk konusunda geliştirilen stratejilerin piyasa yönlü olması durumunda doğaldır ki özünde sadece teorik kapsamda bir karşıtlık ifade edecektir. Bu nedenle de temelde aynı stratejileri öneren ve hatta arada hiyerarşik olmasa da sistematik bir ağ oluşturan bu iki kurumun ortak payda oluşturmada birbirini mutlak bir biçimde geçersiz kılan bir mantığa mı sahip olduğu da tartışılması gereken bir konudur.

Nitekim bu iki örgütün organizasyonel yapısı ve karar alma mekanizmalarında gözlemlenen benzerliklerin yanı sıra ülkeler için bağlayıcı nitelikteki bir politika metninde ortaya konulan gösterge kesişmesi söz konusu iki uluslararası kurumun küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkileri konusunda temelde farklı bir anlayış sergilemediklerini göstermektedir. Bu anlamda, alışlagelen “Küreselleşme karşıtlarının gösterge referansı Birleşmiş Milletler iken, diğer tarafın Dünya Bankasıdır.” yönündeki bir genellemenin de mutlak bir geçerliliğe sahip olmadığı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Akdoğan, A. Argun (2002), Toplumsal Sermaye: Yeni Sağın Küresel Yüzü, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları (Editör: Yasemin ÖZDEK), Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Birinci baskı, Ankara, Mayıs Sayfa 71-85

Ake E. Andersson (1997), Björn Harsman, "Notes on the Historical Background of European Government", Government for the Future, (Eds.: Ake E. Endersson, Björn Harsman, John M. Quigley), Amsterdam: Elsevier Publ., 1997, p. 31.

Akkaya, Yüksel (2003); "Küreselleşme, Sendikasızlaşma ve Yoksullaştırma" Gazi Üniversitesi Ekonomik Yaklaşım Dergisi 14.Cilt 49.Sayı, Ankara

Aktan, Coşkun Can (1999), Gerçek Liberalizm Nedir?, T-Yayımları, İzmir, 1999, s.24

Aktaş (Kaya), Gülhan (2007), Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Gelir Dağılımı, Yoksulluk Ve Sosyal Politikaların Evrimi, T.C.Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Ankara, 2007

Aktel, Mehmet, Kerman, Uysal ve Altan, Yakup (2007), Küreselleşme Sürecinde Yoksulluğun Değişen Yüzü, IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, 19-21 Ekim 2007 Çanakkale, Sayfa 11-20

Alada, Adalet B., Sayita, Sevgi Usta ve Temelli, Sezai (2002), Küreselleşme, Yoksulluk ve Şiddet Bağlamında Sokak Çocukları, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları (Editör: Yasemin ÖZDEK), Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Birinci baskı, Ankara, Mayıs 2002 Sayfa 235-269

Anderson, Sarah and Cavanagh, John, Top 200: The Rise of Corporate Global Power(2000), December 4th, 2000 (www.corpwatch.org/article.php?id=377) (11.11.2008)

Aydın, M. Kemal (2000), Neoliberal Dalga ya da Küreselleşme, Bilgi, Sayı:2

Barber, William J. (1999), İktisadi Düşünce Tarihi, Şule Yayınları, İstanbul, 1999, s. 63-64

Batmaz, Nihat ve Özcan, Abdülvahap, Küreselleşmenin Ekonomik Büyüme ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri: Finansal Krizler, IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, 19-21 Ekim 2007 Çanakkale, Sayfa 37-51

Bessis, Sophie (2001), "Yoksullar ve Zenginler Arasında Giderek Büyüyen Uçurum", <http://www.ideapolitika.com/arsiv/9/sophie.htm> , 02.04.2001
Bilgin, V. (2003), "Küreselleşme Sürecinde Kültür ve Milliyetçilik", Türkiye ve Siyaset, Üç Aylık Yorum ve İnceleme Dergisi, S.13, Ankara, 2003

"Birleşmiş Milletler", http://tr.wikipedia.org/wiki/Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler (07.11.2008)

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, http://tr.wikipedia.org/wiki/Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler_Kalk%C4%B1nma_Program%C4%B1, (07.11.2008)

Boltho, Andrea ve Toniolo, Gianni (1999), "The Assesment: The Twentieth Century Achievements, Failures, Lessons", Oxford Review of Economic Policy, No:15 (4)

Bozkurt, Veysel, Küreselleşme, Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar. Küreselleşmenin İnsanî Yüzü., Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2000

Bureau of Labor Statistics, Consumer Price Indexes (CPI), www.bls.gov/cpi/home.htm, (05.11.2008) **3.Bölüm**

Chambers, R. (1989), "Vulnerability: How The Poor Cope", IDS Bulletin, April.

Chossudovsky, M. (1991), "Global Poverty and New World Economic Order", Economic and Political Weekly, 26 (44), 2527-2535

Cohen, D. (2000), "Dünyanın Zenginliği, Ulusların Fakirliği", (Çev. Dilek Hat-tatoğlu), İletişim Yayınları, Ankara

Çelik, Aziz(2004), "AB Ülkeleri ve Türkiye'de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılı-mı-Yeniden Dağılım", Çalışma ve Toplum, 2004/3

Çelikel Danışoğlu, A. (2004), "Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerinde Etkileri", İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi, S. 5, Nisan, <http://www.iticu.edu.tr/kutuphane/dergi/d5/M00072.pdf> (11.11.2008)

Coşkun, Selim ve Tireli, Münir (2008), Avrupa Birliğinde Yoksullukla Müca-dele Stratejileri ve Türkiye, Nobel, Ankara, Mayıs

Deacon, Bob, Hulse, Michelle ve Stubs, Paul (1997), Global Social Policy, In-ternational Organizations and The Future Welfare, Sage Publications, London

Demiral, Nalan, Evin, Hakan ve Demiral, Berkan, Yoksulluğun Küreselleş-mesi ve Küresel Yoksulluk (2007), IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı, T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, 19-21 Ekim, Çanakkale, Sayfa1-10

Devos, K ve Garner T.I.(1991), "An Evaluation of Subjective Poverty Defini-tions-Comparing Results from the United States and the Netherlands", Revi-ew of Income and Wealth, (3), 267-285

Dominelli, L. (1999) "Neo-liberalism, Social Exclusion and Welfare Clients in a Global Economy", *International Journal of Social Welfare*, Vol:8

DPT (2001a), *Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ev Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyon Raporu, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı*, DPT Yayınları, Yayın No: DPT: 2599-ÖİK:610, Ankara

DPT(2001b), *Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara: DPT Yay., , s. 12, 50

Erbay, Yusuf (1996), "Küresel İşletmelerin Yönetimi ve Türk İşletmelerin Yeni Türk Cumhuriyetlerine Yönelik Faaliyetleri", *Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Yayın No:11 Ankara, 1996*

Ercan, Fuat (1998), *Toplumlar ve Ekonomiler*, Sarmal Yayınevi, İstanbul, s.61

Erdoğan, G. (2002), "Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler", Aktan C.C. (Ed.), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayını*, Ankara.

ERDOĞAN, Emre (2003) "Küreselleşen Dünyada Türkiye’nin Rolü: Kırılgan Demokrasiyi Korumak", Ocak

Erdut, Zeki(2002); *Uluslar arası Sosyal Politika ve Türkiye/Küreselleşme Bağlamında*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir

Erken, Erkan (2003), *Dünya Sistemi ve Yoksulluk İlişkisi*, Yoksulluk I. Cilt, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, s. 308-321

Esping-Andersen, Gosta (2006), *Toplumsal Riskler ve Refah Devletleri*, Sosyal Politika Yazıları (Der.Ayşe Buğra-Çağlar Keyder), Sayfa 33-54, İletişim, İstanbul

Evans, P.(1996), "Government Action, Social Capital and Development: Reviewing The Evidence On Synergy", *World Development*, Vol.24, No.6, 1996, s.1119-1132

Ferkiss, V. (2000), "Globalization: Myth, Reality, Problems", *America*, Vol.182 (5), 19, New York

Gençlik Postası, İnsanî Gelişme Raporu Nedir?, <http://www.genclikpostasi.org/v1.5/condocs//İnsanî%20Gelisme%20Raporu/insanigelismeraporunedir.pdf> (Son Erişim Tarihi: 07.11.2008)

Ghai, Draham (1995) Yapısal Uyum, Küresel Bütünleşme, Sosyal Demokrasi (Çev. İdil Eser), YKY, İstanbul

Giddens, Anthony (1999), Küreselleşmenin İklimleri, Sosyal Demokrat Değişim Dergisi Sayı:12, İstanbul, , s. 56

Giddens, Anthony(2000), Üçüncü Yol ,Birey Yayıncılık, İstanbul,s.24-25

Giddens, Anthony (2002), Sosyoloji, (Yayına Haz: H. Özel, C. Güzel), Ayraç Yayınevi, Ankara

Haan, A. D. (2000), "Social Exclusion-Enriching the Understanding of Deprivation", *Studies in Social and Political Thought*, Issue 2 (March). <http://www.sussex.ac.uk/Units/SPT/journal/archive/pdf/issue2-2.pdf> (11.11.2008)

Harrison, A.(2006), "Globalization and Poverty", <http://www.nber.org/papers/w12347.pdf> (11.11.2008)

Hocaoğlu, Durmuş (2003), Küreselleşme, Küresel Köy, Küresel Yağma ve Küresel Yoksulluk, Yoksulluk I. Cilt, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul S. 268-295

ILO (2000), "Dünyada Sosyal Güvenlik Harcamaları ve Ekonomi", (Dünya Çalışma Raporu-2000'den Çev.: Alev Özkazanç), Sendikal Notlar, Sayı: 6, s. 110-132, s. 123.

IMF, (1997), World Economic Outlook: Globalization Opportunities and Challenges, An International Monetary Fund Publication, May-1997, Washington, D.C.

IMF (2005), "World Economic Outlook", Eylül, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2005/02/index.htm> (11.11.2008)

Kazgan, Gülten (2005) Küreselleşme ve Ulus-Devlet (Yeni Ekonomik Düzen Ne Getiriyor? Ne Götürüyor? Nereye Gidiyor?), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 4. baskı, İstanbul, Haziran 2005

Koçdemir, Kadir (1998), Küreselleşme ve Türkiye, Türkiye İdare Dergisi, Sayı:418

Koçdemir, Kadir (2000), "Atatürk Dönemi Kültür Politikası ve Küreselleşme", Türk İdare Dergisi, Aralık, Yıl 72, 2000, S. 429: 147-169

Krugman, P. ve Venables, A.(1995), "Globalization and the Inequality of Nations", The Quarterly Journal of Economics, 1995, 110 (4)

Krugman, P.R. (1996), Development, Geography and Economic Theory, The MIT Press,, , s.1-29

Lee, N. , Gilman, J. ve Singh,N. , "Investing for Sustainable Livelihoods", Sustainable Livelihoods Documents, UNDP, NY, 1998 http://www.undp.org/sl/Documents/Strategy_papers/Investing_for_SL_NL.htm/inv.doc (11.11.2008)

Levinsohn, James, Globalization and Poverty, Ford School of Public Policy,

University of Michigan, National Bureau of Economic Research, August 14, 2000 (sayfa:3-4)

Little, Adrian (2003), *Communitarianism and the Future of Social Policy*, Nene Collage of High Education, Northhampton, "Welfare and Community in Post-Industrial Socialist Theory: Beyond Employment?" <http://www.psa.ac.uk/cps/1997/litt.pdf>, (11.11.2008)

Marangoz, Şermin(2001), "Refah Devleti: Gelişimi, Oluşumu, Modelleri ve Güncel Değişimler", (Yayınlanmamış Yük. Lis. Tezi), İstanbul: İÜ SBE, s. 99.

Milliyet Gazetesi (2004), "Türkiye Avrupa'nın En Yoksulu", 31 Temmuz, İstanbul, <http://www.milliyet.com/2004/07/31/ekonomi/eko01.html> (11.11.2008)

Milonoviç, B. (2002), "True World Income Distribution 1988 and 1993: First Calculations Based on Household Surveys Alone", *Economic Journal*, Vol.112 (476), 51-92., <http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/1468-0297.0j673> (11.11.2008)

Moon, B.E.(1996), "Poverty and Distribution of Inequality in Latin America-The Impact of Adjustment and Recovery in the 1980s", by S.A. Morley", *International Studies Quarterly*, 40 (S2),272-78 (KE)

Morisima, M. (1982) *Why has Japan Succeeded? Western Technology and Japanese Ethos*, Cambridge University Pres

Mutioğlu, Halil (2003), *Sefaletin Küreselleşmesi, Yoksulluk I. Cilt*, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, S. 296-307

Newman, C. (2001), "Realizm: Küreselleşme ve Bağımsız Devlet", (Çev. Muhammer Türker), *Türkiye Günlüğü*, S. 64: 79-87

O'hare, W.P. (1996), "A New Look at Poverty in America", *Population Bulletin*, 51, (2), 2-46

Ohmae, K. (1996), *Ulus-Devletin Sonu; Bölgesel Ekonomilerin Yükselişi* (Çev. Z. Dicleli), Türk-Henkel Dergisi Yayınları, No.6, İstanbul

Oran, Baskın (2001), *Uluslar arası Kaos mu? Türkiye'de kriz mi*, Dünya Yayınları Ekonomi Dizisi: 8, İstanbul

Oruç, M. Y. (2001), "Küresel Yoksulluk ve Birleşmiş Milletler", *Toplum ve Bilim*, Yaz 89, s.73-87.

Özdek, Yasemin (2002), *Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kısacasında İnsan Hakları, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları* (Editör: Yasemin ÖZDEK), Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Birinci baskı, Ankara, Mayıs 2002 Sayfa 1-44

Özdemir, Sadi (1998), *Medya Emperyalizmi ve Küreselleşme*, Timaş Yayınları, İstanbul

Özdemir, Süleyman (2004), *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, İTO Yayınları, Yayın No:2004-69, İstanbul

Özdemir, Süleyman (2006), "Başlangıcından Günümüze Refah Devletlerinde Sosyal Harcamaların Seyri Üzerine Bir Analiz", *Sosyal Siyaset Konferansları, (Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş'a Armağan Özel Sayısı)*, Sayı: 50, İstanbul, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, s. 153-204.

Özerkmen, N. (2004). "Küreselleşen Dünya'da ve Türkiye'de Eşitsizlikler", IV Ulusal Sosyoloji Kongresi: *Değişen Dünya ve Türkiye'de Eşitsizlikler*, Sosyoloji Derneği Yayını No: 13, Sivas

Papadopoulos, F. and Tsakoglou P. (2005), *Social Exclusion in the EU*; A

Capability-Based Approach, The London School of Economics and Political Science, European Institute Working Paper, June 2005

Pierson, Christopher (2001), *Modern Devlet*, (Çev.: Dilek Hattatoğlu), İstanbul: Çiviyazıları. s. 193-194.

Pogge, Thomas W. (2006), *Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları, Kozmopolit Sorumluluklar ve Reformlar*, Çeviren: Güneş Kömürçüler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul

Ravallion, M. ve Datt, G. (1996) "India's Checkered History in Fight Against Poverty-Are there Lessons for The Future", *Economic and Political Weekly*, 31 (35-37), 2479

Rodrik, D., (1998), "Symposium on Globalization in Perspective: An Introduction", *Journal of Economic Perspective*, Fall, Vol: 12, Is: 4, pp: 3-9.

Room, G. (1995) "Poverty in Europe-Competing Paradigms of Analysis", *Policy and Politics*, 23 (2), 103-113.

Rose, N.(1992), "Governing the Enterprising Self", "The Values of Enterprise Culture, The Moral Debate (Eds. P. Heelas ve P. Morris), Routledge, London, 1992, s.72-90)

Sabah Gazetesi (2006), "Derviş küreselleşmeyi eleştirdi", <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/11/24/eko100.html>, (24-11-2006) (11.11.2008)

Sapançalı, Faruk(2005), *Sosyal Dışlama*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir

Sawyer, M. (1998), "The Kaleckian Analysis and the New Millenium", Working Paper, No:223, The University of Leeds and the Jerome Levy Economics Institute, January

Schultz Paul T.(1998), "Inequality in the Distribution of Personal Income in the World: How it is changing and Why", Journal of Population Economics

Schwab, K. (1996), "Start Taking The Blackstone Against Globalization Seriously", International Herald Tribune, 01.02.1996

Sertlek, T. (2002), "Küreselleşmenin Emekçiler Üzerine Etkileri", **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları (Ed: Y. Özdek), TODAİE Yayın No: 311, Mayıs, Ankara**

Sönmez, Sinan (2005), Dünya Ekonomisinde Dönüşüm İmge Kitapevi, Ankara

Strange, Susan (1997); The Erosion of the State, Current History, Vol:613

Stryker, R.(1998), Globalization and The Welfare State, International Journal of Sociology and Social Policy, 18/2/3/4

Şenkal, Abdülkadir (2005), Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika, Alfa yayınları, 1.Baskı, İstanbul, Ağustos

Şenses, Fikret (2004), "Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?", erc Working Paper in Economic 04/09

Şenses, Fikret (2006), Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk -Kavramlar, Nedenler, Politikalar ve Temel Eğilimler, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul

TABB, William K., (2002), Ahlaksız Fil, 21.Yüzyılda Küreselleşme ve Sosyal Adalet Mücadelesi, (Çev. Ercüment Özkaya), Epos, Ankara.

Taylor, L. (1997), "Editorial: The Revival of the Liberal Creed-The IMF and the World Bank in a Globalized Economy", World Development, Vol:25, No.2, 1997, 145-152

TEMİZ, Hasan Ejder (2004); "Küreselleşmenin Sosyal Boyutları ve Türkiye Açısından Etkileri", DİSK Birleşik Metal İşçileri Sendikası, Ankara

The Reports - Human Development Reports (UNDP), <http://hdr.undp.org/en/humandev/reports/> (07.11.2008)

Townsend, P.: Introduction, Compendium of best practices in poverty measurement; Expert Group on Poverty Statistics (Rio Group), Rio de Janeiro, September 2006.

TÜİK (2004), "2002 Yoksulluk Çalışması Sonuçları", Haber Bülteni, Tarih: 13.04.2004 Sayı: B.02.1.DİE.0.11.00.03/906-62.

TÜİK (2006), "2005 Gelir Dağılımı Sonuçları", Haber Bülteni, S.207, Aralık, Ankara, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=408> (11.11.2008)

TÜSİAD (2000), **Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk-Avrupa Birliği ile Karşılaştırma**, Yayın No: TÜSİAD-T/2000-12/295, İstanbul

ULAGAY, Osman, (2000), Qua Vadis? Küreselleşmenin İki Yüzü, 2.Baskı, Doğan Kitapçılık, İstanbul

UNDP (1990), Human Development Report 1990, New York

UNDP (2001), Human Development Report 2001: Making New Technologies Work for Human Development, New York: Oxford University Pres, 2001, www.undp.org/hdr2001

UNDP, Poverty Reduction- Strategies and Policies for Poverty Reduction (www.undp.org/poverty/propoor.htm, (Son Erişim Tarihi: 03.07.2007)

UNDP (2006a), Milenyum Gelişme Amaçları. <http://www.undp.org/mdg/> (Son Erişim Tarihi: 15.07.2008).

UNDP (2006b), Human Development Report, 2006

UNDP, Inclusive Globalization, <http://www.undp.org/poverty/inclglob.htm> (07.11.2008)

UNDP, Strategies and Policies for Poverty Reduction, <http://www.undp.org/poverty/propoor.htm>, (07.11.2008)

United Nations-“UN in Brief-Not so well known .”, <http://www.un.org/Overview/uninbrief/> (07.11.2008)

United Nations Millennium Development Goals, <http://www.un.org/millenniumgoals/#> (07.11.2008)

United Nations, The United Nations System, http://www.un.org/aboutun/chart_en.pdf, (07.11.2008)

U.S. Census Bureau- International Data Base (IDB) (<http://www.census.gov/ipc/www/idb>) (06.11.2008)

U.S. Department of Labor - Bureau of Labor Statistics, Consumer Price Index (www.bls.gov/cpi/home.htm)

ÜLSEVER, C. (1999), “Seattle-Ankara Arası Köprü Kurulsa”, *Hürriyet Gazetesi*, 4 Aralık, İstanbul

Ülsever, Cüneyt, “Rakamlarla Küreselleşme ve Türkiye”, *Hürriyet*, 03.07.2007

Üşür, İşaya, Küreselleşme ve Yoksulluk, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları (Editör: Yasemin ÖZDEK), Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Birinci baskı, Ankara, Mayıs 2002 S.45-52

Wade, R.H., “Sermaye Akışları Kavgasının Eşiğinde”, *Foreign Policy* (Türkçe baskısı), Kış, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 1998-99

Wade, R. H., (2001), *“Globalization, Poverty, Income Distribution: Does the Liberal Argument Hold?”*, London School of Economics, Development Studies Institute Working Paper No.33

Wilensky, H. (1975) *The Welfare State and Equality*, Berkeley:University of California Pres

Wolf, Holger *“Globalization and the Convergence of Social Expenditure in the European Union”*, Occasional Paper Series, The George Washington Center for the Study of Globalization (GWCSG), October 2002, p. 8.

World Bank(1978), *World Development Report, 1978*,

http://www-wds.worldbank.org/external/default/main?pagePK=64193027&piPK=64187937&theSitePK=523679&menuPK=64187510&searchMenuPK=64187283&siteName=WDS&entityID=000178830_98101903334595, (07.11.2008)

World Bank(1980), *World Development Report, 1980*

http://www-wds.worldbank.org/external/default/main?pagePK=64193027&piPK=64187937&theSitePK=523679&menuPK=64187510&searchMenuPK=64187283&siteName=WDS&entityID=000178830_98101911111283). (07.11.2008)

World Bank(1990), *World Development Report, 1990*

http://www-wds.worldbank.org/external/default/main?pagePK=64193027&piPK=64187937&theSitePK=523679&menuPK=64187510&searchMenuPK=64187283&siteName=WDS&entityID=000178830_981019033345649, (07.11.2008)

World Bank(2001), *World Development Report, 2000/2001: Attacking Poverty*

World Bank (2002), Globalization, Growth, and Poverty-A World Bank Policy Research Report, 2002

World Bank (2003): Global Economic Prospects, 2003, s.29-30

World Bank (2006a): Global Economic Prospects 2006 - Economic Implications of Remittances and Migration

World Bank (2006b), World Development Report, Equity and Development, 2006

www.worldbank.org , 03.07.2007

World Bank, World Development Reports, <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTRESEARCH/EXTWDRS/0,,contentMDK:20227703~pagePK:478093~piPK:477627~theSitePK:477624,00.html> (07.11.2008)

World Bank, <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTRESEARCH/EXTWDRS/0,,contentMDK:20308790~menuPK:604545~pagePK:478093~piPK:477627~theSitePK:477624,00.html> (18.04.2008)

World Trade Organization (2006), World Trade Report-2006

YASED (2007), "*Dünya Yatırım Raporu*", <http://www.yased.org.tr/page.asp?PageID=1202>

Yıldızoğlu, Ergin(1999), Cumhuriyet, 21.01.1999

Yılmaz, Gülay Akgül (2006), OECD Ülkeleri ve Türkiye’de Sosyal Devlet ve Sosyal Harcamalar, Arıkan Yayıncılık, 2006

Zengingönül, Oğul (2004), Yoksulluk, Gelişmişlik ve İşgücü Piyasaları Ekseninde Küreselleşme, Adres Yayınları, Ankara

**EK:1 Bölgeler Arası Artan Gelir Eşitsizliği (Kişi Başına
Düşen Ortalama Gelir)(ABD Doları *)**

	1973	1990	1998	2001
Batı Avrupa	11.534	15.988	17.921	24.281
ABD, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda	16.172	22.356	26.146	27.126
Japonya	11.439	18.789	20.413	27.430
Asya	1.231	2.117	2.936	4.040
Latin Amerika, Karayipler	4.531	5.055	5.795	7.070
Doğu Avrupa, Rusya Federasyonu	5.729	6.445	4.354	6.990
Afrika	1.365	1.385	1.368	1.620
Dünya	4.104	5.154	5.709	7.570

Kaynak: Hasan Ejder TEMİZ, Küreselleşmenin Sosyal Boyutlar ve Türkiye Açısından Etkileri (2004) Satın Alma Gücü Paritesine Göre; "World Development Report 2003 yılı verileridir.

EK:2 Küresel Gelir Eşitsizliğinde Değişim (Zengin-Yoksul Farkı)

	Araştırma Yılı	En Yoksul %20'nin Payı (%)	En Zengin %20'nin Payı (%)	Zengin %20'nin Yoksul %20'ye Oranı
Macaristan	1999	7,7	37,5	4,9
	1982	6,9	35,8	5,2
Danimarka	1997	8,3	35,8	4,3
	1981	5,4	38,6	7,1
Japonya	1993	10,6	35,7	3,4
	1979	8,7	37,5	4,3
İsveç	2000	9,1	36,6	4
Norveç	2000	9,6	37,2	3,9
	1982	6,3	8,2	6,4
Finlandiya	2000	9,6	36,7	3,8
	1981	6,3	37,6	6
Güney Kore	1998	7,9	37,5	4,7
	1976	5,7	45,3	7,9
İspanya	1990	7,5	40,3	5,4
	1980-1981	6,9	40	5,8
İsviçre	1992	6,9	40,3	5,8
	1978	6,6	38	5,8
Kanada	1998	7	40,4	5,8
	1981	5,3	40	7,5
Avustralya	1994	5,9	41,3	7
	1975-1976	5,4	47,1	8,7
İngiltere	1999	6,1	44	7,2
	1979	7	39,7	5,7
Yeni Zelanda	1997	6,4	43,8	6,8
	1981-1982	5,1	44,7	8,8
Türkiye	2000	6,1	46,7	7,7
	1973	3,5	56,5	16,1
ABD	2000	5,4	45,8	8,5
	1979	5,3	39,9	7,5
Arjantin	2001	3,1	56,4	18,2
	1970	4,4	50,3	11,4
Meksika	2000	3,1	59,1	19,1
	1977	2,9	57,7	19,9
Brezilya	1998	2	64,4	32,2
	1972	2	66,6	33,3

Kaynak: Çelik, Aziz, Çalışma ve Toplum, 2004/3, s.62

**EK:3 OECD Ülkelerinde Kamu Harcamalarının GSYİH
İçerisindeki Payı % (1960-1980)**

Ülkeler	1960	1970	1980
ABD	27,8	31,6	31,8
Almanya	32,0	38,6	47,9
Danimarka	24,8	40,2	56,2
Fransa	34,6	38,5	46,1
Hollanda	33,7	45,5	54,9
İngiltere	32,6	38,8	43,0
İspanya	13,7	22,2	32,2
İsveç	31,1	43,3	60,1
İtalya	30,1	34,2	41,9
Yunanistan	17,4	22,4	33,1
Toplam OECD	28,8	32,3	37,1

*Kaynak: Dr. Süleyman Özdemir, "Küreselleşme Sürecinde Refah devleti": İstanbul Ticaret Yayın
No: 2004-69 s. 161*

EK:4 Bazı Ülkelerde GSMH'ye Oranla Vergi Yüğü, 1960-1985

	1960	1970	1978	1985
ABD	26,6	29,2	29,0	29,2
Almanya	31,3	32,9	37,9	37,8
Avustralya	23,5	24,5	27,3	30,3
Avusturya	30,5	35,7	41,4	42,5
Belçika	26,5	35,2	44,0	46,9
Danimarka	25,4	40,4	43,4	49,2
Finlandiya	27,7	31,6	35,3	37,3
Fransa	-	35,6	39,5	45,6
Hollanda	30,1	37,6	44,6	45,0
İngiltere	28,5	37,1	33,1	38,1
İrlanda	22,0	31,2	31,5	39,1
İspanya	-	17,2	22,9	28,8
İsveç	27,2	40,2	50,9	50,5
İsviçre	21,3	23,8	31,6	32,1
İtalya	34,0	24,2	27,1	34,7
Japonya	18,2	19,7	24,0	28,0
Kanada	24,2	31,3	30,8	33,1
Lüksemburg	-	30,2	43,7	42,8
Norveç	31,2	39,2	46,5	47,8
Portekiz	16,3	23,1	26,4	31,1
Yeni Zelanda	27,3	27,4	32,0	34,3
Yunanistan	-	24,3	27,9	35,1
TÜRKİYE	11,1	17,7	21,3	16,1
Ortalama	25,4	30,0	34,4	37,2

Kaynak: Coşkun Can Aktan, *Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat*, İzmir: Takav Matbaası, 1994, s. 77.

**EK:5 OECD Ülkelerinde Kamu Harcamalarının
GSYİH İçerisindeki Payı, (%)**

Ülkeler	1985-90	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
ABD	33,5	34,2	34,8	34,1	33,1	32,9	32,4	31,4	30,5	30,2	29,9
Almanya	44,7	44,2	45,0	46,2	45,9	46,3	47,3	46,5	46,0	46,2	43,3
Avustralya	35,2	34,7	36,4	36,5	35,6	35,7	34,9	33,7	33,3	32,9	32,6
Danimarka	54,0	54,5	55,5	58,1	58,0	56,6	56,3	54,4	53,4	51,8	49,9
Finlandiya	42,9	52,7	57,7	59,1	57,5	54,3	54,0	51,3	48,1	47,1	43,9
Fransa	50,3	50,2	51,7	53,9	53,8	53,5	53,8	52,8	52,1	51,8	51,0
Hollanda	51,1	49,5	50,0	49,9	47,6	47,7	45,6	44,4	43,4	43,3	41,6
İngiltere	38,8	41,1	43,0	43,2	42,6	42,2	40,7	38,9	37,7	37,1	37,0
İrlanda	45,7	41,3	41,7	41,3	41,1	38,0	36,4	34,2	32,2	31,9	29,3
İspanya	40,2	42,7	43,9	47,2	45,1	44,0	42,8	41,2	40,6	39,6	38,8
İsveç	56,7	58,9	64,3	67,5	64,8	61,9	59,9	58,0	55,5	55,1	52,7
İtalya	50,2	54,0	53,2	55,4	52,7	51,1	51,3	48,5	47,3	46,7	44,4
Kanada	44,0	48,9	49,9	48,7	46,3	45,0	43,1	40,5	40,2	38,7	37,7
Norveç	47,2	50,6	52,0	51,0	49,9	47,6	45,4	43,8	46,3	45,8	40,8
Yeni Zelanda	48,9	45,3	44,8	41,4	39,3	38,6	37,6	38,4	39,5	39,0	38,6
Yunanistan	43,6	43,8	45,9	48,1	46,0	54,6	52,4	50,8	50,7	52,1	52,3
Avrupa Alanı	47,1	47,8	48,5	50,4	49,3	49,0	49,2	47,8	47,0	46,7	44,8
OECD	37,5	38,7	39,5	40,4	39,5	39,3	39,0	37,8	37,4	37,2	36,6

Kaynak: OECD, "Public Management Service", (Çevrimiçi) <http://www.sourceoecd.com>, Eylül 2003.

**EK:6 OECD Ülkelerinde Kamu Kesimi Vergi ve Vergi Dışı Gelirlerinin
GSYİH'ye Oranı, (%)**

	1985-90	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
ABD	29,2	29,2	28,9	29,2	29,4	29,8	30,2	30,5	30,8	31,1	31,6
Almanya	43,3	41,2	42,5	43,0	43,5	43,0	43,9	43,7	43,8	44,6	44,4
Avustralya	33,0	31,0	30,5	31,0	31,0	32,0	32,8	33,2	33,9	34,0	33,0
Danimarka	54,3	52,1	53,3	55,2	55,6	54,3	55,3	54,8	54,5	54,9	52,7
Finlandiya	47,7	51,6	52,0	51,8	51,8	50,6	59,0	49,8	49,4	49,0	50,8
Fransa	47,9	47,6	47,5	48,0	48,2	48,0	49,7	49,7	49,5	50,2	49,6
Hollanda	45,7	46,3	45,6	46,3	43,4	43,6	43,8	43,3	42,6	43,7	43,8
İngiltere	38,2	38,0	36,6	35,3	35,9	36,5	36,3	36,7	38,1	38,2	39,0
İrlanda	39,4	38,5	38,8	38,6	39,1	35,9	36,2	35,4	34,5	34,2	33,9
İspanya	35,8	38,3	39,9	40,5	39,0	37,4	37,8	38,0	38,0	38,5	38,5
İsveç	58,4	57,0	56,5	55,6	54,0	54,2	56,8	56,4	57,6	56,8	56,7
İtalya	39,1	42,3	42,6	45,2	43,4	43,5	44,2	45,8	44,5	44,9	44,1
Kanada	38,1	40,6	40,8	40,0	39,7	39,7	40,3	40,7	40,7	40,4	40,9
Norveç	51,7	50,7	50,2	49,6	50,3	51,1	52,0	51,7	49,8	51,6	55,5
Portekiz	33,9	36,2	39,7	38,2	36,9	36,7	37,6	37,3	37,9	38,5	39,2
Yeni Zelanda	44,7	41,7	41,7	41,0	42,4	41,5	40,5	40,1	39,3	39,9	40,6
Yunanistan	31,6	32,5	33,3	34,5	36,1	44,5	44,9	46,8	48,2	50,2	51,2
AVRUPA	42,6	42,8	43,4	44,6	44,2	44,0	44,9	45,1	44,8	45,4	45,0
AB ORT.	42,6	42,6	42,9	43,5	43,2	43,1	43,8	44,1	44,1	44,6	44,5
OECD ORT.	34,3	35,0	35,0	35,4	35,3	35,4	35,8	36,1	36,1	36,3	36,8

Kaynak: OECD, "Public Management Service", (Çevrimiçi) <http://www.sourceoecd.com>, Eylül 2003.

EK:7 Bölgesel Bazda Gelir Yoksulluğu

Bölge	Günlük 1 Doların Altında Gelir ile Yaşayan İnsan Sayısı(Oran%)				
	1987	1990	1993	1996	1998
Doğu Asya ve Pasifik	26,6	27,6	25,2	14,9	15,3
Doğu Asya ve Pasifik (Çin Hariç)	23,9	18,5	15,9	10,0	11,3
Avrupa ve Orta Asya	0,2	1,6	4,0	5,1	5,1
Latin Amerika ve Karayipler	15,3	16,8	15,3	15,6	15,6
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	4,3	2,4	1,9	1,8	1,9
Güney Asya	44,9	44,0	42,4	42,3	40,0
Sahra Altı Afrikası	46,6	47,7	49,7	48,5	46,3
Toplam	28,3	29,0	28,1	24,5	24,0
Çin harici Toplam	28,5	28,1	27,7	27,0	26,2

Kaynak: World Bank, *Attacking Poverty*, 2000, S. 23

EK:8 Kişi Başına Düşen GSYİH Artış Beklentileri
(2003 Yılında Oluşturulan Tablo)

	1980'ler	1990'lar	Orta Dönemli 2001-2005	Uzun Dönemli 2006-2015
Dünya Toplamı	1,3	1,2	1,1	2,1
Yüksek Gelirli Ülkeler	2,5	1,8	1,5	2,4
OECD	2,5	1,8	1,5	2,4
ABD	2,2	2,2	1,6	2,4
Japonya	3,5	1,2	0,4	2,0
AB	2,1	1,7	1,9	2,4
OECD Harici Ülkeler	3,3	3,6	1,7	3,3
Gelişmekte Olan Ülkeler	0,7	1,6	2,4	3,5
Doğu Asya ve Pasifik	5,6	6,4	5,1	5,4
Avrupa ve Orta Asya	0,7	-1,9	3,3	3,4
Latin Amerika ve Karayipler	-0,9	1,6	0,3	2,6
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	-0,6	1,0	1,3	1,3
Güney Asya	3,4	3,3	3,5	4,0
Orta ve Güney Afrika	-1,2	-0,4	0,8	1,6

Kaynak: World Bank: Global Economic Prospects, 2003, s.29-30 (Zengingönül, 2004)

EK:9 Kişi Başına Düşen GSYİH Artış Beklentileri
(2006 Yılında Oluşturulan Tablo)

	1980'ler	1990'lar	Orta Dönemli 2001-2006	Uzun Dönemli 2006-2015
Dünya Toplamı	1,3	1,2	1,5	2,1
Yüksek Gelirli Ülkeler	2,5	1,8	1,6	2,4
OECD	2,5	1,8	1,6	2,4
ABD	2,3	2,0	1,8	2,5
Japonya	3,4	1,1	1,1	1,9
AB	2,1	1,8	1,4	2,3
OECD Harici Ülkeler	3,5	4,0	2,0	3,5
Gelişmekte Olan Ülkeler	0,7	1,5	3,7	3,5
Doğu Asya ve Pasifik	5,8	6,3	6,4	5,3
Avrupa ve Orta Asya	0,9	-1,8	5,0	3,5
Latin Amerika ve Karayipler	-0,9	1,6	1,2	2,3
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	-1,1	1,0	2,5	2,6
Güney Asya	3,3	3,2	4,5	4,2
Orta ve Güney Afrika	-1,1	-0,5	1,8	1,6

Kaynak: World Bank: Global Economic Prospects, 2006, s.8

